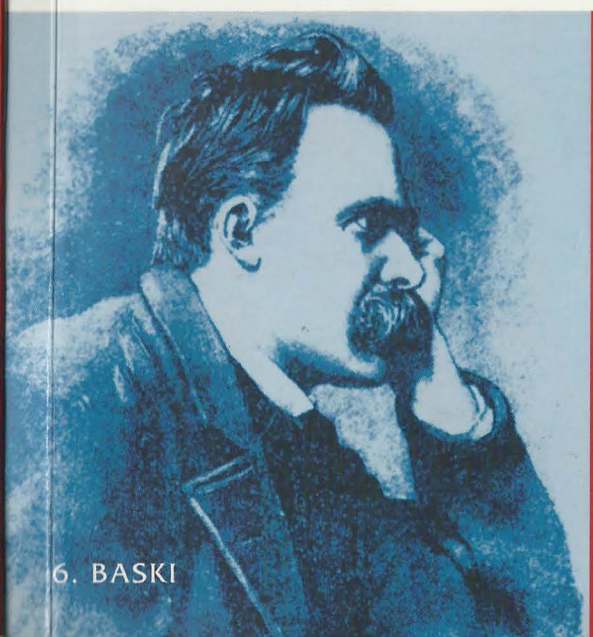
FRIEDRICH NIETZSCHE

Ahlakın Soykütüğü Üstüne

6. BASKI

9

BÜTÜN YAPITLARI

SAY

Friedrich Nietzsche

Ahlakın Soykütüğü Üstüne

SAY

Ahlakın Soykütüğü Üstüne
Bir Kavga Yazısı

Friedrich (Wilhelm) Nietzsche

(d. 15 Ekim 1844, Röcken – ö. 25 Ağustos 1900, Weimar, Almanya)

Alman asıllı İsviçreli filozof, ilkçağ uzmanı, kültür eleştirmeni ve şair. Babası da, dedesi de papaz olan Nietzsche, klasik öğrenimini ünlü din okulu Schulpforta'da yaptı. 1869'da Basel Üniversitesi klasik filoloji profesörlüğüne atandı. Nietzsche, eski metinlerin okunmasından kaynaklanan felsefi sorunlara açık tutumuyla zaman içinde öbür filologlardan ayrıldı. Özellikle trajedi konusunda, Yunanlılarda sanatla dinin ve sanatla sitenin birliğini kavramak gerektiğini gösterdi. Ocak 1872'de yayımlanan ve Yunanlıların Dionyssosçu yanını ilk kez ortaya koyan *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu* adlı ilk yapıtı, onun Alman filoloji çevrelerince dışlanmasına yol açtı. Yapıt, özgün karakteri ve özellikle yazarın, çağdaş kültüre ilişkin sorunlar üzerindeki kişisel görüşleriyle sarsıcı bir nitelik taşıyordu. Yapıtta filolog, giderek bir estetikçi, hatta bir filozof ve bir ahir zaman peygamberi halini alıyordu.

1874'ten itibaren Nietzsche, sürekli baş ağrılarından yakınmaya başladı. Aynı yıl, iki yıllığına fakültesinin dekanlığına atandı. Mayıs 1879'da sağlık nedenleriyle istifa etmek zorunda kaldı. Bundan böyle, on yıllık öğretim görevinden dolayı kendisine bağlanan emekli aylığı ile kanton yönetiminin bağışları tek geçim kaynağını oluşturdu. *Menschliches, Allzumenschliches* (İnsanca, Pek İnsanca) adlı yapıtının ilk iki cildini tamamladı. 1873–1876 arasında *Unzeitgemaesse Betrachtungen* (Çağa Aykırı Düşünceler) adlı dört ciltlik yapıtını yayımladı. Daha sonra yaşamı, bir kentten öbürüne göçmekle geçti; Marienbad, Rapallo, Roma, Nice, Venedik, Torino, Sils-Maria. Yapıtlarını bu göçebeliği sırasında yazdı. Wagner'le olan dostluğu, bestecinin *Menschliches, Allzumenschliches*'in ilk cildini, filozofun da *Parsifal*'i yermesi üzerine son buldu (1878). Tüm aldatmacaları açığa vurmak ve tüm önyargıları yıkmak isteyen Nietzsche, 1881'de *Morgenröte*'yi (Tan Kızıllığı), 1881–87'de *Die fröhliche Wissenschaft*'ı (Şen Bilim), 1883'te *Also sprach Zarathustra*'nın (Böyle Buyurdu Zerdüşt) ilk bölümünü yayımladı. 1885'e kadar bu sonuncu yapıtını yazmaya devam etti. 1886'da *Jenseits von Gut und Böse* (İyinin ve Kötünün Ötesinde), 1887'de de *Zur Genealogie der Moral*'i (Ahlakın Soykütüğü Üstüne) yazdı ve yayımladı. 1888'de *Götzen-Dämmerung*'u (Putların Alacakaranlığı, kitap ertesi yıl basıldı), *Der Fall Wagner* (Wagner Olayı, Eylül 1888'de basıldı) ve *Der Antichrist*'i (Deccal, 1888'de basıldı) yayımcıya gönderdi. 1889'da, Torino'nun bir sokağında aniden yere yıkıldı. Jena'da hastaneye yatırıldı. Önce annesi onu yanına aldı, sonra kız kardeşi Elisabeth Förster-Nietzsche, kardeşini Weimar'daki evine götürdü. Nietzsche, yaşamının sonuna kadar hiç konuşmadı. Yalnız zaman zaman zekâ belirtileri gösterdi. 1888'de *Nietzsche contra Wagner* (Nietzsche

Wagner'e Karşı); 1888'de *Ecce Homo* adlı yapıtları yayımlandı. 1886'dan beri yazmakta olduğunu arkadaşlarına söylediği *Der Wille zur Macht* (Güç İstenci) adlı yapıtından taslaklar, aforizmalar ve parçalar kalmıştır.

Nietzsche'nin özgün yanı, Batı uygarlığının temel felsefi sorunlarını köktenci bir kuşkuyla ele almasıdır. Nietzsche, bilginin (bilim), varlığın (Batı'ya özgü apaçık hakikatler) ve nihayet eylemin (ahlak ve siyaset) yeniden sorun haline getirilmesine olanak sağladı. Kantçı eleştirinin sonucunu daha ilerilere vardıran Nietzscheci eleştiri, giderek Kantçı eleştirinin kendisine yöneldi; aklın sözde önsel kategorilerini kabul etmeyerek bunların, bedensel ve sosyoekonomik kökenli, salt 'yaşamsal' zorunluluklardan başka bir şey olmadığını ileri sürdü. Nietzsche, bilimsel hakikat de dahil olmak üzere, her türlü hakikatin içyüzünü ortaya çıkardı; insanın ayırt edici özelliği olan icat gücünü ve aynı zamanda yeniliğe karşı direnişini (yabancısı olduğu şeyi 'barbarca', kendi aklına uyduramadığı şeyi 'akıldışı' diye niteleyen o değil midir?) göstermeye çalıştı.

Nietzsche'den yoğun biçimde etkilenen düşünür ve sanatçılar arasında, edebiyat alanında Thomas Mann, Hermann Hesse, André Gide, D. H. Lawrence, Rainer Maria Rilke ve William Butler Yeats; felsefe alanında Max Scheler, Karl Jaspers, Michel Foucault sayılabilir. Psikoloji alanında ise başta Sigmund Freud olmak üzere Alfred Adler ve Carl G. Jung, birçok görüşünü Nietzsche'ye borçlu olduklarını belirtirler.

Başlıca Yapıtları:

Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu (Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik, 1872,); *David Strauss, İtirafçı ve Yazar* (David Strauss, der Bekenner und der Schriftsteller, 1873); *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* (Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben, 1874); *Eğitimci Olarak Schopenhauer* (Schopenhauer als Erzieher, 1874); *Richard Wagner Bayreuth'da* (Richard Wagner in Bayreuth, 1876); *İnsanca, Pek İnsanca* (Menschliches, Allzumenschliches, 1878); *Tan Kızıllığı* (Götzen-Daemmerung, 1881); *Şen Bilim* (Die fröhliche Wissenschaft, 1881–1887); *Böyle Buyurdu Zerdüşt – dört bölüm* (Also sprach Zarathustra, 1883–85); *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (Jenseits von Gut und Böse, 1886); *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* (Zur Genealogie der Moral, 1887); *Dionyssos Dithyrambosları* (Dionyssos-Dithyramben, 1888); *Wagner Olayı* (Der Fall Wagner, 1888); *Putların Alacakaranlığı* (Götzen-Daemerung, 1888); *Nietzsche Wagner'e Karşı* (Nietzsche contra Wagner, 1888); *Deccal* (Antichrist, 1888); *Ecce Homo* (Ecce Homo, 1888).

Say Yayınları Nietzsche Kitaplığı:

1) *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu;* 2) *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine;* 3) *Putların Alacakaranlığı;* 4) *Tan Kızıllığı;* 5) *İyinin ve Kötünün Ötesinde;* 6) *İnsanca, Pek İnsanca* (1. Kitap); 7) *Şen Bilim (Şiirler);* 8) *Wagner Olayı/Nietzsche Wagner'e Karşı;* 9) *Ahlakın Soykütüğü Üstüne;* 10) *Eğitimci Olarak Schopenhauer;* 11) *Ecce Homo* 12) *Yazılmamış Beş Kitap İçin Beş Önsöz–Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe;* 13) *Richard Wagner Bayreuth'da;* 14) *Dionyssos Dithyrambosları,* 15) *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine;* 16) *Şen Bilim* (Ana Metin 1); 17) *Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans;* 18) *David Strauss–İtirafçı ve Yazar;* 19) *Böyle Buyurdu Zerdüşt;* 20) *Deccal;* 21) *İnsanca Pek İnsanca* (2. Kitap); 22) *Gezgin ile Gölgesi;* 23) *Güç İstenci.*

FRIEDRICH NIETZSCHE

Ahlakın Soykütüğü Üstüne

Bir Kavga Yazısı

Almancadan çeviren:
Ahmet İnam

say

Say Yayınları
Friedrich Nietzsche / Bütün Yapıtları 9

Ahlakın Soykütüğü Üstüne – Bir Kavga Yazısı
Özgün Adı: Zur Genealogie der Moral – Eine Streitschrift

ISBN 978-975-468-405-6
Sertifika no: 10962

Türkçe Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Almancadan çeviren: Ahmet İnam
Sayfa düzeni: Mehmet İlhan Kaya

Ön kapak resmi: Friedrich Nietzsche

Baskı: Kurtiş Matbaası
Topkapı/ İstanbul
Tel.: (0212) 613 68 94
Matbaa sertifika no: 12992

1-6. Baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2013

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
İnternet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

İNSAN ŞAKIR MI? 7
ÇEVİRİ ÜSTÜNE BİR YİNELEME 11
TÜRKİYE'DEKİ BİR NIETZSCHE'DEN
DEVŞİRİLEBİLECEKLER ÜSTÜNE 13
I. Bir Filozofu Kültürümüze Sindirmek 13
II. Kültürümüzün Bazı Sorunlarıyla Nietzsche'ye Yer Açmak 17
III. Böyle Buyurdu Nietzsche: Kulak Verip Duyalım 22

ÖNSÖZ 27

İLK ÇALIŞMA
"Hayır ve Şer", "İyi ve Kötü" 39

İKİNCİ ÇALIŞMA
"Suç", "Kara Vicdan" ve Benzerleri 73

ÜÇÜNCÜ ÇALIŞMA
Çileci İdeallerin Anlamı Nedir? 115

İNSAN ŞAKIR MI?

Konuştuğu biliniyor. Ağzı olan herkes konuşuyor, konuşması kendini anlatamıyor, çoğu zaman. Konuşma kalıplarla yürüyor, üstünkörü sözcüklerin, dar anlamlarına sıkışmışlığında, salt konuşmak için konuşuyor insan. Oysa Nietzsche'nin Zerdüşt'ü (3. Bölüm, 13. metin, *Der Genesende*, "Şifa Bulan" ya da Nekahetteki Kişi diye çevirebileceğimiz yazı!) "Nerde konuşma varsa, orda dünya bir bahçe gibidir bana" diyor. "Sözlerle, ezgiler ebediyyen ayrılmış olanlar arasında gökkuşakları ve hayal köprüleri değil midirler?" Konuşmanın böylesine bir büyüsü var. Konuşarak birbirlerine erişirler insanlar. Konuşarak insan olurlar. Ama konuşarak da yalan söylerler. Gerçekliği saptırabilirler. İnsan, kendi gerçekliği ile konuşma aracılığıyla bağ kurabiliyor. Konuşma ise kendisiyle gerçekliğin ebediyyen birbirinden ayrılmasından dolayı, ancak "gökkuşağı ve hayal köprüsü" olur ona. Dil, hakikate ulaştıramaz bizi, gerçekliği bize taşıyamaz. "Güzel bir budalalıktır konuşmak: Onunla dans ederek geçer insan her şeyin üzerinden." Konuşma ile tanır gerçekliği, elinde başka güvenilir bir aracı yoktur. Konuşma, o güzel budalalık (*Schöne Narrate!*), koskocaman yalanlar söyletir bize: Konuşma çarpıtır gerçekliği: "Ne kadar hoştur her konuşma ve seslerin her yalanı! Ezgilerle dans eder sevgimiz rengârenk gökkuşakları üstünde." Konuşma, apayrı bir gerçeklik oluşturur sanki, o bilemeyeceğimiz, aramızda kapatılamaz uçurum olan "asıl(!)" gerçeklikle. Bizi gökkuşakları üstüne çeker. Yine de bu aldanmanın kaçınılmazlığını duyan insan, Zerdüşt'ün ağzından haykırır: "Ne denli hoştur her konuşma ve seslerin her yalanı!" Her konuşma, yapısı gereği yalan söyler: Buradaki "yalan" (*die Lüge*) doğrunun bilinmediği yalandır! Şunu biliriz her konuşmanın ardından: Bu doğru değil! Bu yalan! Ama nedir doğrusu? Bunu bilemeyiz! Nietzsche'ye göre deyim yerindeyse, insan

homo mendax'tır; çarpıtan, yalan söyleyen bir varlık. Yalan söyleyen, doğrunun ise ne olduğunu bilmeyen.

Dilin yalanı, zaman içinde kullanıla kullanıla gerçeklik kazanır(!). Alışırız, dilin kalıplarına. Bu alışkanlık bizi, basmakalıp dil kullanımına, dolayısıyla basmakalıp düşüncelere iter! Sakız olmuş sözlerin dile getirdiği, sakız olmuş kavramlarla yürütülen konuşma *kokuşmaya* başlar.

Konuşmanın kokuştuğu dünyada Nietzsche'nin insana söylediği şudur: "Bir bahçe gibi dünyanın seni beklediği yerlere, dışarlara çık. Dışarlara çıkıp güllere, arılara ve güvercin sürülerine git! Hele ara öten kuşlara git, *şakımayı* öğrenmek için onlardan! Şakımak (*singen*) yaraşır şifa bulmakta olan kişiye; sağlıklı insan konuşabilir de. Sağlıklı insan şakıyıp türkü söylemek isterse başka türlü söyler şifa bulmakta olan kişiden."

İyileşen, sağalan, şifa bulmakta olan insanın dili farklıdır! Hastanın dili değildir konuştuğu, sağlıklı insanın dili de. Çok önemli bir insan "tipidir". Sağalan kişi! Hastalığı atlatmış, hastalık ardındaki dönemi yaşayan: Çünkü odur yeni bir "sığlık" anlayışıyla gelecektir dünyaya. Umut, ne hastalarda ne de sağlıklı insanlardadır. Hasta, bu dünyanın işleyişinde etkisini yitirmiş, elden ayaktan düşmüştür. Sağlıklı, bu dünyanın, alışılagelen basma kalıp dilini kullanmaktadır! Umut, sağalan kişidedir, çünkü o, ne hasta ne de sağlıklıdır. Arada bir "potansiyel" değiştirici, bir "potansiyel" yaratıcı, bir "potansiyel" kalıp kırıcı! Sağalanlar, sağlıklı dünyanın uzağına gitmiş ve geri gelmekte olanlardır! Bu basma kalıp konuşmaların dünyasından uzaklaşmış, uzaklara gitmiş, sanki farklı olanakların farkına varıp geri dönmüşlerdir! Bu *arada* olanlar, farklı bir konuşmayla geleceklerdir dünyamıza: Şakıyacaklardır. Türkü söyleyecektir. Nietzsche, böyle bir ezgicidir işte (Zerdüşt, ikinci bölüm, *Nachtlied*, "Gece Türküsü" diye çevirebileceğimiz yazı): "Ruhum bir sevenin türküsüdür." Ruhu türküdür, sağlam kişinin, artık dilin kalıpları, türküyle kırılmaktadır. Nietzsche'den pek umulmayan bir çığlıktır: "Und auch meine Seele ist das Lied eines Liebenden. / Ruhum bir sevenin türküsüdür."

Yaşadığımız çağın kalıpları türkülerle kırılacaktır? "Gör ki zira, ey Zerdüşt! Yeni türkülerin için yeni cenkler gerek. Türküler söyle ve coş, ey Zerdüşt, şifa sun ruhuna yeni türkülerle..." Yeni türküler yeni savaşlarla söylenir, insanın sürekli kendini yenile-

mesiyle! Yeni türküler yeni savaşları, yeni savaşlar yeni türküleri gerektirir. Ruhun sağalması türkülerle olur. Kokuşmayı önleyen, her dem taze türkülerle!

İnsan şakır: Kalıpları kırabildiğinde, kırabilmek için. Şakımanın kokuşmaması için daha üst şakımalara gerek var. Yaşamak, unutmayalım, ölünceye dek yenilenmektir, şakımaktır.

Ahmet İnam
Aralık 2002, Ankara

ÇEVİRİ ÜSTÜNE BİR YİNELEME

Anlayamadığınızda, çevirmeni günah keçisi yapıyorsunuz, ak koyunlar arasında biricik kara koyun; hele aynı metni çevirmeye kalkıp da yarıda bırakmışların öfkeleri, gazete ve dergi sayfalarında yükseliyor, yükselecek: Yaptığı her çevirinin önünde duyduğu anlamsız suçluluk duygusunu okurlarla paylaşmak isteyen şu iyi niyetli çevirmeni hırpalamanın hedefi ne? Açık açık eleştirin, vakti olursa, işitmişse sözlerinizi, varsa özürü, eksiği, gediği, oturur, düzeltir; bundan hiç de yakınmaz. Hiçbir çeviri yetkin olamaz, hele "ilk"ler!..

Kendini tümüyle çeviriye adamış uzman felsefecilerin olmadığı yerde, işi kendi kuramını oluşturmak olan birinin, aylarını verip çevirmeye çalıştığı kitapların zorluklarıyla boğuşmaktan yorgun bir felsefeci çırağının çabalarını anlamak gerek, özür değil bu, bir durum saptaması. Sonra da haddini bilen bir talep: Emeğin hakkı verilmelidir.

Ahmet İnam

TÜRKİYE'DEKİ BİR NIETZSCHE'DEN DEVŞİRİLEBİLECEKLER ÜSTÜNE

Nietzsche, bazı görünümleriyle, nicedir Türkiye'ye taşındı. Delikanlılığıyla alışılmışa, kokuşmuşa "kafa tutmaya" hazır. "Hazır", diyorum henüz yeterince işe koyulamadı; çünkü onu sezmeye çalışanlar düşüncelerini pek anlayamıyor. Anlayamadıkları için de ürküyorlar. Nereye konacak Nietzsche, kültürümüzde! Düşünce coğrafyamızın hangi kentinde, hangi mahallesinde, nasıl bir evde oturacak?

Onu epeydir, bir yerlere koyanlar yok edildi: Faşizm mahallesine. Yerinde bir yerleştirme değil, bana sorarsanız, adres yanlış.

Bu yazı, benim Nietzsche'ye Türk düşüncesi içinde, kültürümüz içinde biçtiğim mekânı kısa olarak, birkaç noktasıyla tartışacak.

I. Bir Filozofu Kültürümüze Sindirmek

İçinde yaşanan toplumun yaşama biçimlerinden, inançlarından, folklorundan, dilinden, sanatından, dininden, bunlarla ilgili ürünler ve etkinliklerden oluşan, o son derece karmaşık yapıya kültür diyorum. Bu kavramın yüzlerce tanımının olduğu bilinir. Bulanıklığa, belirsizliğe yol açması bir yana, "kültür", "demokrasi", hatta fizikteki "atom" gibi kavramların çağlar boyunca, ortamdan ortama, yorumcudan yorumcuya geçirdiği değişikliğin,

bence, olumlu bir özelliği de var. Bu kavramı, taşıdığı belirsizliğinden yararlanarak, kendi felsefe görüşümüz içinde yeniden anlamlandırmak, taşıdığı tarihsel anlamları yorumlamak, eleştirmek, tartışmak olanağına sahibiz.[1] İşte, ben bu olanaktan yararlanmak istiyorum. Böylece, kültür, felsefe, filozof, felsefeci ilişkisi üstüne bir yorum daha[2] yapma fırsatım olacak.

Her yaşama biçimini belirleyen kültür, içinde bir düşünce çekirdeği taşır. Burada, tüm insanlığın kültürüne en genel kültür dersek, bu kültür içinde değişik birçok kültürden söz edilebilir. Hıristiyan kültürü, İslam kültürü, Avrupa kültürü, Asya kültürü, Afrika kültürü, Doğu Avrupa kültürü, Eskimo kültürü, Azende kültürü, İngiliz kültürü, Türk kültürü gibi... Kültür kavramının, bu yorumuyla, insanların yaşama biçimlerini yorumlayıp anlamlandırmaya, değerlendirmeye yarayan bir işlevi var. İşte, bir kültür, ne denli yaratıcı ürünlerden yoksun, ne denli basit, ne denli soyut düşünceden yoksun görünüme sahip olursa olsun, o kültürde yaşayanların, doğal çevreleriyle savaşımlarının, bu savaşının tarih içinde birikimleri sonucu, ilk bakışta öyle gözükmese de, bir özgül (specific) düşünce çekirdeği barındırır. Bu özgül düşünce çekirdeği, bana göre, insanlık kültürünün genel düşünce çekirdeğiyle bazı bakımlardan bir ortaklık taşır, öyle olmasaydı, kültürlerin, birbirleriyle iletişim olanağı ortadan kalkacaktı. Bu olanak kültürlerin, yer yer türlü farklılıklar taşısa da aynı doğal çevreyi dünya gezegenini, aynı filogenetik yapıyı taşımasından kaynaklanıyor. Öyleyse, göreceliğin yol açacağı birtakım sorunlardan da kurtulmuş oluyoruz. Eğer o kültür değişik yaşama biçimleri içeriyorsa, her kültürün, belki de kültürdeki yaşama biçimlerinin özgül düşünce çekirdeğinden söz edebiliriz. Aynı çevreyi, aynı tarihi, aynı yaşama biçimini, birbirlerine bir ölçüde de

1 Bu konunun, ilginç bir açıdan tartışılması için A. Jannik'in *Style, Politics and Future of Philosophy* adlı kitabının 6. makalesini oluşturan "Culture, Controversy and the Human Studies" başlıklı yazısına bakınız, Dordrech, Kluwer Academic Publishers, 1989.

2 Bu konuda, yayımlanmış ve yayımlanmamış yazılarımı bir bütünlük oluşturacak biçim de, henüz kitaplaştırmadım.

olsa çevrilebilen dilleri yaşayan insanlar, ortak düşünce çekirdeğine sahip olabilirler, özgül düşünce çekirdeği, fizyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, politik, tarihsel öğeler üstüne dayalıdır. İşte, bu çekirdeğin tartışılması, irdelenmesi, değerlendirilmesi, felsefeyi, felsefeciyi (felsefe erini, filozofu kültürü yorumlama, kurgulama, kurma, inşa etme, yaratma, keşfetme gücüne erişmiş, onun öyküsünü yazabilmiş öyküleyebilmiş felsefeciyi) gündeme getiriyor.

Her kültürün kendine özgü düşüncesi vardır ya, felsefesi olmayabilir. Çünkü özgül düşünce çekirdeği üstünde düşünmeyi başarabilmiş, bunu evrensel düşünce çekirdeğinin içinde kalarak yapabilmiş kişilere, filozoflara gerek var. Kimi felsefeci arkadaşlar, felsefeden yalnızca bu evrensel çekirdeği (bundan böyle, "özgül çekirdek", "evrensel çekirdek" sözlerinden, sırasıyla özgül düşünce çekirdeğini, evrensel düşünce çekirdeğini anlıyorum) anlıyorlar. İşin acıklı yanı, bu "evrensel"i de belli bir "özgül" çekirdekle karşılıyorlar: Batı felsefesiyle. Şimdi, "ethnocentric", "kendi kültürüne kapanmış" bir tutum içinde olduğum söylenebilir bana. Tersini düşünüyorum. Platon, Aristoteles belli bir kültürün ürünüydü. Belli bir "özgül çekirdeğe" sahipti. Eski Yunan kent devletlerinin toplumsal, politik, kültürel düzenini bilmeyen biri, bu filozofları hep eksik ve özürlü bir biçimde anlayacaktır. Oysa, değişik kültürler, örneğin İslam kültürü, bu çekirdekten yararlandı. Demek ki bu filozoflarda, buna olanak veren bir evrensel çekirdek de var.

Özgül çekirdeğin gözden geçirilmesi çabası, bu anlamıyla felsefe, kültürde bir işe yarar mı? Bakın Nietzsche'ye! Temel kaygılarından biri, kendi özgül kültürü, Almanlığı, Hıristiyanlığı (Hıristiyanlıkla olan kavgası) Avrupalılığıdır.[3] Acılarla ve taşkınlıklarla dolu yaşamında özgül çekirdeğin yeniden yorumunun pe-

3 "Nietzsche yaşamasaydı, Avrupa kültürü şimdikinden daha farklı olurdu." diyen yorumcular var. (Bkz. *A Study of Nietzsche*, J. P. Stern, Cambridge, Cambridge University Press, 1981, s. 44)

şinden koştu. Özgül çekirdekten kalkarak evrensel çekirdeğe ışık tutmaya çabaladı. Bugün, nice zaman sonra, farklı kültür diliminde, yaşama biçimlerinde olan, bizler, ondan ne devşirebileceğimizi düşünüyoruz. "Devşireceğiz de ne olacak?" diyebilirsiniz. Tıpkı Nietzsche gibi, asıl sorunun, fizyolojik, psikolojik varlığımızla ilgili olduğunu, düşüncenin, düşünce üstüne düşüncenin, bir aldatmaca olduğunu buyurabilirsiniz. Peki, bunları buyururken felsefe yapmıyor musunuz? Diyelim ki insan bir hayvandır. Bir güç düşkünü, gücünü artırmak, gücünü aşmak isteyen bir varlıktır, üstelik felsefeyi de bu amaçla, bir ideoloji olarak kullanır (Yazık ki gücün meşrulaştırılması olarak, felsefenin böyle bir işlevi de var. Bu da felsefenin, benim gibilerince hoşa gitmeyen bir işlevi olsa da, güçsüz olmadığının acı bir göstergesi değil mi?) Felsefe, bir anlamıyla, yaşayan, yaşadığına kafasında düzen bulmak isteyen insana düzen sağlıyor. Bir kafa düzeni, ruh düzeni, inanç düzeni (Din felsefesi, teoloji, böyle bir düzen isteğinden çıkıyor). Öyleyse, kendi özgül çekirdeğimizi anlama çabasında, farklı özgül çekirdek üzerine yorumlar geliştirmiş bir filozoftan öğrenecek sözlerimiz olmalıdır. Nietzsche'den devşirebileceğimiz ipuçları vardır, inancım bu: Felsefe yaşamımızı yaşanır kılınada bir işleve sahip olabilir. Öyleyse, felsefeyi üretme, gerçekleştirme yollarından biri de özgül çekirdek yorumu yapmaktır. Bu uğraşta farklı kültürden gelen yorumculardan önemli görüşler edinilebilir.

İşte bir filozofu, bu filozof ayrı özgül çekirdekten gelse de, kültürümüze sindirmek demek, kendimize özgü özgül çekirdeği yorumlarken, onu tümüyle olmasa da, bazı görüşleriyle yorumumuza katabilmek demek. Böylece, yaşama biçimimizin içindeki düşünce çekirdeğini açığa çıkarmak, yeniden ele almak, düzenlemek, sorgulamak demek.

Felsefe tez elden düzenlemeler getirmez. Düzeni yıkan, eleştiren, değerlendiren, sorgulayan bir çabadır, her şeyden önce. Nietzsche gibi bir filozof, yıkıcı, yıkarak düzen önerici, düşünme hastalıklarını gösterici filozoftur.

Düşüncesiz kültür yok, dedim. Kültürü bir karmaşa içinde görüp onun kokuşmuş yönlerini belirleyerek, bu yanları yıkmaya uğraşma atılımıyla, yeniden kurgulama, yeniden yapılama, inşa etme çabalarında, düşünceyi de, özgül çekirdeği de kaçınılmaz olarak ele almak durumundayız. Nietzsche'yi buyur edip, onun kendi çekirdeği için söylediklerinden çıkarak, kendi çekirdeğimizi keşfedip yaratacağız. Nietzsche içimizden biri olacak. Bizim mahallede bir yerlerde oturacak. Saygıda kusur etmeyeceğiz. Haddini de bildireceğiz. Ey, ölümsüzlüğe, sonrasızlığa, yeniden doğuşa inanan Nietzsche, seni içimize sindireceğiz! (Her yanınla değil, tabii!) Kültürümüzü anlamlandırma çabalarında sana da bir yer olacak. Bundan rahatsız olanlar çıkacaktır. Rahatsızlık felsefenin gizli yayıdır. Bu kültürde yaşayıp nice rahatsızlığa göğüs geren bir felsefe eri olarak, ben, Nietzsche ile konuşacağım, ona bir yer bulacağım; diğer rahatsızlar buna karşı çıkacaklar, özgül çekirdeği anlama yolunda, ayrı çekirdekte olanı yorumlayarak, evrensel çekirdeğe giden yolda, çaba göstereceğiz. Keyfi kaçan okur, Nietzsche'ye ayrı bir yer, ayrı bir mahalle arasın! İsterse, sürsün onu topraklarımızdan! Bu da yakışır Nietzsche'ye.

II. Kültürümüzün Bazı Sorunlarıyla Nietzsche'ye Yer Açmak

Kültürümüzün sorunlarına çoğunlukla, alışılmış çerçevelerle bakılmış. Alışılmış çerçeveler dediğimde, genellikle politik bir güç kazanmış, kazanmaya çalışan, Marksizm, İslamcılık, Atatürkçülük, Irkçılık, Liberalizm, Kapitalizm gibi çerçeveleri anlıyorum. Nietzsche, Türkiyeli yanıyla, bu çerçevelerle yer yer ortaklık kazansa da, onlardan farklı bir özellik gösteriyor. Türk düşünce tarihinde onu İsa'yla senteze sokarak yorumlama çabasını Hilmi Ziya Ülken'in *Aşk Ahlakı* kitabında buluyoruz.[4] Ülken, "İdealizm ile Realizm'i, fertle toplumu, kudret felsefesinde uzlaştırmak" iste-

4 *Aşk Ahlakı*, (3. Baskı), Ankara, Demirbaş Yayınları, 1971.

mektedir (s. 44). Yer yer Nietzsche'nin eleştirisinin de yapıldığı, bu "halka rağmen, halk için" yazılan kitapta, "düşünmek ile muktedir olmak" (s. 42) birleştirilmeye çalışılıyor. "İsa'nın eline kılıç vermek ve Kayser'in kalbine Allah'ı indirmek lazımdır." (s. 148) diyen Ülken, yıllar süren verimli felsefe erliğini coşku ile sürdürmeye çabalıyor. Oldukça düşündürücü, dikkat çekici bir uzlaştırma uğraşındaki Ülken'in Nietzsche yorumuna pek katılamıyorum. Saygıdeğer hocamızın bu düşüncelerini, daha ayrıntılı, derinlemesine irdelemesini, görüşlerinde ısrar ederek, daha açık, belirgin kılmaya çalışmasını isterdim. Bir arif insan (gnastique) tipini yaratma peşinde. Ülkenin mistik eğilimlerinin oldukça belirgin olduğu bu çalışması, Nietzsche'ye kültürümüzde yer biçme açısından tamamlanmamış bir yapıt olarak görünüyor.

İoanna Kuçuradi'nin *Nietzsche ve İnsan*'ı,[5] Nietzsche üzerinde son zamanlarda Türkçe yayınlanmış ilk kapsamlı ve önemli çalışma. Kuçuradi, Nietzsche'yi "b ü t ü n d e n koparınadan anlama"ya (s. 11) çalışıyor. "Değer", "değerler", "moral" kavramları üzerinde odaklaşarak, Nietzsche'yi kendi sözleriyle Türkçe olarak konuşturuyor. Satır aralarında belirttiği önemli görüşlerinin dışında özgül çekirdek üstünde, doğrudan doğruya durmuyor. Kitabını da, doğrudan böyle bir amaçla yazmadığı anlaşılıyor. Nietzsche'nin Türk düşüncesinde tanıtılması açısından önemli çalışmalardan biri.

Nermi Uygur, *Güneşle*'sinde[6] yazının temel sorununa verilebilecek yanıtlara anlamlı bir ışık tutuyor. Uygur, Nietzsche'yi yaşama kavramının önemi açısından ele alıyor. Ona göre, "Bir yaşamı olduğunu, bu apaçık olayı, Batı insanı Nietzsche ile bulup çıkarmıştır" (s. 293). "Güç istemi", "gücü isteme" kavramını, yaşama felsefesi açısından aydınlatıyor. Nietzsche, bu kavramla, kavramın değişik yorumlarının yanında, özellikle "insanın kendine sözünü geçirmesini", kendini aşmayı, kendini yenmeyi, disiplini, sert, zor bir yaşamayı yeğlemesini öngörüyor. Bir yaşama uyuşukluğuna

5 *Nietzsche ve İnsan*, İstanbul, Yankı Yayınları, 1967.
6 *Güneşle*, İstanbul, Ara Yayıncılık, 1989, (İlk baskısı 1969).

karşı çıkıyor. Yaşamaya nasıl bakmamız gerektiği konusunda yol gösteriyor. Türkiye'deki Nietzsche'nin adresinin araştırılmasında, Nermi Uygur'un bu yorumlarının (ve burada yer darlığından dolayı anamadığımız diğer yorumlarının) verdiği ipuçları, onsuz edilemez bir önem taşıyor.

Özellikle Nietzsche'nin ontolojik görüşleri üstünde, ayrıntılı, derli toplu bir incelemenin yapıldığı bir çalışma: Hüseyin Aydın'ın.[7] Bu kitabıyla Aydın, kendini aradan çekerek, Nietzsche'yi birçok yazısının ayrıntılarına inip Türkçe olarak konuşturmayı deniyor.

Nietzsche'ye sempatiyle yaklaşan bu araştırma da, Türkçe'de Nietzsche'yi tanımak isteyenler için önemli bir kitap.

Bu yazının sınırları içinde anacağım son kitap, "decâdence", (çöküş, kokuşma, soysuzlaşma) kavramından yola çıkarak yer yer ışık tutmaya çalışan Fehmi Baykan'ın *Bilgelik Yolunda Bir Filozof: Nietzsche*'si.[8] Çalışmasının sonuna eklediği, inançlarımızın irdelenerek, "tespit" edilip değerlendirme sonucunda aşılmasının önerildiği bölümle, Nietzsche'nin görüşlerini İslamiyetle (örneğin s. 136 dipnotu), mistisizmle (örneğin s. 138) ilişkileri konusunda verdiği ipuçlarıyla, Baykan, daha önce Ülken'in denediği yolda, Nietzsche'yi bir yanıyla kültürümüze sindirmeye çalışanlardan biri oluyor.

Bu arada Uluğ Nutku'nun "Nietzsche'de Nihilizm Problemi" adlı yazısı da özgül çekirdeğin yorumu için görüşler içerdiğinden üzerinde durulması gereken bir çalışma[9] (Ayrıca, I. Kuçuradi'nin ve T. Mengüşoğlu'nun değerler konusundaki çalışmalarında, "hareket noktası yaşayan insan" olan Nietzsche ile ilgili, doğrudan ya da dolaylı görüşler bulunabilir). Nietzsche'nin özellikle *Güç İstenci* adlı yapıtı üzerine odaklanan bu yazıda, dipnotlarında, kültürümüzle ilgili yorumlar yapılmakta. Nietzsche'nin, Hegel ve Marksizm eleştirisi üzerinde durulmaktadır.

7 *Nietzsche*, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayınları, 1984.
8 Ankara, Palme Yayınları, 1989.
9 *Felsefe Arşivi*, No. 16, s. 131-143

Bu kısa yazının sınırları içinde meslekten felsefecilerin yazdığı Nietzsche değerlendirmelerinin bir bölümünü ele aldım. Bu çalışmaların tümü de (Hilmi Ziya Ülken'in dışında) Nietzsche'den yola çıkıyorlar. Sorumuz hatırlansın: Özgül çekirdeğin yorumunda Nietzsche'yi arıyoruz. Nietzsche'den çıkmayacağız. Nietzsche'ye gideceğiz. Olağan ki bu iki yol, çoğu kez birbirinden pek kolay ayrılamaz. Burada yolumuzu daha belirgin kılmak için kültürümüzün sorunlarını belirlemeye çalışayım. Bu saptamalarım, Nietzsche'yle ilgili görüşlerimden kaynaklanıyor. Yine de, bu yazında kültürümüzün sorunlarına ağırlık verdiğim için Nietzsche'ye gidiyorum.

Belirlemelerimi kısa tutacağım:

1. Kültürümüz bir değerler karmaşasını yaşıyor. "Köşe dönücülüğün", para kazanmanın, toplumda tez elden bir yer kazanmanın egemen olmaya başlama tehlikesiyle karşı karşıyayız. Hangi değerlere bağlanılacaktır? Bağlanılan hangi değerler, artık yaşanan gerçeklikle anlamlarını yitirmiştir?
2. Geçmişi, geleneğimizi derinlemesine, yaratıcı bir biçimde değerlendiremiyoruz.
3. "Akıl"a garip bir aşırı güvenimiz var. "Akılcılık saplantısı" dediğim bu durumda, sorunlarımızın hazır, neredeyse önceden saptanmış yöntemlerle, "bilim"le, "akıl"la, "akıl"a dayanan yöntemlerle çözülebileceğini umuyoruz. Böyle çözümler olamaz demiyorum. Demek istediğim, "akıl"ı ezberlenecek, kalıpları olan, Batı'nın egemenliğinde ve tekelinde bir şey gibi görme tehlikesi. Bu tehlikeyi sezemezsek, "bilim" bunu böyle emrediyor, bu "akıl kârı"dır, "şu yöntem bilimsel"dir diye, bize dışarıdan sokulmaya çalışılan görüşlere bağlanmaya zorlanabiliriz. Bilimi, kendi sorunlarımız açısından yorumlamalı, yaratmalıyız. Bilimi, "akıl"ı, özgül çekirdeğimiz ışığında değerlendirecek güce ve cesarete sahip

olmalıyız. Yoksa, Tanzimat'tan bu yana, gücü altında ezildiğimiz, bir türlü kurtulamadığımız aşağılık duygusuyla, kalıplara, kokuşmaya, ezberciliğe düşebiliriz. Bilimin, "akıl"ın etkisi altında ezilmemeli, ona sahip çıkmalı, onu yorumlayabilmeli, önümüzdeki uçsuz bucaksız seçenekleri görebilmeliyiz.

4. Bireyler yaratamıyoruz, kendi inançlarını sorgulayabilen, kendi değerlerini yaratarak, onlara sahip olabilen, kendini kurabilen, oluşturabilen bireylere gereksinmemiz var.

a) Bunun için coşkulu bir yüreğe (Nietzsche'nin deyimiyle, Hybris'le, Dionyssos'a) coşkulu yüreği, beyniyle, düşüncesiyle, ölçülülüğüyle dengeleyecek akıla (Apollon'a, Katharsis'e) gerek var. Trajik insana zorunluyuz.

b) Bu insan, tüm fizyolojisinin ve psikolojisinin farkında olacak, zayıflıklarını, eksikliklerini, özürlerini saklamayacak, onların üstüne üstüne gidecektir! İçinde ateşi olan (daimon!), aklıyla, dinginliğiyle, bu ateşe egemen, bedeniyle, cinselliğiyle, ruhsal yapısıyla ilgili kendi sorunlarına sahip olacak bireyler gerekiyor.

c) Bu birey, yaşama zevki, beğenisi olan, yaşamayı tadabilen, bundan utanmayan, yaşamaya küsmemiş, Nietzsche'nin deyişiyle, çileci (asketik) yaşamayı seçmemiş biri olacaktır. Toplumumuzun sorunlarına, tarihine, dünyaya sahip çıkacaktır.

d) Korkak, çıkarcı, aydın kişiler istemiyoruz. Düşünce adına, bilimsellik, nesnellik adına, yaşananı küçümseme, yaşamadan korkma, istenen bireyi oluşturmayacaktır.

e) Soysuzlaşan, çürüyen, kokuşan değerleri yeniden ele alıp onları eleştirerek, yeniden değerler yaratmayı, hem doğa, hem doğa bilimleri, insan bilimleri açısından, hem de ahlakça dünyayı yeniden yorumlayabilmeyi başaran kişiler gerekli bize.

f) Böyle biri, egemen düşüncelerin beynimize sokmaya çalıştığı değerlere başkaldırabilecek kişi olacaktır.

g) Çıkarlarına uygun düştüğü, korktuğu ya da aldırmadığı için, hemen egemen düşüncelere teslim olmayacak, irdeleme, eleştirme gücüne sahip olduğu için, ezberci olmayan, kendi hastalıklı düşüncelerini, bu düşüncelerin dayandığı kendi varoluşunun, kendi ruh yapısının "terapisini" başarabilecektir.

5. Doğayla olan ilişkisinde, teknolojinin ve bilimin doğal çevresine yaptığı olumsuz etkileri ortadan kaldırmaya çabalayacaktır.

6. İnsanlar arası iletişimi çarpıtan, gelir dağılımında kafa ve beden emeğini hiçe sayan, insanlara bir "sürü" olarak bakan görüşten yana olunmayacak, bu görüşü yerleştirmeye çalışanlara karşı değerler yaratılacaktır.

Şimdi, bu konularda, Nietzsche neler buyuruyor, bunları görelim.

III. Böyle Buyurdu Nietzsche: Kulak Verip Duyalım

Nietzsche'nin görüşlerini, yukarıda saydığım kültürümüzle ilgili sorunlar, saptamalar, beklentilerin sırasını izleyerek belirtemeyeceğim. Böyle bir durum, Nietzsche'nin görüşlerinin zorlama yorumlarına yol açabilirdi. Ayrıca, sakın her derdin devasının Nietzsche'de bulunduğu sanılmasın. Nietzsche'nin sözlerini duyarak, onu sorunlarımız açısından nereye koyacağız? Bu soruyla gidiyoruz Nietzsche'ye, Nietzsche'nin dile getireceğim bazı düşüncelerine.[10]

10 Friedrich Nietzsche, 20 Eylül 1888'de Sils Maria'daki kiralık odasını terk ettiğinde, ardında bir yığın karalama not bırakıyordu. Ev sahibi Durisch, bu notları sakladı. Saklamasaydı, örneğin *Güç İstenci* gibi bir kitabı olmayacaktı Nietzsche'nin. Bernd Magnus, ../.

Nietzsche'ye göre, yaşamın özü; değer koymadır (Gİ, 556).[11] Değerler koyarak yaratıyoruz dünyayı (Gİ, 796). Değerler, Heidegger'in yorumuyla,[12] bakışın çevrildiği, yöneldiği şeydir. Görülendir. Görülen ne varsa değerdir. Varlık bir değerdir, Nietzsche'de, dünya, gerçeklik, yalnızca görünüştür, görünüşün arkasında "hakiki" dünya yoktur (PA, III: 2). Bizim dışımızda, önceden verilmiş hazır dünya yoktur. Sayısız anlamlar vardır yalnızca (Gİ, 481). Olgular yoktur, yorumlar vardır (PA, III: 3). Bu anlamıyla, "hakikat" yoktur (Gİ, 616). İnsan hakikati bir hatadır (ŞB, 265). Ne kadar göz varsa, o kadar da hakikat vardır, yani hakikat yoktur (Gİ, 534).

Bu hakikatin olmadığı, yalnızca oluşun egemen olduğu dünyada, insan kendini yaratmak zorundadır. Dünya, insanla kendini yaratacaktır. Yoksa, dünya, bir enerji canavarıdır (Gİ, 1067). Her görme, öyleyse, belli bir açıdan olacaktır (AS, III: 12). Bu enerjinin, akışın, sürekli oluşumun, anlamlandırılmaya, yorumlanmaya, değerlendirilmeye gereksinimi vardır. Bu anlamla görülecektir,

J. R. Schacht'ın "Nietzsche on Philosophy Interpretation and Truth" adlı yazısında yazdığı bir yorumda (bu yazıyla birlikte, yorumun özeti, *Nous* dergisinin 18. cildinde, 75–87 sayfalar arasında yayınlandı, 1984) bu notlara karşı takınılan tavıra göre Nietzsche yorumcularını iki öbeğe ayırıyor. İlk öbektekiler, Jaspers, Heidegger, Danto ve Schacht gibi, onu alışılmış anlamıyla bir felsefe geleneği içinde yorumluyorlar. Son yıllarda ortaya çıkan ikinci öbektekiler ise sağlığında yayınladığı kitaplarla, notları arasında önemli bir ayırımın yapılması gerektiğini belirtiyorlar. Nietzsche'nin ontoloji, üstünsan gibi konularda tamamlanmış görüşlerinin olmadığını söylüyorlar. Ben, iki yorumcu geleneği kabul etmekle birlikte, Nietzsche'nin kitapları ve yarın bıraktığı notlarıyla birlikte, farklı yorumlama kaygılarını taşıyarak bütüncül bir yorumun haddimizi bilen bir biçimde yapılabileceğini düşünüyorum.

11 Bu yazımda, Nietzsche'nin görüşlerini şu kitaptan derledim: *Werke in Drei Bänden*, derleyen K. Schlechta, ilk üç cilt (Mein Ich; Carl Hanser, 1954–56), son cilt yayın tarihi 1965. Bu toplu yapıtlarında kısaltmalarla adını aldığım yapıtlar şunlar (kısaltmalardan sonra gelen sayılar, kitapların ana bölümlerini veya bölümlerini gösteriyor);
Zur Genealogie der Moral (Ahlakın Soykütüğü Üstüne) ASÜ
Ecce Homo (İşte İnsan) EH
Der Wille zur Macht (Güç İstenci) Gİ (Buradaki sayılar. P. Gost/. ve A. Hameffer'in baskısından alınmıştır.)
Menschliches, Allzumenschiches (İnsanca, Pek İnsanca) İPİ
Jenseits von Gut und Böse (İyinin ve Kötünün Ötesinde) İKÖ
Götzen-Dämmerung (Putların Alacakaranlığı) PA
Die Fröhliche Wissenschaft (Şen Bilim) ŞB
Also Sprach Zarathustra (Böyle Buyurdu Zerdüşt) Z

12 M. Heidegger, *The Questions Concedning Technology*, Çev.: W. Lowitt, Newyork, Harper Torch Books, 1977. Bu kitapta, "The Word Nietzsche: 'God Is Dead'" makale s. 53–112.

dünya: Belli bir açıdan. Ne denli çok değişik açıdan görülürse, o denli yeterli görme oluşur.

Nietzsche, bu sözleriyle, gücü elinde tutanların, egemen ideolojilerin, bilimin, Hıristiyanlığın, Sosyalizmin, Darwinciliğin eleştirisini yapmakta: Hiçbir görüş açısı, hakikati bildiğini ileri süremez. Çünkü yoktur, öyle bir şey. Hep hata vardır. Sürekli düzeltilecek hata. Bu düzeltmeler, görüşle olur, anlam vermeyle, değerlendirmeyle. Yaratmayla.

Öyleyse yaratıcı kişilere, bizi eğitim aracılığıyla şartlandıranlara karşı çıkacak kişilere gerek var. Eğitim çıkarların korunmasına yöneliktir (ŞB, I; 21). Kamu yararı adına kişilerin yok edilmesidir (ŞB, I: 94). Oysa, geleceğin filozofu, yaratıcı kişisi, gelecek için yasalar koyacaktır (Gİ, 464). Değerler yaratacaktır (Gİ, 972, İKÖ, 211). Geleceğin filozofu, sınayan, araştıran (İKÖ, 210), deneyler yapandır (Gİ, 1041). Kavramları yaratandır, kabul eden değil (Gİ, 409). İşte, bu yaratıcı kişi, bir anlamıyla trajik filozof, kavramlarla, coşku içinde "dans edecektir" (PA, III: 7). Yaşamayı onaylayacak, onaylarken yaratacaktır. Bu onaylamada, yalnızca coşkuyu değil, acıyı da olduğu gibi alacak, acıyı ve coşkuyu olanca derinliğiyle yaşayacaktır. Yürünmemiş yolda yürüyecektir (İKÖ, 212). Dehşetli bir patlayıcıdır, o (EH, III, 2: 3). Yaratır, ileri sürer, biçimler, şekil verir, yener ve ister (Gİ, 605). Varlıkla Dionyssosça coşkuyla ilişkiye geçmek ister (Gİ, 1041).

Bu oluşun, bu sonrasızlıkta yinelenen oluşumun anlamı, üzerimizde bu oluşumu yorumlamaya kalkıp güçlerini bir baskı aracı olarak kullananlara karşı başkaldırı, bizimle sağlanacaktır. Bu baskılardan kurtulmamız gerekir (SB, 380). Burada, değerlerin yaratıcısı biziz. Yeni değerler yaratmak zorundayız (Z, III: 120, 26). Bu değerler, yaratıldıktan sonra bizden bağımsız bir özelliğe sahiptirler.[13]

13 Nietzsche'nin bir yorumlaması olan bu görüşe, R. Nozick, "realizationism" diyor, durumu matematikteki sayıların özelliğine benzetiyor (R. Nozick, *Philosophical Explanations*, Oxford, Clarendon Press, 1981, s. 555).

Biz felsefeciler, çoğu ideologların sandığı gibi, kavramlar dünyasında yaşamıyoruz. Yaşamın, doğanın ve tarihin dünyasındayız (ŞB, 344). Fizyolojik yapımız, değerlerimizi belirliyor (Gİ, 254, 408). Psikolojik varlığımız, gereksinmelerimiz, insan oluşumuzda yatıyor (İKÖ, 23). O nedenle, Nietzsche, fizyolojik ve psikolojik özelliklerimizin iyice anlaşılması, değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Felsefeciler arasında "ilk psikolog" olduğunu belirtir (EH, IV: 6). Keşke, bir filolog olacağıma bir hekim olaydım da, fizyolojiyi iyi kavrayabilseydim, der (EH, 11: 21). Ona göre, her sağlıklı ahlak, yaşama içgüdüsünün egemenliğindedir (PA, V: 4). Nietzsche'nin, değerlerin altında yatan fizyolojik, psikolojik, öğeleri araştırma çabalarından yola çıkan Jaspers, felsefesinin bu özelliğine "Nietzsche'nin maske düşürücü psikolojisi" diyor.[14]

Bu "maske düşürücü psikoloji"yi izleyerek, Nietzsche, mantıklı olmanın gerçeklikten kaçış olduğunu belirtiyor (ŞB, 370). Sokrates akılcılığının temelinde içgüdü gevşekliği ve anarşizm vardır (PA, 11: 9). İçgüdülerini denetleyemediği, güçlendiremediği için akla güvenmek zorundadır, yoksa yok olacaktır (PA, II: 10). Bilgin kişi, çöküntüye uğramış, soysuzlaşmıştır. Kendini koruma içgüdüsü tükenmiştir. Kitaplara direnemeyecektir (EH, 11: 8). Böyle kişilerin anlayamadığı şey: Dürtülerdir felsefeyi belirleyen (İKÖ, 6). Mantığın altında yatan fizyolojik gereksinmeler vardır (İKÖ, 3). Felsefeciler mantıkla zulmediyorlar bize (İPİ, I: 6).

Felsefecilerde eksik olan, fizyoloji bilgisi değildir yalnızca, tarih duygusundan da yoksundurlar (Gİ, 408). İnsanı, zaman içinde değişmeyen bir varlık gibi alıyorlar. İnsanların geliştiğini, onun öğrenme yetisinin arttığını bilmiyorlar (İPİ, 1: 2). Tarihi değerlendirme, ancak gelecek için yapılabilir. Yaratıcı kişiler, geçmişi yenip geleceği yaratırlar (İKÖ, 211).

Nietzsche'nin, Jaspers'in deyimiyle "büyük politikası" (Grosse Politik)[15] sürü içgüdüsünü yenmiş, kendi kendinin efendisi olabi-

14 K. Jaspers, *Nietzsche*, Berlin, Walter de Gruyter, 1950, s. 12.
15 *Nietzsche*, s. 254–289.

len bireylerin olduğu bir toplum görüşünü ortaya atar. Yaşadığı yüzyılı zayıflıklar yüzyılı olarak görür. Birçok tip oluşmuştur; güçlü güçsüz bir aradadır. Sınıflar arasında, insanlar arasında uçurumlar vardır. Oysa, sürü içgüdüsü, insanı eşit kılma çabasındadır. Her sıfır (birey), eşit haklara sahip sıfır olacaktır (PA, IX: 37). Bu anlamda, toplumda eşitliği, Tanrı önünde eşitliği savunan sosyalizme ve Hıristiyanlığa karşıdır (Gİ, 128, 246). Sosyalizm ile Hıristiyanlık arasında fark yoktur bu açıdan: Hınç duygusu birinde içe, diğerinde dışa, saldırganlığa yönelmiştir (Gİ, 373).

Düşünün şimdi, bu Nietzsche Türkiye'ye geldi, oturdu. Alırlar mı Nietzsche'yi ülkemize? Yoksa sınırdan mı çevirirler? Hapse mi atarlar? Nerede çalışır? Hangi işe girer? Hangi partinin, derneğin, dergâhın, akademik kurumun, derginin adamı olur? Neyler Türkiye'de Nietzsche? Kime ne söyler? Yoksa, Nietzsche taslaklarından geçilmiyor mu Türkiye'de?

Kulağı olanlar! Ne dersiniz Nietzsche'nin feryatlarına?

Ahmet İnam

ÖNSÖZ

1.

Bilmiyoruz kendimizi, biz bilenler: Bunun da iyi bir sebebi var. Hiç araştırmadık ki, — nasıl olacak da bir gün buluvereceğiz kendimizi? Haklı olarak şöyle denecek: "Hazineniz neredeyse, yüreğiniz de oradadır";[1] hazinemiz, bilgimizin arı kovanının olduğu yerdedir. Doğuştan kanatlı bir hayvan ve ruhun bal toplayıcıları olarak, sürekli peşinde olduğumuz, yürekten kaygısını duyduğumuz tek şey — "yuvaya bir şeyler taşımak". Hayatta başka ne varsa, şu "yaşantı"[2] dediklerimiz örneğin — hani, hangimiz yeterince ciddiye alıyor ki onları? Yoksa zaman mı yok? Böyle şeylere, korkarım, yeterince hakkını vermiyoruz: Yüreğimizi vermiyoruz — bir kez olsun kulağımızı bile! Üstelik, Tanrısal biçimde kendisiyle uğraşan, kendi içine gömülmüş biri, kulağının dibinde saat, olanca gücüyle öğlenin on ikisini çaldığında birdenbire uyanıp da sorar ya: "Şu çalan da ne yahu?" diye; işte, biz de, kimi zaman, oğuşturup kulağımızı, neden sonra, son derece şaşırmış, afallamış soruyoruz: "Gerçekten biraz önce yaşadığımız neydi yahu?", hele "Kimiz biz gerçekten?" ve ardından, daha önce söylediğim gibi, yaşantımızın, hayatımızın, varlığımızın on iki ürkütücü saat vuruşunu sayıyoruz. — Ah! Bir de yanlış sayıyoruz... Zorunlu olarak yabana kalıyoruz, kendimize, kendimizi anlamıyoruz, yanlış anlamak da zorundayız kendimizi, çünkü ebe-

1 *İncil*, Matta, 6: 21. (Çev. n.)
2 Erlebnisse. (Çev. n.)

di yasa, "herkes kendinden en uzaktadır" diyor — kendimiz için hiç de "bilen" değiliz.

2.

Ahlak önyargılarımızın kökeni üstüne düşüncelerim — çünkü bu kavga yazısının konusu da onlar olacaktır ya — ilkin, kısa ve iğreti ifadesini *İnsanca, Pek İnsanca* başlığını taşıyan aforizmalar toplamında buluyor. Özgür ruhlar için yazılmış bir kitapta. Şu, taslaklarını bir kış vakti Sorrento'da[3] yazmaya başladığım kitapta; bir gezginin bulunduğu yerde çakılıp kalışı gibi, kımıldayamaz olduğumda, o zamana dek ruhumun baştan aşağı dolaştığı bu geniş ve tehlikeli ülkeyi olanca ayrıntısıyla görmek için. 1876-77 kışıydı; düşüncelerin kendisi ise daha da eski. Daha önceki çalışmalarımda zaten ele aldığım düşüncelerin temelde benzerleriydi: — Umalım ki bu uzun ara, onlara yarasın, daha olgun, aydınlık, güçlü, yetkin kılsın onları! Onlara bugün de sıkı sıkıya sarılışım, onların birbirlerine giderek daha sıkı sarılmaları, evet, tek vücut olup, bir arada boy atmaları, başından beri bendeki keyifli güveni pekiştirdi; hani şu, yalıtılmış, bir başına, gelip geçici, rasgele değil de, ortak bir kök üstünde yükselen, buyurucu biçimde derinlikleri göstererek, gittikçe daha kesin konuşup giderek daha belirgin olmayı şart koşan bilginin temel isteminden[4] güveni. Felsefeciye de ancak böylesi yakışırdı. Bir başına olana dayanma hakkımız yok: Bütünden koparılmış yanlışlar yapmaya da bütünden koparılmış hakikate ulaşmaya da hakkımız yok. Üstelik değerlerimizi, meyvesini taşıyan, hayırlarımızı, koyduğumuz koşulları, düşüncelerimizi, evetlerimizi bir ağaçtan zorunlulukla devşiririz — her şeyle ilgili, her şeyle yakınlık kuran, tek bir istemin belgesi, tek bir sağlık, tek bir toprak, tek bir güneşten. — Bu, bilim olan meyveleri beğenmediniz mi? — Peki, ne olacak ağaçlara! Ne olacak bize, biz felsefecilere!

3 İtalya'da Napoli Körfezi'nin güneyinde bir liman kenti. (Çev. n.)
4 Grundwillen der Erkenntnis. (Çev. n.)

3.

Pek de kabule yanaşmadığım kendime özgü bir kaygıyla — çünkü ahlakla ilgili, şimdiye dek yeryüzünde ahlak olarak yüceltilmiş ne varsa onunla ilgili — öylesine erken, dirençsiz bir anımda, çevremle, çağımla, benzerlerimle, benim "a priori"m diye adlandırma hakkına sahip olduğum geleneğimle öylesine çatışma halindeyken çağrılmadan yaşamıma giren, — merakım ve kuşkum, iyi ve kötünün kaynağının aslında ne olduğu sorusunda, kısa bir süre içinde durdurulmalıydı. Aslında kötünün kaynağı sorunu, ben daha on üçünde bir çocukken kafamı kurcalıyordu: İnsanın "yarı yarıya çocukça oyunlarla dolu, yarı yarıya yüreğinde Tanrı"[5] olduğu bir yaşta, ilk edebi çocukça oyunumu, ilk felsefi denememi ona adamıştım — sorunun "çözümünü" o zamanki kafamla, tek akla uygun o olduğundan, Tanrıya kötünün babası onurunu vermekte bulmuştum. "A priori"m beni isteyecek miydi? Şu yeni ahlakdışı, en azından ahlaksız "a priori" ve ah! Öylesine karşı — Kantçı, öylesine bilmecelerle dolu, "kategorik imperatif"le konuşan, bu arada gittikçe yakından işittiğim, yalnızca işitmekle de kalmadığım... Bereket versin ki erkenden, ilahiyatla ilgili önyargılarla ahlaksal önyargıları birbirinden ayırmayı öğrendim,[6] — kötünün kaynağını artık dünyanın arkasında aramıyorum. Biraz tarihsel ve filolojik eğitim, doğuştan gelen bir titizliğe dayanan, genel olarak psikolojik sorunlara duyduğum saygının verdiği yönlendirme, sorunumu, hemen başka bir soruna dönüştürdü: İnsan, hangi koşullar altında iyi ve kötü değer yargılarını ortaya atıyordu ve onların kendi değerleri neydi? Şimdiye

5 Goethe, *Faust*, 378. dize. (Çev. n.)

6 "İyi ve Kötü" olarak çevirdiğim deyimin Alınancası "Gut und Böse"dir. Bir anlamda, bu deyimi, dinsel yükünü düşünerek, "hayır ve şer" diye çevirmem gerekirdi. Ben yine. *İyinin ve Kötünün Ötesinde* kitabında yaptığım gibi (Say Yayınları, İstanbul, 2003) bu deyimi, bağlamına göre değişik biçimlerde çevireceğim. Nietzsche'nin Hıristiyanlıkla yaptığı hesaplaşmayı göz önüne aldığımızda, deyim "dinsel", ilahiyatla ilgili bir anlama bürünüyor. Bu durumda, deyimin uygun çevirisi "hayır ve şer" olmalıydı. "İyi ve kötü"de ısrar edişimin sebebi şu: Nietzsche bu deyimi *yalnızca*, dinsel bir bağlamda kullanmıyor. (Çev. n.)

dek, insanın ilerlemesini engellemiş miydi yoksa pekiştirmiş miydi? Bir tehlikenin, yoksullaşmanın, bir insan yaşamının soysuzlaşmasının işareti miydiler ya da tersine, bir doluluk, bir kuvvet, yaşama istemi, yüreklilik, iyimserlik, gelecek mi görünüyordu onlarda? — Bu sorulara değişik yanıtlar bulma yürekliliğini gösterdim; çağları, halkları, bireyler arasındaki derece farklılıklarını birbirinden ayırdım; sorunumda uzmanlaştım, yanıtlarımdan yeni sorunlar, araştırmalar, tahminler, olasılıklar doğdu: Ta ki kendi ülkemi, kendi toprağımı, varlığından kimsenin kuşku duymadığı bir bahçe gibi, bir tümüyle gizli büyüyen, çiçek açan dünyayı, yuvamı buluncaya dek... Ah! Ne denli şanslıyız, biz bilenler, yeterince uzun bir süredir susmayı bildiğimiz için!..

4.

Ahlakın kaynağı üstüne olan hipotezimden bir şeyleri çevreme duyurmak için ilk itki, açık, düzenli, akıllıca, çağına göre pek akıllıca kitapçıktan geldi, soykütüğü hipotezinin başaşağı edilmiş, sapkın biçimine, İngilizlere özgü biçimine ilk kez açıkça rastladığım bir kitapçıktan — şu zıttına olan, karşı kutuplu her şeyin çekim gücüyle. Kitapçığın başlığı "*Ahlak İzlenimlerinin Kaynağı*" idi, yazarıysa Dr. Paul Rée; yayın yılı 1877. Belki de şimdiye dek, böylesini hiç okumamıştım, tümcesi tümcesine, sonucu sonucuna, hayır diyeceğim bir şey yoktu bu kitapta: Hiç sıkılmadan yutar gibi okumuştum. Yukarıda sözünü ettiğim yapıttan, o zamanlar üzerinde çalıştığım şu kitaptan, yadsımak amacıyla değil de — karşı çıkacak noktalar icat etmeye ne gerek vardı ki! — Olasılığı olmayanın yerine olasılığı olanı koyarak, belki de bir yanlışın yerine bir başkasını yerleştirip yerinde ya da yersiz alıntılar yaptım. O zamanlar, daha önce de dediğim gibi, ilk kez, çalışmanın adandığı şu kaynak hipotezini gün ışığına kavuşturdum, beceriksizce, en son saklayacağım şey de bu zaten, hiç de gönül rahatlığı taşımaksızın, bu şeyler için uygun bir dile sahip olmadan, zaman zaman gerilere düşüp yalpalayarak. Özellikle, aşağıda anacağım ya-

pıtlarımın anılan yerleri karşılaştırılmalı: *İnsanca, Pek İnsanca* s. 97,[7] bölüm 45, iyi ve kötünün ikili ön tarihiyle ilgili (soylular ve köleler alanı üstüne) sözlerim: Benzer biçimde, s. 122 v.ö. bölüm 136'da çileci[8] ahlakın değeri ve kaynağı üstüne dediklerim; yine, "Törelerin Töreliliği"[9] s. 85 v.ö. s. 89, bölüm 96 ve 99, cilt 2, s. 43 bölüm 89, şu *toto coelo*[10] bencil olmayan değerlendirmelerden farklı, daha eski, daha ilkel ahlak biçimi (diğer İngiliz ahlakın kaynağını arayanlarda olduğu gibi, Dr. Rée'in ahlak değerlendirmelerini kendi başına gördüğü); yine, s. 81 v.ö. bölüm 92, *Gezgin*, s. 188 v.ö. bölüm 26, *Tan Kızıllığı* s. 93 v.ö. bölüm 112, yaklaşık olarak, eşit güçlerin arasındaki bir uyuşma olarak adalet üstüne sözlerim (bütün sözleşmelerin, sonuç olarak da tüm hakların ön dayanağı olarak eşitlik) ve yine, *Gezgin* s. 183, 192 v.ö. bölüm 22 ve 33, cezalandırmanın kökeni üstüne, korkutma amacının ne kaynak ne de bir öz olmadığı görüşüm (Dr. Rée'nin düşündüğü gibi — yalnızca, belli koşullarda, sırası gelmişken, üzerine bir şeyler eklenen düşünceler olarak ortaya atıyorlar).

5.

Aslında, o zamanlar ilgim, ahlakın kaynağı üstüne kendimin ya da başkalarının hipotezlerinden çok daha önemli bir şeydi (ya da daha kesin söylenirse: Başkalarının hipotezleri bir amaç için, birçokları arasındaki tek bir araç olduğundan, ilgimi çekiyordu yalnızca). Ahlakın değeriydi, gündeminde olan — ve bu konuda büyük hocam Schopenhauer'le hemen hemen anlaşıyorduk; bu arada, bir kitap, kitabım, tutkusu ve gizli çelişkisiyle, Schopenhauer'i çağdaşı gibi görüyordu (— çünkü o kitap bir "kavga yazısı"ydı). Özellikle gündemimde olan, onlara dayanarak yaşama ve

7 Nietzsche, Almanca yapıtlarının ilk baskılarındaki sayfa numaralarını veriyor; bütün baskılarda değişmeyen bölüm numaralarını ben ekledim. (Çev. n.)
8 Asketisch. (Çev. n.)
9 Sittlichkeit der Sitte. (Çev. n.)
10 Sözcüğü sözcüğüne; tüm gökyüzüyle, tümüyle baştan aşağı. (Çev. n.)

kendimize hayır dediğimiz, sonunda "kendi başlarına" değerler haline gelinceye dek Schopenhauer'in uzun uzadıya yaldızlayıp Tanrısallaştırarak, ötelediği, "bencilce olmayan"ın acıma, kendini yadsıma, kendini kurban etme içgüdülerinin değeriydi. Oysa, tam da bu içgüdülere karşı, gittikçe artan temelli bir rahatsızlık, sürekli derinlere inen bir kuşku oluşmuştu bende! Tam da burada insanlık için büyük bir tehlike görüyordum, en yücelmiş çekiciliği ve ayartıcılığıyla — Nereye doğruydu bu çekilme? Hiçliğe mi? — Tam da burada, sonun başlangıcını, ölü noktayı, geçmişe bakan bezginliği, yaşama karşı çevrilmiş istemeyi, en son hastalığın yumuşak ve hüzünlü belirtilerini görüyordum: Felsefecilerin elini kolunu bağlayıp hasta eden, gittikçe yayılan acıma ahlakını anlamıştım, ürkütmekte olan Avrupa kültürünün en ürkütücü belirtisi, belki de yeni bir Budacılığa, Avrupa Budacılığına — hiççiliğe yol açan ahlakı... Modern felsefecilerin, bu acımayı da kaldırıp gereğinden çok büyütmeleri yeni bir şeydir: Şimdiye dek felsefeciler acımanın değersizliği üstünde anlaşıyorlardı. Yalnızca Platon, Spinoza, La Rochefoucauld ve Kant'ın adını sayabilirim burada, birbirlerinden olabildiğince uzak olan bu dört ruh tek bir şeyde birleşmişti: Acımayı küçük görmek. —

6.

Bu acımanın değeri ve acıma ahlakı sorunu (— Ben şu modern duygu yumuşatılmasının[11] hep karşısında oldum —) ilk bakışta, yalnızca yalıtılmış, kendi başına bir soru işareti olarak görünüyor; oysa, kim bir kez, bu sorunun içine dalıp burada sorduğum soruları sormayı öğrenirse, benim gördüklerimi görecek: — Bir müthiş yeni ufuk açılacak ona, bir başdönmesi gibi yeni bir olanak saracak onu; her çeşit güvensizlik, vesvese, korku, fışkırıp gelecek; ahlaka, bütün ahlaka inancı sarsılacak, — sonunda yeni bir

11 Duygu yumuşatılmasının Almanca aslı Gefühlverweichlichung. Duyguların kadınlaştırılması, efemine hale getirilmesi olarak da çevrilebilirdi. (Çev. n.)

talep işitilecek. Şimdi bu yeni isteği enine boyuna inceleyelim: Ahlak değerlerinin bir eleştirisine zorunluyuz; değerlerin kendilerinin değeri öncelikle sorgulanmalı — ve bunun için, gelişip değiştikleri, ortaya çıktıkları koşulların ve ortamın bilgisi gerekli (sonuç, belirti, maske, yobazlık, hastalık, yanlış anlama olarak ahlak; ayrıca neden, çare, uyarıcı, ket vurucu, zehir olarak da), hiç var olmamış ya da hiç de istenmeyen bir çeşit bilgi. Bu "değerler"in değeri, verilen, olgusal, bütün sorunların ötesinde bir şey olarak alınmış; şimdiye dek, genel olarak, insanın (geleceğin insanı da dahil) gelişmesi, yararlanması, rahat yaşaması açısından, en küçük ölçüde olsun, "iyi insan"ın "kötü insan"dan daha değerli oluşundan kuşkulanılmamış, bir tereddüte düşülmemiş. Ya tersi doğruysa bütün bunların? Ya "iyi"de gerileme belirtisi varsa? Yine, bir tehlike bir ayartma, bir zehir, bir narkotik? Şimdiyi geleceğe bir bedel ödeyerek yaşıyorsak? Belki de, daha rahatlatıcı, daha az tehlikeli, ama aynı zamanda, daha küçük düşürücü, daha dar biçimde?.. Öyleyse ahlak tam bir yüz karası olmayacak mı, eğer en yüksek güç ve görkem henüz erişilmemiş bir insanınsa? Ahlak, tehlikelerin tehlikesi olmayacak mı?..

2. Hafta Son Bölüm

7.

Her şey açıktı artık, bu ufuk önüme bunca açıldıktan sonra, kendime bilgince, gözü pek, çalışkan yandaşlar aramak için temellerim vardı (hâlâ da arıyorum). Müthiş, uzak, iyice gizlenmiş ahlak ülkesiydi söz konusu olan — gerçek olan, gerçekten yaşanan ahlak — tümüyle yeni sorularla, sanki yepyeni gözlerle dolaşılmak istenen bir ülke: Bu da, bu ülkeyi hemen hemen ilk kez keşfetmek değil miydi?.. Bu bağlamda, diğerleri arasında, yukarıda sözünü ettiğim Dr. Rée'yi ele almışsam, araştırmalarının onu, çözüme ulaşması için daha iyi bir yönteme zorlayacağından kuşku duymadığımdandır. Yoksa, bunda aldanıyor muydum? İsteğim,

ne olursa olsun, öylesine keskin yan tutmayan gözle, daha iyi bir yönü, gerçek ahlak tarihi yönünü göstermekti; ona, İngilizlere özgü böyle bir hedefin belirsiz mavilikler arasında yitip gitmesini önleyecek uyarıyı tam zamanında yapmaktı. Şurası açıktı: Ahlakın kaynağını arayan biri için, hangi renk maviden yüz kez daha önemliydi: Yani gri; o, belgelere dayanan, o gerçekten saptanabilen, gerçekten var olan, kısaca, tüm uzunluğuyla, insan geçmişinin zor okunan hiyeroglif yazısı! — Bunları bilmiyordu Dr. Ree; ama Darwin'i okumuştu: — Öyle hipotezlere ulaşmıştı ki en azından eğlenceliydi, Darwinci canavar ve aşırı modern, farklı ahlak yumuşaklığı, "artık ısırmayan" uslu el, bu sonuncusu, belli bir iyi huylu, ince hımbıl anlatıma bürünmüş, kötümserlik ve bıkkınlık tohumlarıyla karışıktı: Sanki bütün bu şeyler — ahlak sorunları — ciddiye alınmaya değmezdi. Oysa, tümüyle tersine, hiçbir şey daha ciddiye alınmaya değmez gibi geliyordu bana; örneğin günün birinde, belki şen şakrak ele alınabilirdi. Şen olma, keyifli olma — ya da benim dilimde, şen bilim — bir ödüldü: Uzun, yürekli, çalışkan yeraltı ciddiliğinin ödülü; olağan ki herkesin harcı değildi bu. Oysa, günün birinde, yürekten "ileri!" diyebildik hepimiz; eski ahlakımız da komedinin bir parçası olurdu! "Ruhun yazgısı" Diyonisiyak draması için yeni bir karmaşıklık ve olanak keşfetmiştik —: Varlığımızın büyük, yaşlı, ebedi komedi şairinin bundan yararlanacağına bahse girilebilirdi!..

8.

Eğer bu kitap da anlaşılmıyor ve kulak tırmalayıcı bulunuyorsa, öyle sanıyorum ki, özrün bana ait olması gerekmiyor. Açıkça, benim yazılarımı ilk kez okuyanın zorluk çekeceğini sanıyorum: İçine girilmesi pek de kolay değil onların. Örneğin "Zerdüşt"ümü ele alalım, bu kitabı biri bilecek de her kelimesinden derinden yaralanmayacak ha, derinden zevk almayacak, işte buna izin

yok: Ancak o zaman, bu yapıtın doğduğu halkiyoncu[12] öğeyi, onun güneşli aydınlığını, uzaklığını, kesinliğini saygıyla paylaşarak, tadını çıkarma ayrıcalığına erişebilir. Diğer durumlarda, aforizmalı yazış biçimi zorluk çıkarıyor: Hâlâ aforizma yeterince ciddiye alınmıyor. Bir aforizma, doğru dürüst oluşturulmuş, biçimlendirilmişse, üstün körü okunduğunda, hemen "çözülemez", onun yorumundan yola çıkmalı; bunun için yorum sanatı gerekiyor. Eldeki kitabın üçüncü bölümünde "yorum"dan ne anladığımın örneğini veriyorum: — Söz konusu yazı, bir aforizmayı sunuyor, yazının kendisi bu aforizmanın yorumudur. Elbette, her şeyden önce, gerekli olan bir şey var, okuma bir sanat olarak denenecekse, bugünlerde, en fazla unutulan bir şey — bu yüzden, yazılarımın "okunurluğu" biraz zaman alacak — insanı neredeyse "modern insan" değil de bir inek olmaya zorlayan bir şey: Geviş getirme...

Sils-Maria, *Yukarı Engadin*
Temmuz 1887

12 Halkiyon: Yuvasını dalgalar üstüne kurup, dalgalar üstünde kuluçkaya yatmak durumunda olan bir masal kuşu. (Çev. n.)

İLK ÇALIŞMA

"HAYIR ve ŞER", "İYİ ve KÖTÜ"

1.

— Ahlakın kaynağının bir tarihine ulaşmada biricik çabayı gösterdikleri için, kendilerine teşekkür etmek zorunda olduğumuz şu İngiliz psikologları, — pek de çetin cevizler, önümüze çıkardıkları bilmeceler kolayca çözülesi değil; ayrıca, söyleyeyim hadi, yazdıkları kitaplara göre temelden üstünlükleri olan capcanlı bilmeceler — ne de ilgimizi çekiyorlar! Şu İngiliz psikologları — ne istiyorlar gerçekten? Onları, her zaman isteyerek ya da istemeyerek hep aynı işte yani, iç dünyamızın partie honteuse'unu[1] öne çıkarırken ve orada gerçekten etkin, yol gösterici, kendi evrimini belirleyecek olanı, insanın entelektüel gururunun en azından tam bulmak istediği yerde ararken görüyoruz (örneğin alışkanlığın vis inertia'sında[2] ya da unutulmuşlukta ya da bir kör ve rasgele biçimde idealaların birbirleriyle çengellenmesi ve mekaniğinde ya da tümüyle saf edilgin, otomatik, refleksli, molekülsel, baştan aşağı aptalca bir şey de) — gerçekten şu psikologları sürekli bu yöne iten ne? Bir gizli, şeytanca, kaba, belki de aldatıcı, insanı küçümseyen bir içgüdü mü? Yoksa, sakın bir karamsar kuşkusu olmasın, yıkılmış, iç karartan, zehirli ve yeşile bürünen güvensizliği idealistlerin? Ya da kim bilir bir kez olsun bilincin eşik altını geçmemiş, Hıristiyanlığa (ve Platon'a) karşı bir küçük yeraltı düşmanlığı, kuyruk acısı mı? Yoksa, bir garip, acı verici olarak paradoksal, varlığı saçma ve sorgulanası olanın kösnücül[3] tadı mı? Ya da en sonunda, — hepsinden biraz, biraz ka-

1 Utanılacak yan. (Çev. n.)
2 Süredurum kuvveti, atalet kuvveti, direngen kuvvet. (Çev. n.)
3 Lüstern: Şehvani, şehvetli. (Çev. n.)

balık, bir parça iç karartıcılık, biraz deccallık, bir parça kaşıntı ve gereksinme cehennemi?..[4] Oysa, bana, onların, basitçe, yaşlı, soğuk, sıkıcı kurbağalar olduğu söyleniyor sanki kendi mekânlarında, yani bataklıktaymış gibi insanların çevresinde sürünüp hoplayan. İtirazım var buna, üstelik, inanmıyorum da ve eğer bilemediğimiz yerde, istememize izin verilirse, yürekten, bunun tümüyle tersini isterdim, — bu ruhun araştırıcı ve mikroskopçularının, temelden cesur, gururlu ve güçlü hayvanlar olmasını, yüreklerini de acılarını da dizginlemesini bilen; kendilerini, tüm hakikat istekliliğini feda edebilecek biçimde yetiştirmiş, her çeşit hakikati basit, acı, çirkin, itici. Hıristiyan olmayan, ahlakdışı hakikati... Çünkü böyle hakikatler gerçekten var. —

2.

Öyleyse, tüm bu ahlak tarihçilerini yöneten iyi ruhlara saygılar sunmalı! Oysa, yazık ki kesinlikle, tarihsel ruh eksik onlarda; kesinlikle, tarihin kendisinin tüm iyi ruhları, onları yarı yolda bırakıyor! Felsefeciler arasında âdet olduğu üzere, onların tümünü birden düşünmek, temelde tarihe uygun değildir, bunda kuşku yok. Ahlakın soykütüğünü bulmaya kalkışlarındaki beceriksizlik, ta işin başında ortaya çıkıyor, orada, "iyi" kavram ve yargılarının kaynağının ele alınışında. "Kökeninde insan" — öyle buyuruyorlar — "bencil olmayan eylemleri onayladı ve bu eylemlerle karşılaşanlar, yani, bu eylemlerden yararlananlar açısından onlara iyi dedi; sonraları bu onayın kaynağı unutuldu. Çünkü bencil olmayan eylemler hep, alışkanlık sonucu iyi olarak kabul gördü, iyi olarak duyumsandı — sanki iyi oluşları bu eylemlerin kendilerinden geliyormuş gibi". Dosdoğru görülebilir: Bu ilk türetim, İngiliz psikologlarının tüm tipik özelliklerini taşıyor, — "yarar", "unutma", "alışkanlık" ve sonunda "hata", tümü de, daha

4 Pfeffer: Sözcük anlamı biber, Almancadaki kullanımını göz önüne alarak "cehennem" olarak çevirdim. (Çev. n.)

yüksek insanın, bir ayrıcalıkmış gibi, şimdiye dek, genellikle gurur duyduğu değer biçmelerin temeli olarak karşımızda. Bu gurur ortadan kaldırılmalı, bu değer biçmelerin değersizliği gösterilmeliydi: Bu amaca erişildi mi?.. Öncelikle, bana çok açık geliyor: Bu kuramda "iyi" kavramının kaynağı yanlış yerde araştırılıyor, ortaya konuyor: "İyi" yargısı, "iyiliğin" gösterildiği yerden kaynaklanmıyor! Üstüne üstlük, "iyi" olanlar, kendi başlarına iyiydi, yani, soylu, güçlü, yüksek konumlu, yüksek ruhluydular; kendilerini öyle duyuyorlar ve öyle ortaya koyuyorlardı; eylemleri iyi, yani, birinci sınıftı; tüm alçak ruhlu, bayağı ve köylü olanın zıttına. Bu uzaklık pathos'undan,[5] ilkin değerler yaratma hakkını yakaladılar; değerler için adlar buldular. Peki, yararlılığı ne yapacaklardı? Yararlılık açısından bakış, en yüksek sıralanma düzeninin, sıralanma tanımını[6] belirleyen değer yargılarının patlaması karşısında, olabildiğince yabancı, olabildiğince uzak kalıyordu: Çünkü burada duygu, herhangi bir hesaplı kurnazlığın, yararlılık hesabının dayandığı bu düşük dereceli sıcaklığın karşı savına kavuşuyordu — yalnızca bir kerelik, yalnızca olağandışı zamanlar için değil de, "iyi"nin sürdürülmesi için. Soyluluk ve uzaklık pathosu, daha önce söylendiği gibi, daha "alçak", daha "alttaki" bir düzene göre daha yüksek düzenin, sürüp giden, egemen olan, temelli ve topyekûn duygusu — işte "iyi" ve "kötü" zıtlığının kaynağı. (Efendilerin hakkı olan ad verme, öylesine ileri bir noktaya ulaşıyor ki, yöneticilerin güçlerinin anlatımı olarak dilin kendisinin kaynağının kavranmasına izin verilmesi gerekiyor: "Bu, bu ve budur" diyorlar; her şeyi ve her olayı bir sesle damgalıyor ve sanki onları sahipleniyorlar.) Bu kaynaktan çıkan sonuçsa şöyle: "İyi" sözcüğü, açıkça öncelikle ve zorunlulukla "bencil olmayan" eylemlere bağlanmamış oluyor: Oysa, bu ahlakın soykütüğünü arayanlar böyle bir bağı öngörüyorlardı. Üste-

5 Bkz. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 257. Bölüm (Say Yayınları, 2009, 4. baskı). (Çev. n.)

6 "Rangordnung", Nietzsche'nin sık kullandığı bir söz. Rütbe derecesi, üstlük, astlık ilişkileri anlamında. (Çev. n.)

lik, öncelikle aristokratik değer yargılarının çöküşüyle bu tümüyle "bencil", "bencil olmayan" zıtlığı, insan vicdanını gittikçe rahatsız eder oldu — bu zıtlığın sonunda, sözcüğe (sözcüklere) kavuşmuş biçimi, benim dilimde sürü içgüdüsü'dür. O zaman bile, çok uzun sürmüştü, bu içgüdünün egemenlik kurması, ahlaksal değer biçmelerin şu zıtlıkta takılıp kalması (örneğin çağdaş Avrupa'da olduğu gibi: "Ahlaklı", "bencil olmayan", "désinteressé"nin[7] aynı değerde kavramlar olduğu önyargısı, bir "saplantı", bir akıl hastalığı etkisiyle bugün hâlâ egemen).

3.

İkinci olarak da: "İyi" değer yargısının kaynağı üstüne bu hipotez, savunulmaz oluşunun ötesinde, içinde psikolojik bir saçmalık taşıdığı için özürlü. Bencil olmayan eylemin yararlılığı, bu eylemin uygun görülmesinden, onaylanmasından kaynaklanmalıdır, deniliyor üstelik bu kaynak da unutulmalıymış; — peki, bu unutulma nasıl olanaklıdır? Bu eylemlerin yararlılığı günü gelip ortadan kalkmış mıdır? Tümüyle tersi doğru: Bundan dolayı da, tekrar tekrar bir şeyin altı çizilmelidir: Sonuç olarak, bilinçten kaçmak, unutulmayı öne sürmek yerine, daha fazla açıklık için bilinçlilik sürekli vurgulanmalıdır. Bu karşıt kuramın ne denli akla uygun olduğunu (bundan dolayı daha doğru değil) — savunanlardan biri de Herbert Spencer:[8] İyi kavramı, temelde, "yararlı", "amaca uygun" kavramlarıyla özdeştir; böylece, "iyi" ve "kötü" yargılarında, insanlık, tümüyle unutulan unutulabilir, yararlı amaca uygun, zararlı amaca uymayan şeylerle ilgili deneylerini toplar ve onaylar. Bu kurama göre, iyi kendini hep yararlı olarak göstermiş şeydir; bundan dolayı da "en yüksek derecede değerli", "kendinden değerli"dir. Bu çeşit açıklamaya giden yol, daha önce

7 Çıkar gözetmeyen. (Çev. n.)

8 O dönemin en çok okunan filozoflarından. 1820–1903 yılları arasında yaşamış bu filozof evrim kuramını birçok alanın yanında sosyoloji ve ahlaka uygulamıştır. Anglo-Amerikan sosyoloji literatüründe son zamanlarda yeniden üzerinde duruluyor. (Çev. n.)

de söylendiği gibi, çıkmazdadır, ama en azından ak a uygun, psikolojik olarak savunulabilir.

4.

Bana göre, doğru yolu gösteren soru, "iyi"nin değişik dillerde göst rdiği şeyin etimolojik ağdan anlamının gerçekten ne olduğu sorusuydu: Tümünün de aynı kavramsal değişime geri gittiğini buldum, — her yerde "soylu", "asilzade" toplumsal anlamıyla temel kavramlardı; "iyi", onlardan yola çıkarak "ruhça soylu", "asilzade", "ruhça yüksek", "ruhça ayrıcalıklı" anlamlarında zorunlu olarak gelişime uğradı: Bu gelişim, hep diğerleriyle paralel yürüdü; "bayağı", "köylülük",[9] "a çak", sonunda "kötü" kavramına dönüştü. Bu sonuncusunun en iyi örneği A mancadaki "Schlecht"[10] sözcüğünün kendisidir: "Schlichte"ye[11] özdeştir — "schlechtweg"[12] ve "schlechterdings"le[13] karşı aştırın — kökeninde, kötüye yorumlanacak bir an am taşımadan, sadece soyluluğun karşıtı olarak, basit, sıradan insanı gösteriyor. Otuz Yıl Savaşları dolaylarında, yeterince geç bir zamanda, bu anlam şimdi kullanılan biçimine dönüştü. — Ahlakın soykütüğü ile ilgili olarak, bu bana temel bir sezgi olarak görünüyor; ona böylesine geç ulaşılışının özrü, modern dünyadaki kaynak sorularıyla ilgili demokratik önyargının yol açtığı zorlaştırıcı etkiden geliyor. Doğa biliminin ve fizyolojinin sözde nesnel a anlarında bile durum böyle, yalnızca ipucu vereceğim burada. Bir kez başını a ıp nefret noktasına erişince, özellikle ahlak ve tarihte, bu önyargının başımıza ne işler açabileceği, şu adı kötüye çıkmış Buckle[14] örneğinde görülüyor; burada modern anlayışın İngi iz kökenli köylülüğü, kendi top-

9 Pöbelhaft: Kabalık olarak da çevirilebilir. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de böyle çevirdim. (Çev. n.)
10 Kötü. (Çev. n.)
11 Basit, gösterişsiz, sıradan. (Çev. n.)
12 Açıkçası, doğrusu, basitçe. (Çev. n.)
13 Düpedüz. (Çev. n.)
14 Henry Thomas Buckle (1821–1862), İngiliz tarihçisi. (Çev. n.)

raklarında bir kez daha patlıyor, olanca şiddetiyle, bir çamurlu volkanmışcasına, şu tozlu, gürültülü, bayağı diliyle; şimdiye dek, bütün volkanların konuştuğu gibi. —

5.

Sağlam bir temele dayanarak, sessiz bir sorun diyebileceğimiz, ancak çok az kulağa titizlikle yönelmiş sorunumuz açısından, "iyi"yi gösteren bu sözcükler ve köklerin arasından, hâlâ sık sık, soyluların kendilerini daha üstün insan duydukları temel ayrımın parıldadığını belirlemek, hiç de zevksiz bir iş olmayacak. Her ne kadar, çoğu durumlarda kendilerini güç üstünlüğü ("güçlü", "efendiler", "buyurucular") ya da bu üstünlüğü en açık gösteren işaretler olarak, örneğin "zengin", "sahipler" gibi (bu Farsça'da ve Slavca'da arya anlamına geliyor) gösteriyorlarsa da. Oysa bunu tipik karakter özelliğiyle yapıyorlar: Bizi burada ilgilendiren de bu. Örneğin kendilerine "doğrucular" diyorlar; bu her şeyden önce Yunan soyluluğu, sözcüğü de Magaralı şair Theognis.[15] Bunun için kullanılan sözcük esthlos,[16] gerçek olan, gerçeğe sahip olan, etkili, hakiki anlamlarına geliyor. Öyleyse, öznel bir dönüşümle, doğrucu olarak hakikat oluyor: Bu kavramsal dönüşümde soyluluğun sloganı ve parolası oluyor; tümüyle "soylu" anlamını alıyor; sıradan insanın yalancılığına karşıt olarak; Theognis de, bu insanı öyle alıyor, betimliyor, — sonunda, soyluluk çözünceye değin, sözcük, ruh soyluluğunu gösterdi; böylece de, olgun ve tatlı olarak kaldı. Kakos[17] ve deilos'da[18] (köylü, agathos'a zıt olarak) zıt korkarlık vurgulanıyor: Belki de bu, değişik yorumlara elverişli agathos[19] etimolojik kökenine götürüyor bizi. Latincedeki molus[20] (onun yanına ben melas'ı[21] koyuyorum) kara derili sıra-

15 MÖ 6. yüzyılda yaşamış Yunanlı şair. (Çev. n.)
16 İyi, yiğit. (Çev. n.)
17 Kötü, çirkin, bayağı, korkak. (Çev. n.)
18 Korkak, değersiz, yüz kızartıcı, bela. (Çev. n.)
19 İyi, iyi olarak doğmuş, kibar, cesur, güçlü. (Çev. n.)
20 Kötü. (Çev. n.)
21 Kara, karanlık. (Çev. n.)

dan insanı gösterebilir, her şeyden önce kara saçlı insanı (hic niger est —[22]). Âri ırk öncesi İtalya'da yaşayan, sarışın, yani, rengiyle oraları fetheden, çok açık biçimde farklı olan insanı; Galliler için de durum aynı — fin (örneğin Fin-Gal adında) soyluluğu belirleyici bir sözcük; sonuç olarak, iyi, soylu, saf kökeninde sarı saçlı anlamlarına geliyor, kara, kara saçlı, yerli ahalinin zıttına. Bu arada Keltler de tümüyle sarışın bir ırk; Virchow'un hâlâ yaptığı gibi, daha dikkatli çizilmiş Almanya'nın etnografik haritalarında görünen kara saçlı insanları, Kelt kökenli ya da onlarla kanlarının karıştığı bir ırktan saymak yanlış: Onlar, bu yerlerde ortaya çıkan, Almanya'nın Âri ırk öncesi insanları. (Aynı şey tüm Avrupa için doğru: Baskı altına alınan ırk, giderek, renk olarak, kafası kısalığında, hatta entelektüel ve toplumsal içgüdülerinde bir üstünlük kazanıyor: Kim diyebilir ki, modern demokrasinin, hatta, modern anarşizmin, özellikle tüm sosyalist Avrupa'nın paylaştığı en ilkel toplum biçimine, "commune"e olan eğilimin aslında müthiş bir karşı atak anlamına gelmediğini? — Ve şu fetheden, üstün ırkın, Âri ırkın fizyolojik olarak sırtının yere çakılmadığını?..) Latincedeki bonus'un savaşçı olarak yorumlanabileceğine inanıyorum: Yeter ki, bonus'u daha eski duonus'a geri götürmede haklı olayım (karşılaştırın, bellum[23] = duellum[24] = duen-lum, bana duonos'u içeriyormuş gibi geliyor). Bundan dolayı, kavgacı, bozuşan, farklı düşünen (duo), savaşçı bir insan olarak, bonus: Eski Roma'da "iyiliği" neyin oluşturduğu görülüyor. Almancamızdaki gut[25] da: "Tanrısal", "Tanrısal ırkın insanı"nı göstermiyor mu? Halk (kökeninde soylu), Tanrı adıyla özdeş değil mi? Bu tahminimin temellerine burada girmeyeceğim. —

22 Romalı şair Quintus Horatius Flaccus'un satırlarından 1.4 85. satır: "İşte zenci." (Çev. n.)
23 Kavga, savaş. (Çev. n.)
24 Kavga, düello. (Çev. n.)
25 İyi. (Çev. n.)

6.

Politik üstünlüğü gösteren bir kavramın, hep bir ruhsal üstünlüğü gösteren kavramda son bulması kuralı, zorunlu bir kuraldışı kural değil (böyle bir kuraldışılığa fırsat verse de); en yüksek kast, aynı zamanda rahipler kastıysa ve bu yüzden tüm betimlenmesi, rahipsel bir işlevi anımsatan bir yükleme vurguluyorsa. O zaman, örneğin "saf" ve "saf olmayan" birbirlerinin karşısına ilk kez durumun göstergeleri olarak çıkıyorlar ve yine o zaman, bu yüzden, "iyi" ve "kötü" artık durumu göstermeyen anlamlar taşıyan bir gelişime uğruyor. Dahası, bu "saf", "saf olmayan" kavramlarını gereksiz ölçüde titizce ya da geniş ya da sembolik olarak almamaya dikkat etmeli burada; eskilerin tüm kavramları, başlangıcında, inanılmaz ölçüde, kaba, hantal, yüzeysel, dar, dümdüz, özellikle kolay kolay anlayamayacağımız bir biçimde sembolik olmayan anlamlar taşıyorlardı. "Saf olan" başından beri yalnızca yıkanan biriydi; cilt hastalığı doğuran yiyecekleri kendine yasaklayan, aşağı tabakadan kirli kadınlarla yatmayan, kandan tiksinen biri — Aman Allahım, hiç gözüne görünmemeliydi, ama hiç! Öte yandan, temelden rahip aristokrasisinin tüm yapısı ele alındığında, niçin zıt değerlendirmelerin kesinlikle tehlikeli bir biçimde içselleştirilerek, derinleştirilip kesinleştirebildiği açıktı; gerçekten de sonunda, özgür ruhlu Aşîl'in (Achill)[26] korkusuzca aşmaya kalktığı insanla insan arasındaki uçurumu hızla açtılar. Başından beri, böyle bir rahip aristokrasisinde ve onları eylemlerden alıkoyup yönlendiren, biraz boğucu, biraz da duygu patlamalarıyla yüklü, sonuç olarak da, rahiplerde her zaman kaçınılmaz olarak görünen, onlara sıkı sıkıya yapışmış, içsel bir hastalıklılık ve sinir zayıflığı taşıyan, yine de her nasılsa, kendi hastalıklarına buldukları çare olarak alışkanlıklarında, sağlıksız olan bir şey var, — sonunda bu çarenin yaratacağı etkinin hastalıktan yüz kez daha tehlikeli olduğu söylenmemeli mi? İnsanlığın kendisi, hâlâ, tıpta, rahiplerin bu çocuksu tedavi yöntemlerinin etki-

26 Akhilleus; Homeros'un büyük *İlyada* destanının başkişilerinden. (Çev. n.)

lerinden neler neler çekmekte! Örneğin belli perhiz (et yememek) biçimlerini düşünün, orucu, cinsel ilişkiden kaçınmayı, "vahşiliğin içine" uçmaktan sakınmayı (Weir Mitchell'in yalnızlık kürü,[27] tabii ki, sonunda aşırı yenilip şişmanlanmazsa, çileci ideale uygun yaşayışın yarattığı histerinin en etkin tedavisi): Bunlara bir de, insanı aşırı uyuşuk, aşırı arınmış kılan, tümüyle duyuların düşmanı, rahip metafiziğini, Fakirlerin ve Brahmanların — cam takmak ve saplantı olarak kullanılan Brahma — yaptığı gibi, kendi kendilerini hipnotize edişlerini katın; son olarak, yalnızca bir kavram olan bütün bunlara aşırı doymuşluğu, hiçliği (ya da Tanrıyı: — Tanrıyla unio mystica[28] arzusu. Budistlerin hiçlikle birleşme arzusundan başka bir şey değil — hepsi bu!). Rahiplerle her şey daha tehlikeli oluyor; yalnızca tedaviler ve çareler değil, bir de, kibir, hınç, sivridillilik, zevkü sefâ, aşk, yönetme tutkusu, erdem, hastalık, — ama şunu da eklemek yerinde olacak: Ancak bu toprakta yeşerdi insan varlığının temelden tehlikeli biçimi, rahipçe yaşama biçimi; böylece insan ilk kez ilginç hayvan oldu; ancak burada insan ruhu daha yüksek anlamıyla derinlik kazandı ve şeytanlaştı. — İşte bunlar, şimdiye dek, insanların diğer hayvanlara göre üstünlüğünün iki temel yönüdür!..

7.

— Rahiplerin değerlendirme biçimlerinin şövalye aristokrasisinden kaynaklanıp zıt yönde geliştiği kolayca kestirilebilir; bu zıt yönlü gelişme, özellikle rahipler kastıyla savaşçılar kastı, birlikte olmayı, anlaşmayı istemeyip karşı karşıya geldiklerinde ortaya çıkıyor. Şövalye aristokrasisinin değer yargıları, güçlü bir bedene sahip olmayı, capcanlı, zengin, coşku dolu sağlığı, sağlığı korumaya yarayan savaşı, serüveni, avcılığı, dansı, savaş oyunlarını ve genellikle sağlam, özgür, sevinçli eylemleri temel alıyor. Rahip soy-

27 Amerikalı Dr. Silas Weir Mitchell'in (1829–1924) önerdiği kür, yalnız başına kalarak, perhiz yapmayı ve masaj yapturarak yataktan çıkmamayı içerir. (Çev. n.)

28 Mistik birleşme. (Çev. n.)

luluğunun değerlendirme biçimlerininse — gördüğümüz gibi — dayanakları farklı: Savaş patladığında pek de güçsüz kalır bunlar! Çok iyi bilindiği gibi rahipler en şeytan düşmanlardır — Niçin öyledirler? Çünkü çok güçsüzdürler. Bu güçsüzlükleri içlerinde, dehşetli, korkutucu bir nefretin büyümesine yol açar, en tinsel ve en zehirli bir nefretin. Dünya tarihinin en büyük kindarları her zaman rahiplerdir; en hınzır kindarları da: — Rahiplerin kini göz önüne alındığında, kimse onlarla başa çıkamaz. İnsanlık tarihi, güçsüz ruhlar olmasaydı tümüyle budalaca olacaktı: — Hemen en dikkat çekici bir örneği ele alalım. Yeryüzünde bütün "soylu", "güçlü", "efendi", "yönetici"lere karşı yapılanlar, Yahudilerin onlara yaptıklarının yanında bir hiç kalır: Yahudiler, o rahip ruhlu halk, düşmanlarına ve istilacılarına karşı çıkarken, en sonunda sadece düşmanlarının değerlerini yeniden değerlendirmekten başka bir şey yapmadılar, yani, en tinsel intikamı gerçekleştirdiler. Çünkü böyle bir şey, yalnızca bu rahip ruhlu, en derinden bastırılmış rahipçe intikam özlemini taşıyan halka yakışırdı. Yahudilerdi, aristokratik değer eşitliğine (iyi=soylu=güçlü=güzel=mutlu=Tanrının sevgilisi) karşı çıkarak, onları tersine çevirmeye çalışan, bu tersine çevrilmeyi, korkunç bir tutarlılık içinde dipsiz nefretlerinin (güçsüzlüğün yol açtığı nefret) dişleriyle sağlayan; yani, "Yalnızca sefiller iyidir, yoksullar, güçsüzler, yoksunlar, hastalar, acı çekenler dindardır yalnız; yalnızca onlar Tanrının övgüsüne layıktır — bunun dışındakiler, soylular, güçlüler, ebediyyen zalim, iç karartıcı, hırslı, doyumsuz, Tanrısız, ebediyyen uğursuzdunuz, lanetlenmiş, beddua almış!..". Bu Yahudi değerlendirmesinin kimlere miras kaldığı biliniyor... Bu muazzam ve ölçüye sığmaz uğursuz atılımla, Yahudilerin savaş ilanlarının en temelini oluşturan atılımla ilgili olarak, önceki kitabımda eriştiğim sonucu anımsıyorum (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 195. Bölüm[29]) — Orada, ahlakta köle başkaldırısının başladığını söylüyordum; bir başkaldırı ki, ardındaki iki bin yıllık tarihi artık görmüyoruz, zaferi onlar kazanmışlardı...

29 *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, Çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, 2009, 4. Baskı. (Çev. n.)

8.

— Peki, anlamadınız mı? O zaman, zafer için iki bin yıl gerektiren bir şeyi görmekten âciz misiniz? Bunda şaşılacak hiçbir şey yok: Uzun şeyleri görmek zordur, baştan aşağı görmek. Ama olan budur; şu kin ve nefret ağacının gövdesinden, Yahudi nefretinden, — en derin, en yüce, yani, idealler yaratabilen, değerleri tersyüz edebilen, eşine yeryüzünde şimdiye dek rastlanmamış nefretten — aynı ölçüde eşine az rastlanır, yeni bir sevgi, tüm sevgilerin derini, en yücesi yeşerdi: — Başka hangi gövdeden yeşerebilirdi ki?.. Sakın, Yahudi nefretinin zıttı olarak, bu hınç tutkusunun tınmasından yeşerdiği sanılmasın! Hiç de öyle değil, üstelik, tersi doğru! Bu sevgi, ondan, onun bir tacı gibi gelişti; onun muzaffer tacı gibi, kendini uzaklara, çok uzaklara, en saf parlaklıklara ve ışığına yayan, sanki ışığın ve bu nefretin amaçlarındaki, zaferdeki, ayartılmadaki, yağmadaki yükseklikler alanına itilmiş gibi; bu nefretin, derin ve şeytani olan her şeyin içinde, derinden derine, büyük bir açgözlülükle büyüyen köküyle. Nasıralı İsa, sevginin canlı kanlı müştucusu, hastalara ve yoksullara, günahkârlara saadet ve zafer getiren "kurtarıcı" — en korkunç, en karşı çıkılamaz biçimiyle bir ayartma değil mi o, şu Yahudi değerlerine ve yenilik ideallerine götüren ayartma ve sapa yol? İsrail, görünüşte İsrail'in düşmanı ve ortadan kaldırıcısı bu "kurtarıcının" sapa yolunda, yüce intikamının en son amacına erişmedi mi? Gerçekten, intikam, uzak görüş, yeraltında olma, yavaşça ilerleme büyük politikasının İsrail'in kendi intikamının gerçek aracını dünyanın önünde, ölümlü, çarmıha çivilenmiş bir düşman olarak yadsınması gerektiğini ileri sürüp böylece de, "bütün dünya" nın, yani İsrail'in düşmanlarının düşünmeden bu yemi yutabileceğine dayanan politikanın gizli sanatından ve önceden hesaplanmış bir intikamdan bir parça değil mi bu? Ve tinsel yücelik, bundan daha tehlikeli bir yem düşünebilir mi? Şu kutsal haç sembolünün azdırıcı, coşturucu, serseмletici gücüne eşit bir şey, şu tüyleri diken diken eden bir "çarmıhtaki Tanrı" paradoksuna,

şu hayal bile edilemeyen en büyük zalimliğin ve insanın kurtuluşu için, Tanrının kendini çarmıha germesi muammasına eşit bir şey?.. En azından kesin olan, sub hoc signo[30] İsrail'dir; kinciliği, tüm değerleri yeniden değerlendirişiyle; şimdiye dek, tekrar tekrar diğer bütün ideallere, bütün daha soylu ideallere karşı zafer kazanmış bulunuyor. —

9.

— "Ama niçin daha soylu ideallerden söz ediyorsun! Olgulara bakalım: Halk kazanmıştır — ya da "köleler" ya da "yığın" ya da ne demek hoşunuza gidiyorsa — eğer bu Yahudilerce gerçekleştirilmişse ne âlâ! Bu durumda hiçbir halk dünya tarihinde daha büyük bir göreve sahip olmamıştır. "Efendiler" ortadan kaldırılmış; sıradan insanın ahlakı kazanmıştır. Bu zafer aynı zamanda bir kan zehirlenmesi olarak kavranabilir (ırkları birbirine karıştırmıştır). — Çelişmiyorum; ama bu zehirlenme kuşkusuz başarılı olmuştur. İnsan ırkının "kurtuluşu" (yani "efendiler"den) ilerliyor; her şey gözle görülür biçimde Yahudileşiyor, Hıristiyanlaşıyor, yığınlaşıyor (sözcükler kimin umurunda!). Bu zehirlenmenin insanlığın gövdesindeki ilerleyişi karşı çıkılamaz biçimde işliyor; adımları ve temposu bundan böyle daha da yavaş, daha ince, daha az işitilir, daha temkinli sürebilir. — Çok zamanı var insanın... — Kilise hâlâ zorunlu bir rol oynuyor mu bu amaca varmak için? Hâlâ var olma hakkına sahip mi? Yoksa onsuz yapılabilir mi? Quaeritur.[31] Bu gelişmeyi hızlandıracak yer de önlüyor gibi görünüyor. Belki de bu onun yararına... Kesinlikle öyle, yıllar boyunca, kaba, dangıl dungul bir şey oldu, incelmiş kafalara, gerçek modern beğeniye itici geldi. En azından biraz olsun incelmesi gerekmez mi?.. Bugün ayartıcılığından çok yabancılaştırıyor... Hangimiz özgür ruhlu olurduk, kilise olmasaydı? Bizi iten zehri değil

30 Bu işaretin altında. (Çev. n.)
31 Soruluyor. Sorun budur. (Çev. n.)

de, kilisedir... Kilisenin dışında; biz de zehri severiz..." — Bu, "özgür ruhlar" üstüne konuşmamın son sözüdür: Bir namuslu hayvan üstüne, zengin biçimde karşımıza çıkan, üstelik bir demokrat; o zamana dek beni dinledi, benim susuşuma dayanamıyor. Benim için bu noktada susulacak çok şey var.

10.

Ahlakta kölelerin başkaldırısı, hınç duygusunun yaratıcı olması ve değerler doğurmasıyla başlıyor. Gerçek tepkisi, eylemleri yadsınmış; kendilerini hayali bir intikamla avutan böyle bir varlığın hınç duygusu. Her soylu ahlak, kendine zafer kazanmış bir biçimde "evet" demekten gelişirken, köle ahlakı daha başında "dışta" olana, "farklı"ya "kendi olmayan"a "hayır" der: Bu Hayır, onun eylemidir. Bu değer koyan bakışın tersine dönmesi. — Bu yön, geriye, kendine doğru değil de dışarıya doğrudur duygusuna aittir: Var olması için köle ahlakının, hep karşı dış dünyaya, fizyoloji açısından bakıldığında, genellikle eyleme geçmesi için dış uyarıcıya gereksinimi olmuş — eylemi temelde tepkiden kaynaklanmış. Soylu değerlendirme biçiminde tersi söz konusu: Kendiliğinden eyleme geçer ve gelişir; karşıtını, yalnızca kendine daha minnettar, daha sevinç dolu "evet" demesi için arar, — olumsuz kavranılan "alçak", "sıradan", "kötü" yalnızca baştan aşağı yaşam ve tutkuyla dolu olumlu temel kavramların "biz soylular, biz iyi, güzel ve mutlular!"ın soluk bir karşıt görüntüsüdür. Soylu değerlendirme biçimi yanılıp gerçeğe karşı günah işlediğinde, bunu yeterince bilmediği bir alana göre yapar; evet, kendini onun savunmada çabuk kırılan gerçek bilgisine karşı: Kimi durumlarda, küçük gördüğü alanı yanlış anlar, sıradan insanın, aşağı sınıftan halkın alanını; öte yandan, iyice düşünmek gerek, her durumda, küçümsemenin, üstün bir konumdan, yüksekten bakmanın etkisi, küçümsediği görüntünün sahte bir kopyası

olur; yine de karşıtına — in effigic,[32] olağan ki — bastırılmış bir nefretle yaptıklarından çok daha geride kalan bir sahteciliktir bu, güçsüz insanın intikamı. Gerçekten de, gereğinden çok dikkatsizlik, hafife alma, gereğinden çok gözlerini başka noktaya çevirme ve sabırsızlık vardır bu küçümsemede; hatta, gereğinden çok sevinç, çünkü nesnesini gerçekten bir karikatüre ve hilkat garibesine çevirmeye kalkabilir. Örneğin Yunan soyluluğunun aşağı tabakayı kendilerinden ayıran tüm sözcüklere yüklediği oldukça iyi niyetli ince ayrıntılar görmezlikten gelinmemeli: Onların nasıl da, sürekli, olarak, bir çeşit acıma, hoşgörü, gözetme ile karıştırılarak tatlandırıldığını, en sonunda ise sıradan insanla ilgili tüm sözcüklerin "mutsuz", "acınası" olarak kaldığını unutmamalı (delios,[33] deilaios,[34] Poneros[35] mokhthêros[36] sözlerini karşılaştırın, son ikisi sıradan insanı tam da iş kölesi ve yük hayvanı olarak gösteriyor) — ve öte yandan, "kötü", "aşağı", "mutsuz" hiçbir zaman Yunan kulağına, "mutsuz"un yarattığı ses tonunun güçlü etkisiyle ulaşmaktan geri durmadığını da unutmamalı: Bu, eski soylu aristokrasinin küçümseyişinde bile kendini yadsıyan değerlendirme biçiminin mirasıdır (— Filologlar, oidsuros,[37] anolbos,[38] ilêmon[39] dustukhein,[40] ksumfora[41] sözcüklerinin ne anlamlarda kullanıldığını anımsayacaklardır). "İyi aile çocukları" kendilerini "mutlu" hissederlerdi; mutluluklarını hiç de düşmanlarını inceleyerek, yapay biçimde kurmak ya da kendilerini mutlu olduklarına inandırmak, kendilerini aldatmak zorunda değillerdi (bütün hınç duygusuna sahip insanların hep yaptıkları gibi);

32 Nefret edilen kişiyi teşhir etmek. (Çev. n.)
33 Bağlama göre anlamları değişikliğe uğrayabiliyorsa da eski Yunancada dört sözcük de bela, korkak, değersiz, serseri anlamlarına gelebiliyor. (Çev. n.)
34 Değersiz, önemsiz. (Çev. n.)
35 İşe yaramaz, değersiz, işinin altında ezilmiş, korkak, şerefsiz. (Çev. n.)
36 Şerefsiz, mustarip. (Çev. n.)
37 Acı verici, pişmanlık uyandırıcı, belalı, uğraştırıcı. (Çev. n.)
38 Belalı, şanssız, yoksul, lanetlenmiş. (Çev. n.)
39 Belalı utanılacak. (Çev. n.)
40 Şanssız olmak, kötü yazgılı olmak. (Çev. n.)
41 Şanssızlık. (Çev. n.)

yine aynı biçimde, dolu, aşırı güçlü, dolayısıyla zorunlu olarak, etkin insanlar olarak, mutluluğun eylemden koparılamayacağını biliyorlardı — etkin olmak onlar için zorunlu olarak mutluluğun bir parçasıydı (ev prattein[42] buradan kaynaklanıyor) — tümüyle zıt bir mutluluk çıkıyor karşımıza, güçsüzlerin, ezilmişlerin, zehirli düşmanca duyguları azan insanlar düzeyinde; özünde uyuşma, sersemleme, rahat, huzur, "Sabbat",[43] gerginliğin gevşemesi, kol ve bacakların yumuşamasıyla, kısaca edilgin bir mutluluk. Soylu insan kendine güvenerek açık bir biçimde yaşarken (gennaisos[44] "soylu bir atadan gelen", "gönlü açık" belki de "çocuksu"daki ince ayırımın altını çiziyor) hınç duygusunun insanı ne "gönlü açık", ne de "çocuksu", dürüst ve yapmacıksızdır kendine karşı. Ruhu şaşı bakar, tini saklı yerleri, gizli yolları, arka kapıları sever; örtülmüş her şey onu çeker, örtülü dünyası, örtülü güvenliği, örtülü ferahlığı; nasıl sessiz kalınacağını, unutmayacağını, bekleyebileceğini, geçici olarak kendini küçültmeyi, alçakgönüllü olmayı bilir. Böyle hınç duygusu insanlarından oluşmuş bir ırk, sonunda herhangi bir soylu ırktan daha kurnaz oluverir; bu kurnazlığı da tümüyle farklı bir biçimde onurlandırır; yani soylu insanlarda kurnazlık kolayca bir zarif lüks çeşnisi ve incelmişlik kazanırken, onlarda birinci derecede var olma koşulu olarak kalır: — Çünkü o, burada uzun sürede temelli bir şey değildir, düzenleyici bilinçdışı içgüdülerin işlevi olarak ya da belli bir ihtiyatsızlık olarak; belki de bir cesurca üzerine atılmalıdır, kâh tehlikenin, düşmanın ya da şu coşkun birdenbire parlamadır, hışımla, sevgiyle, huşuyla, minnetle, kinle; soylu ruhlar her zaman çok iyi tanırlar onu. Hınç duygusunun kendisi, eğer soylu insanda ortaya çıkıyorsa, kendini ani bir tepkiyle harcar, bitirir, böylece de zehirlemez; öte yandan, kaçınılmaz olarak zayıf ve güçsüzde ortaya çıkacağı sayısız durumda hiç de göze görünmez. Düşmanını,

42 İyi durumda bulunmak, iyi yapmak. (Çev. n.)
43 Haftanın yedinci günü, tatil, dinlenme günü. (Çev. n.)
44 Yüksek sınıftan biri, soylu, yüksek düşünceli. (Çev. n.)

başına gelen kazayı, kötü hareketini uzun süre ciddiye alamama — yani, onda, biçimleyecek, taklit edecek, tümüyle iyileştirecek ve unutacak güç fazlalığı olanın, güçlülüğün dolu dolu olmanın işareti (modern dünyada bunun iyi bir örneği Mirebeau'dur,[45] o kendisine yapılan hakaretler ve kötü davranışlar için bir belleğe sahip değildir; bağışlayamaz, çünkü o — unutmuştur). Böyle biri, başkalarını derinden derine kemiren birçok haşaratı apansız bir hareketle silkeler; gerçek "düşmanını sev" yasası eğer yeryüzünde olanaklıysa, ancak burada olanaklıdır. Soylu insanın düşmanına karşı ne de çok saygısı vardır! — Ve böyle bir saygı aşka bir köprüdür... Evet, düşmanını kendisi için ister, bu onun ayırıcı özelliğidir; aşağılayıcı bir şeyi olmayan, büyük onursuz bir düşmana tahammül edemez. Bunun zıttına, hınç duygusuna sahip bir insanın düşündüğü anlamda bir "düşman" tasarlayın — işte, tam da onun eylemleri, yaratması: "Şeytani olanı", "Şeytani bir düşman" düşünür ve bu aslında, onun temel kavramıdır, artık bundan o, bir kopya, bir örnek tasarlar, "iyiyi" — tam kendisini!..

11.

Öyleyse bu, iyi temel kavramını önceden ve kendiliğinden, yani kendisinden kalkarak kavrayıp, ancak o zaman kendisi için bir "kötü" kavramını yaratan soylu insanın yaptığının tümüyle zıttıdır! İşte soylu kökten gelenlerin "kötü"sü, işte doymamış nefretlerin kazanında kaynayan "şer"[46] — ilki, sonradan ortaya çıkmış bir ürün, bir yan iş, bir tamamlayıcı renk; ikincisiyle, zıttına özgün, başlangıçta olan, gerçek bir eylemdir, bir köle ahlakı anlayışında — ikisi de, görünüşte aynı "iyi" kavramının zıttıdırlar ya, bu "kötü" ve "şer" sözcükleri nasıl da birbirinden farklı! Oysa, burada "iyi" kavramı aynı değildir: Üstelik tam da burada hınç duy-

45 Honore Gabriel Rigueti, *Comte de Mirebeau* (1749–1791); ünlü Fransız devrimcisi, devlet adamı ve yazarı. (Çev. n.)

46 Bu sözcüğü bağlama göre şeytani olarak da çevirdim. (Çev. n.)

gusu ahlaki anlamında kimin gerçekten "şer"[47] olduğu sorulmalı. Bütün kesinliğiyle yanıt: Tam da diğer ahlakın "iyi" adamı, tam da soylunun kendisi, güçlü insan, yönetici, ama başka bir renge bürünmüş olarak, bir başka yorumla, hınç duygusunun ateş püsküren gözleriyle bir başka türlü görüldüğünde. Burada en az yadsıyacağımız bir şey var: Şu "iyileri" yalnızca düşman olarak görenler, yalnızca şer işleyen düşmanlar olarak görmezler ve interpares[48] sıkı bir denetimle yönetilen, töreyle, saygıyla, kullanımla, minnettarlıkla, dahası, karşılıklı kuşku ve kıskançlıkla böylesine güçlü olanlar aynı insanlardır; öte yandan başkalarıyla ilişkilerinde kendilerini öylesine işini bilen kişiler olarak gösteren, saygıda, öz denetimde, incelikte, sadakatta, gururda, dostlukta — bir kez dışarı çıkmaya görsünler, orada yabancı şeyler, yabancılar görürler; zincire vurulmamış yırtıcı bir hayvandan pek de iyi durumda değillerdir. Orada, tüm baskıların uzağında, özgürlüğün keyfini çıkarırlar; toplum huzurunun içinde uzun süren bir kapatılmışlığın, çepeçevre sarılmışlığın yarattığı gerilimin bedelini vahşetle öderler; belki de, bir dizi iğrenç cinayetin, yakıp kül etmenin, ırza geçmenin, işkencenin sonucu olarak, taşkınlıkla ve ruhsal dengeyle, yaptıkları sanki yalnızca bir öğrenci budalalığıymış da, şairlere uzun süreli övecek ve türkü yakacak malzeme sağladıklarından eminmişler gibi, sevinç çığlıkları atan bir canavar olarak masum yırtıcı hayvan vicdanına geri dönerler. Bütün bu soylu ırkın temelde, av ve zafer için tutkuyla dolanan görkemli yırtıcı hayvan, sarışın canavar olduğu görmezlikten gelinemez; bu gizli temel, zaman zaman patlamalı, hayvan tekrar tekrar vahşete geri dönmelidir: — Romalı, Arap, Alman, Japon soyluluğu, Homeros'un kahramanları, İskandinav Vikingleri — tümü de bu gereksinimi paylaşmıyorlardı. Nereye gitseler arkalarında "barbar" kavramını bırakan bu soylu ırklardır; en yüksek kültürlerinde bile, bunun bilinçliliğini gösteriyor; gururunu taşı-

47 Şer (ya da şerr, çoğulu esrar) kötü, kötülük eden adam, kötü adam anlamına gelebileceği gibi, yine aynı yazılışıyla, sözcük (bu kez çoğulu şürûr) kötülük, iş (zıtı "hayır") olarak Türkçeleştirilebilir. (Çev. n.)

48 Eşitler arasında. (Çev. n.)

yorlardı. (örneğin ölüm törenindeki ünlü konuşmasında Perikles, Atinalılara şöyle diyordu: "Yiğitliğimiz her ülkede ve denizde kabul görüyor; her yerde onun iyiliği ve fenalığı için yok olmayacak anıtlar dikiliyor.") Soylu ırkların "yiğitliği", çılgın, saçma ve apansız anlatımıyla, hesaplanamazlığı, hatta yaptıkları işlerin olasılıktan yoksun oluşu — Perikles özellikle Atinalıların rathumiası[49] üstüne yorum yapar — güvenliliğe, bedene, yaşamaya, rahata karşı vurdum duymazlıkları ve küçümseyişleri, bütün yıkımlar, bütün zulüm ve zafer sarhoşluklarında ürkütücü sevinçleri ve derin keyifleri — bunlardan yoksun olanların kafalarında, "barbar", "şer işleyen düşmanlar" belki de Gotlar, "Vandallar" görüntüsü altında bir araya getirilir. Güç elde ettiklerinde, Almanların hâlâ neden oldukları derin ve buzlu güvensizlik — yüzyıl boyunca, Avrupa'nın kuduran sarışın Alman canavarını gözlemekten ortaya çıkmış, hep şu sönmek bilmeyen korkunun yankısıdır (eski Alman kabileleriyle biz Almanlar arasında, kan bağı bir yana, kavramsal bir bağ bile olmasa da). Hesiodos'un kendini içinde bulduğu çelişkiye dikkat çekmiştim bir kez; ortaya attığı kültürel çağlarla, onları altın, gümüş, bronz diye adlandırmaya çalıştığında ortaya çıkan: Homeros'un heybetli ama yine de korkunç, zorba dünyasında sunulan çelişkiyle, ancak bir çağı iki çağa bölüp, birbiri ardına sıralayarak başetmekten başka bir yol bilmiyordu. — İlkin, Truva ve Teblilerin kahraman ve yarı Tanrılarının çağı, bu kahramanların gerçek soyundan gelen soylu ırkların belleklerinde yaşayan bu dünyanın içinde olduğu çağ; sonra bronz çağı, aynı dünyanın çiğnenmiş, yağma edilmiş, kötü davranılmış, yoldan çıkarılmış, köleleştirilmiş sonradan gelenlere görünüşü: Bir bronz çağı, demin söylediğim gibi, sert, soğuk, zalim, duygudan ve vicdandan yoksun, yıkıcı ve kanlı. Diyelim ki ne olursa olsun, "hakikat" gerçekten "hakiki"dir ve bütün kültürün anlamı, yırtıcı bir hayvan olan, "insan"ın evcilleşmiş, uygar bir hayvana, bir ev hayvanına indirgenmesidir; işte o zaman kuş-

49 Kaygısızlık, gevşeklik. (Çev. n.)

kusuz bütün bu soylu ırklar ve ideallerinin gerçek kültür ürünleri olarak sonunda boşa çıkarılıp, ezilmesine yardım eden bütün bu tepki içgüdülerini (bu içgüdüleri taşıyanların kendilerinin kültürü temsil ettiği söylenmiyor yine de) ve hınç duygularını göz önüne almalı. Üstelik, tersi, yalnızca olası bile değil — hayır! Bugün çok açık! Bu bastırıcı ve misilleme tutkusuyla dolu içgüdüleri taşıyanlar, her çeşit Avrupalı ve Avrupalı olmayan köleliğin soyundan gelenler, özellikle tüm Âri ırk öncesi nüfus — insanlığın gerilemesini temsil ediyor! Bu "kültür ürünleri" insanlığın yüz karasıdır; öncelikle bir kuruntudur, bir karşı görüş, genel olarak "kültür"e karşı bir şey! Bütün bu soylu ırkların temelindeki sarışın ırktan korkmayı sürdürmek, ona karşı tetikte durmak için haklı gerekçelerimiz olabilir, ama kim tercih etmez korkmayı, üstelik bir de hayran olabiliyorsa, korkmayıp da; sürekli onun iyi yetişmemiş, küçülmüş, körelmiş, zehirlenmiş iğrenç görünüşüne tutsak olmaya? Ve yazgımız değil mi bu? Bugün bizi "insan"a karşı gönülsüz kılan ne? — Çünkü insandan çok çekiyoruz, bu kuşkusuz. — Korku değil; artık insandan korkacak bir şeyimizin olmayışı; "peynir kurdu" insanın önümüzde olup da kıvranışı; "evcil insan"ın, iğrenç, orta karar, can sıkıcı insanın daha şimdiden kendini bir amaç, bir doruk, tarihin anlamı, "daha yüksek insan" olarak duymayı öğrenişi; — evet, kendini, iyi yetişmemiş, hasta, bıkkın, tükenmiş, Avrupa'nın bugün kokmaya başlamış çoğunlukla insanlarının üstünde duyduğu sürece, en azından başkalarına göre iyi yetişmiş, en azından hâlâ yaşayabilip, en azından hayata evet diyebildiği sürece, böyle kendini yüksekslerde görmek için belli bir hakkının oluşu...

12.

Bu noktada alımı ve son iyimserliğimi bastıramıyorum. Özellikle son derece dayanılmaz bulduğum şey nedir? Baş edemediğim, beni boğan ve bayan nedir? Kötü hava! Kötü hava! İyi yetişmemiş bir şeyin yakına gelişi; iyi yetişmemiş bir ruhun bağırsakları-

nı koklamak zorunda kalışım!.. Nasıl dayanılır buna: Kaygı, yoksunluk, kötü hava, ağır hastalık, zahmet, yalnızlık? Aslında başka her şeyle başedebilir, yeraltında yaşamaya savaşmak için doğmuş bir insan; tekrar tekrar ışığa çıkar; tekrar tekrar zaferin altın saatini yaşar ve durur orada, doğmuş, kırılamaz gergin, yenilenmeye, daha zora, daha uzağa hazır; tıpkı, ancak kaygının yayını gerebildiği ok gibi. — Ama zaman zaman bir bakış bahşedin bana (iyinin ve kötünün ötesinde ilahi kayırıcılar varsa eğer), yalnızca yetkin, tümüyle başarmış, mutlu, güçlü, zafer kazanmış, hâlâ korku yaratan bir şey üstüne yönelmiş bir bakış! İnsanı yargılayan insan üstüne, uğruna, insanın, insan olana inancını sıkı tutabildiği, tamamlayıcı ve kurtarıcı bir şansına insanın!.. Çünkü şöyledir durum: Avrupa insanının küçültülüp de birbirine eşit duruma getirilmesi, karşımızdaki en büyük tehlikeyi oluşturuyor; çünkü görünüşü bıkkınlık veriyor bize. Bugün daha büyük olmak isteyen hiçbir şey görmüyoruz; kuşkulanıyoruz, her şey hep aşağı, daha aşağı gidiyor, daha ince daha safdil, daha kurnaz, daha rahat, sıradan daha eşit olana doğru, daha Çinli, daha Hıristiyan — kuşku yok, insan hep "daha iyiye" gidiyor... İşte Avrupa'nın yazgısı burada yatıyor — insandan korkuyla birlikte ona olan sevgimizi de yitiriyoruz; ona olan, derin saygımızı, umudumuzu, onu istememizi, insanın görünüşü şimdi bize bıkkınlık veriyor. — Bugün Hiççilik (Nihilizm) bu değil de, nedir?.. Bıkkınız insandan...

13.

— Peki, geri dönelim hadi: Hınç duygusuna sahip insanın anladığı anlamda, "iyi"nin diğer kaynağı sorunu çözüm bekliyor. — Kuzuların büyük yırtıcı kuşlardan hoşlanmayışı tuhaf görünmüyor: Kuzuları yakaladığı için büyük yırtıcı kuşları ayıplarken, dayandığımız bir temel yok sadece. Ve kuzular kendi aralarında "Bu yırtıcı kuş şerdir; kim en az bir yırtıcı kuşa benzer, onun tam tersi özellikler taşırsa, iyi olmaz mı?" derlerse, bu idealin oluştu-

rulmasına bir kusur bulunamaz, belki, yırtıcı kuşun biraz alaylı biçimde bakıp, belki şunları söylemesinin dışında: "Onlardan hiç de hoşlanmıyor değiliz, o iyi küçük kuzucuklardan; hatta seviyoruz bile, onları: Hiçbir şey bu yumuşacık kuzucuklardan daha tatlı değildir." — Bir yenme, tepeleme, efendi olma arzusu, düşmana, direnişlere, zaferlere yönelmiş bir hırs olmayan bir güç, kendini bir güç olarak ortaya koymayan bir güç istemek, kendini bir güç olarak ortaya koyan bir zayıflık istemek kadar saçmadır. Bir parça kuvvet, bir parça dürtüye, isteme, etkimeye eşittir — üstelik, tam da bu dürtüden, istemeden, etkiden başka bir şey değildir; yalnızca, bütün etkileri, neden ve sonuçlarla, "özneyle" şartlanmış bir şey olarak kavrayamayan ve kavramayan dilin (ve onda taşlaşmış aklın temel yanlışlarının) ayartmasıyla, başka türlü görülebilir. Nasıl, halk yıldırımı, şimşekten ayırıp, şimşeğe bir eylem, yıldırım denen öznenin bir etkimesi olarak alırsa, halk ahlakı da, gücü, gücün ortaya konuşundan ayırır, sanki güçlü insanın arkasında kayıtsız, kendini ortaya koymakta ya da koymamakta özgür, bir dayanak varmış gibi. Oysa öyle bir dayanak yoktur; eylemlerin, etkimenin, oluşun ardında "varlık" yoktur; "eyleyen" eyleme eklenmiş uyduruk bir şeydir. Halk kafası aslında eylemi iki katına çıkarır; şimşeği gördüğünde, bu eylemin eylemidir: Aynı olay ilkin neden sonra sonuç olarak görülür. Bilimadamları da, "kuvvet etkiyor", "kuvvet hareket ettiriyor" gibi şeyler söylediklerinde bundan daha iyi bir şey yapmıyorlar. — Tüm bilimimiz, tüm soğukluğu, tüm duygusallıktan arınmışlığına rağmen, dilin ayartıcı etkisinin altında, doğumundan sonra değiştirilip yerine bir çocuğun konduğu piçkurusu "özne"den bir türlü kurtulamıyor (örneğin atom da, Kant'ın "kendi başına şey"i de böyle bir piçkurusu): Kuşkusuz, bastırılırsa, içten içe kor halinde yanan intikam duygusu ve nefret bu inancı kendi amaçları için sömürür; aslında, hiçbir inanç "güçlü insan, zayıf, yırtıcı kuş ve kuzu olmak için özgürdür" diyen inançtan daha ateşli değildir; çünkü böylelikle, onlar, yırtıcı kuşu, yırtıcı kuş olmakla açıklayabilecek-

lerdir... Ezen, tepeleyen, can yakanlar, güçsüzlüğün, intikam arayan hilesiyle, kendilerini temize çıkarmaya çalışırlar: "Şer işleyenlerden farklı olalım, yani iyi! Can yakmayan, kimseyi incitmeyen, kimseye saldırmayan, misillemede bulunmayan, Tanrıya bırakan, bizim gibi kendini gizleyen, şerrin uzağında, hayattan çok az şey isteyen, bizim gibi, sabırlı, alçakgönüllü ve adil kişi iyidir." — Bu, soğukkanlılıkla, herhangi bir önyargıya kapılmaksızın dinlendiğinde şundan başka bir şey değildir: "Biz zayıflar, zayıfız bir kez; yeterince güçlü olmadığımız şeyler için, bir şey yapmamak iyidir"; oysa bu sert bir olgudur, en düşük düzeyde bir kurnazlık, böceklerde bile bulunan (büyük tehlikeler karşısında ölü taklidiyle "çok az şey" yapan), güçsüzlüğün kalpazanlığı ve kendini aldatması sayesinde, sessiz, sonuna razı, vazgeçme erdemi kılığına bürünür, sanki kendini zayıfın zayıflığıymış gibi — yani, özleri, etkileri, bütün, biricik kaçınılmaz, yeri değiştirilemez gerçeklik — gönüllü bir başarı, istenmiş, seçilmiş bir eylem, bir kazançmış gibi. Bu çeşit insanın, her yalanı mubah sayan, kendini koruma ve kendini ileri sürme içgüdülerinden kaynaklanmış, kayıtsız, bağımsız bir "özne"ye gereksinimi vardır. Özneye (ya da daha yaygın deyimiyle, ruh) şimdiye dek yeryüzündeki her şeyden daha fazla inanılır, çünkü ölümlü onların çoğunluğunun, her çeşit ezilmiş ve zayıfın, zayıflığı özgürlük, bu durumda oluşlarını bir kazanç olarak yorumlamasını olanaklı kılar.

14.

— Yeryüzünde ideallerin nasıl üretildiğinin gizine kim bir göz atmak ister? Kimin buna cesareti var?.. Haydi, işte bakın bu delikten o karanlık işliğe. Bir dakika bekleyin lütfen, Bay Merak, Bay Atak: Gözleriniz önce şu sahte parıltılı ışığa alışsın... Tamam! Yeter! Konuşun şimdi! Neler oluyor aşağıda? Söyleyin ne görüyorsunuz, siz en tehlikeli merakın insanları. — Şimdi sizi dinleyen benim. —

— "Hiçbir şey görmüyorsam da, epeyce iyi işitiyorum. Her köşe bucaktan, sakınan, sinsi, baygın bir fısıltı yükseliyor. Sanki biri yalan söylüyormuş gibi geliyor bana; her seste tatlı bir yumuşaklık var. Zayıflık, sahte bir dönüşümle kazanç olarak anlaşılıyor, kuşkusuz — işte tam da sizin dediğiniz gibi." —

— Devam!

— "Ve misilleme görmeyen zayıflık 'iyiliğe', kaygılı alçaklık 'alçakgönüllülüğe', nefret edilenleri boyunduruk altına almak 'boyun eğmeye' (yani bu boyunduruğu buyurduğunu söyledikleri kişiye — Tanrı diyorlar ona) dönüşüyor. Zayıfın saldırmazlığı, hatta, onda bol bol bulunan korkaklığı, kapı eşiğinde duruşu, kaçınılmaz beklemek zorunda oluşu, burada olumlu adlar alıyor, 'sabır' gibi; hatta 'erdem' de deniyor onlara; intikam almaya gücünün yetmeyişine intikam alma isteksizliği, belki de affetme deniyor ('Çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar! — Yalnızca biz biliyoruz ne yaptıklarını!') Ayrıca 'düşmanını sevmek'ten söz ediyorlar' — bunu yaparken terliyorlar."

— Devam!

— "Kuşku yok hepsi de sefil onların, bütün bu dedikoducular, köşe kalpazanları, büzülüp otursalar da sevecenlikle bir arada — oysa bana sefaletlerinin Tanrı tarafından seçilmişliklerinin bir işareti olduğunu söylüyorlar, biri en sevdiği köpeği dövüyor; belki de sefalet, bir hazırlık, bir deneme, bir eğitim belki de daha fazlası — bir gün, bedeli çok büyük, altında, hayır! Mutlulukla ödenen haraçlar vererek ödenen bir şey. Buna da 'saadet' diyorlar."

— Devam!

— "Şimdi, tükürüğünü yalamak zorunda olduktan (korkudan değil, hiç de korkudan değil! Tersine. Tanrı onlara, gücü elde tutanlara boyun eğmelerini buyurduğu için) yeryüzünün güçlü efendilerinden yalnızca daha iyi olmadıklarını — yalnızca onlardan daha iyi, üstelik daha iyi durumda olduklarını, hiç değilse, birgün bir daha iyi durumda olacaklarını anlatmaya çalışıyorlar bana. Ama yeter! Yeter! Daha fazla dayanamıyorum. Kötü hava!

Kötü hava! İdeallerin üretildiği bu işlik — bunca yalandan sonra bana kokuyormuş gibi geliyor."

— Hayır! Bekle bir dakika! Beyazlık, süt ve her türlü karalığın masumiyetini üreten bu kara büyücülerin başyapıtından söz etmedin daha: — Dikkat etmedin mi onların arıtınadaki yetkinliğine, en cesur, en ince, en dâhiyane, en sahte artistik manevralarına? Dikkat et! Bu mahzen tümüyle intikam ve nefretle doludur — Bu intikam ve nefreti nelerden meydana getirmişlerdir? Söyledikleri sözleri işitmiyor musun? Yalnızca onların sözlerine güveniyorsan, hınç duygusuyla dolu insanlar arasında olduğunu görmüyor musun?..

— Anlıyorum, yeniden kulak kesiliyorum sözlerine (Oh! Oh! Oh! Burnumu tıka). Şimdi, tümüyle söylediklerini işitebiliyorum: "Biz iyiler — bizler adiliz" — onların adlandırmak istedikleri misillerne değil, "adaletin zaferidir"; düşmanlarından değil, hayır! "Adaletsizlik"ten, "Tanrısızlık"tan nefret ediyorlar; inanıp da umut bağladıkları, intikam umudu, tatlı intikam sarhoşluğu (— "baldan tatlı" diyor, Homeros) değil de Tanrının, adil Tanrının Tanrısızlığa karşı zaferi; yeryüzünde sevilmek için geriye kalan nefret dolu kardeşleri değil de "sevgi içindeki kardeşleri" onların deyimiyle "yeryüzüne bütün iyi ve adil olanlar."

— Ve bütün bu yaşama ıstırabı karşısında onları teselli etmeye yarayacak şeye — bekledikleri, gelecekteki saadetin phantasmagori'sine[50] ne ad veriyorlar?

— Ne? Doğru mu işitiyorum? "Kıyamet gününden" söz ediyorlar, krallıklarının gelişinden, "Tanrının krallığı"ndan — bu arada yine de, "iman"la, "sevgi"yle, "umut"la yaşayacaklar.

— "Yeter! Yeter!"

50 Eski Yunancada *Phantasma* ve *agerein* sözcüklerinden türetilmiş, Phantasma (*Phantazomai* fiilinden), görünüş, zihinde olup biten bir şey, hayal ürünü, aldatıcı görüntü... anlamlarına geliyor. *Agerein (ageirô* fiilinden) toplanmak, bir araya gelmek demek. Sözcük bu etimolojiyle, ekranda görülen nesnelerin hızla, büyüyerek seyircinin üstüne gelmesi, karmaşık bir sıra içinde, sürekli kayan, hayal ürünü ya da görülen şeyler anlamlarına geliyor. (Çev. n.)

15.

Neye imanla? Neyin sevgisiyle? Neyin umuduyla! — Bu zayıflar — onlar da günün birinde güçlü olmak isteyecekler, kuşkusuz, günün birinde "krallıkları" gelecektir — "Tanrının Krallığı" diyorlar buna, daha önce de söylediğim gibi: İnsan bütün her şeyde öylesine alçakgönüllüdür ki! Bunu yaşantısına katmak için uzun bir hayat sürmesi, ölüm sonrasını yaşaması gerekecektir, — evet, insanın ebedi bir hayata gereksinimi olacaktır; böylece "Tanrının Krallığı"nda, bu "sevgi" ve "umut" içinde yaşadığı dünya hayatının ebedi olarak zarar ve ziyanını çıkaracaktır. Neyin zarar ve ziyanını? Nasıl çıkaracaktır?.. Sanırım, Dante, korku uyandıran bir dehayla cehennemin kapısına, "ben de ebedi bir sevgiyle yaratıldım" yazısını koyarken kaba bir yanlış yapıyordu; — her ne olursa olsun, Hıristiyan cennetinin ve onun "ebedi saadetinin" kapısına, "ben de ebedi bir nefretle yaratıldım" yazmak daha doğru olurdu — bir hakikatin, bir yalanın kapısına konulabilmesi koşuluyla! Bu cennetin saadeti de nedir?.. Bunu, belki kestirebiliriz; iyisi, böyle bir şeyi, hiç de küçümsenmeyecek bir otoritenin kaleminden, büyük öğretmen ve aziz Aquinolu Thomas' dan öğrenmek, Beati in regno coelesti, diyor, bir kuzu gibi yumuşak, videbund poenas damnatorum, ut beatitudo illis magis complaceat[51] "Hıristiyanlarını halka açık spor yarışmalarının zevklerine karşı uyaran — peki, ama neden?", "Çünkü iman daha fazlasını sunar" — bir zafer kazanmış kilise babasının ağzından güçlü bir makamla dinlenebilmek istenirse, — diyor ki, De Spectaculis 29. bölüm ve ötesi — "Daha güçlü bir şey; kurtuluş sayesinde, çok farklı eğlenceler emrimize hazırdır; atletlerin yerine şehitlerimiz var; kan istiyorsak, İsa'nın kanı var... Düşünün bir, onun geri döndüğü gün, zaferinin gününde, neler bekliyor bizi!" — Ve sürdürü-

51 Gökyüzü krallığındaki mesut kişi, lanetlenmişlerin cezasını, kendi saadetinin tadına daha iyi varmak için, görecek. (Çev. n.)

yor son derece zevkli hayalini:[52] "At enim supersunt alia spectacula, ille ultimus et perpetuus judicii dies, ille nationibus insperatus, ille derisus, cum tanta saeculi vetustas et tot ejus nativitates uno igne haurientur. Quae tunc spectaculi latitudo! Quid admirer! Quid rideam! Ubi gaudeam! Ubi exultem, spectans tot et tantos reges, qui in coelum recepti nuntiabantur, cum ipso Jove et ipsis suis testibus in imis tenebris congemeseantes! Item praesides (valiler) persecutores dominici nominis saevioribus quam ipsi flammis saevierunt insultantibus contra Christianos liquescentes! Quos praeterea sapientes illos philosophos coram discipulis

52 Nietzsche'nin Tertullian'dan Latince yaptığı alıntının biraz yorum katılmış Türkçesi: "Evet, başka görünüşler de var, sonsuza dek sürecek konularıyla şu kıyamet gününün, ulusların kayıtsız kaldığı şu günün, onların alaycı gülüşlerinin, dünya çok yaşlanıp dermansız kalınca, bütün ürünleriyle bir tek büyük ateşte yanacağı günün görünüşleri! Ne büyük gözlüktür o, gözün üstünde paramparça olan! Hayranlığını uyandıran ne var orada? Alaycı gülüşü mü? Hangi görünüş bana keyif veriyor? Hangisi zafer sevinci uyandırıyor bende? Çünkü cennetlik oldukları kamuoyuna duyurulan birçok seçkin yönetici görüyorum, şimdi en alçak karanlıkta büyük Jüpiterle birlikte ve zafer sevinçlerinin tanıkları da, valiler de Hıristiyan adını kötüleyenler hele, İsa'nın peşinden gidenlere karşı gurur günlerinde saldıranlardan daha vahşi biçimde ateşte yanıyorlar. Dünya bilgelerinin yanında, şu filozofların aslında peşlerinden gidenlere Tanrının hiç de ay altı âlemiyle ilgisinin olmadığını öğretip onları ya ruhlarının olmadığına ya da öldüklerinde bıraktıkları bedenlerine geri dönmeyeceklerine inandırma alışkanlığında olanlar şimdi utanç dolu aldatılmış yoksulların önündeler tek ateş onları yakarken! Şairler de Rhadamanthus'un (Yunan Mitolojisinde yeraltı dünyasının yargıcı. [Çev. n.] ya da Minos'un (Zeus'un oğlu, ölüm sonrasında gidilecek yeraltı dünyasının adil yargıcı önünde değil de, beklemedikleri İsa'nın önünde titriyorlar! O zaman, kendi felaketleri içinde daha yüksek sesle (Nietzsche'nin notu var burada) trajedilerini dinlemek; oyuncuları, gevşeyip yok oldukları ateşte daha gevşek görmek; bütün araba yarışçılarının ateş arabasında kızardıklarına bakmak: Güreşçileri spor alanında değil de ateşten dalgalar arasında debelenirken seyretmek için daha iyi fırsatım olacak. O zaman gelmedikçe günaha hizmet edenlere hiç de aldırmayacağım; arzum daha çok, Tanrı onun da kendi gazaplarının kurbanı olanlara *doymak bilmeyen biçimde* gözümü dikmek. "Bu, diyeceğim, bu marangozun ya da kiralık birinin oğlu (Nietzsche'nin notu var burada) bu Sabbat'ı bozan, Sami ırkından ve şeytan girmiş ruhuna! Yahudilerden satın aldığınız O'dur! O'dur, yumruk ve kamışla dövdüğünüz, iğrenerek tükürdüğünüz, içmesi için acı safra ve sirke verdiğiniz! O'dur, havarilerinin gizlice kapıp gittiği, tekrar dirilebileceği söylenen ya da bahçıvan kaldırdı ortadan, marullarına kalabalık ziyaretçilerden bir zarar gelmeyecek." Hangi rahip, hangi yüksek dereceli devlet memuru olunca cömertliğiyle böyle şeyleri seyredip bundan zafer sevinci duymanızı sağlayabilir! Şimdi biz imanla onlara, belli bir ölçü içinde, hayal gücümüzle sahibiz. Gözün görmediği, kulağın duymadığı, insan yüreğine zayıf ışığıyla bile olsun ışımayan şeyler nedir? (1. Kor 2.9) Onlar ne olursa olsun, inanıyorum ki, sirkten de tiyatrodan (Nietzsche'nin notu var burada) ve her türlü yarıştan da daha soyludur. (Çev. n.)

suis una conflagrantibus erubescentes, quibus nihil ad deum pertinere suadebant, quibus animas aut nullas aut non in pristina corpora redituras affirmabent! Etiam poëtas non ad Rhadamanti nec ad Miniois, sed ad inopinati Chiristi tribunal palpitantes! Tunc magis tragoedi audiendi, magis scilicet vocales (daha iyi sesle, yine de daha kötü çığlıklılarca) in sua propria calamitate; tunc histriones cognoscendi, solutiores multo per ignem; tunc spectandus auriga in flammea rota totus rubens, tunc xystici contemplandi non in gymnasiis, sed in igne jaculati, nisi quod ne tunc quidem illos velim vivos, ut qui malim ad eos potius conspectum insatiabilem conferre, qui in dominum dasaevierunt. 'Hic est ille', dicam, fabri aut quaestuariae filius (aşağıdaki, özellikle İsa'nın annesi için Talmud'un söylediği söz, bundan sonra Tertullian'ın Musevilerden söz ettiğini gösteriyor), sabbati destructor, Samarites et daemonium habens. Hic est, quem a Juda redemistis, hic est ille arundine et colaphis diverberatus, Sputamentis dedecoratus, felle et aceto potatus. Hic est, quem clam discentes subripuerunt, ut resurrexisse dicatur vel hortulanus detraxit, ne lactucae suae frequentia commeantium laederentur.' Ut talia spectes, ut talibus exultes, quis tibi praetor aut consul aut quaestor aut sacerdos de sua liberalitate praestabit? Et tamen haec jam habemus quodammodo per fidem spiritu imaginante repraesentata. Ceterum quaila illa sunt, quae nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascenderunt?' (1. Kor. 2, 9.) Credo circo et utraque cavea (birinci ve dördüncü dereceden, ya diğerlerine göre, komik ve trajik sahne) et omni stadio gratiora."

— Per fidem:[53] böyle yazılıyor.

53 İmanla. (Çev. n.)

16.

Sonuca gelelim. İki karşıt değerler çifti "iyi ve kötü", "hayır ve şer" binlerce yıldır yeryüzünde korkunç bir savaşa girişmişler; uzun süredir ikincisi kesin bir üstünlük taşıyor, hâlâ bu kavganın bir sonuca ulaşmadığı yerler var. Bu arada gittikçe kavganın daha yükseklere tırmandığı sürekli, daha derin, daha tinsel olduğu söylenebilir: Bugün belki de, "daha yüksek doğa"nın, daha tinsel doğanın, bu anlamda bölünmüşlükten ve bu zıt değerlerin savaş alanından daha belirgin bir işareti yok. Bu savaşın sembolü, bütün insanlık tarihinin akışında şimdiye dek okunabilecek harflerle yazılmış: "Yahudiye karşı Roma, Roma'ya karşı Yahudi": — Şimdiye dek bu savaştan, bu ölümcül çelişkiden daha büyük olay yok. Roma, Yahudilerde doğaya karşı olan bir şey hissetti — sanki kendisine taban tabana zıt bir canavar Roma'da, Yahudiler "tüm insan ırkına karşı nefret duydukları için suçlu" sayıldılar; haklı olarak, insan ırkının kurtuluşu ve geleceğinin, aristokratik değerlerin, Roma değerlerinin, kayıtsız şartsız egemenliğiyle birleştirme hakkına sahipsek. Buna karşı, Yahudiler Romalılar hakkında ne düşünüyorlardı? Bin çeşit belirtiden yanıt çıkarılabilir; oysa yalnızca İncil'deki İnhanna'nın Vahyini hatırlayıvermek yeterlidir, şu vicdanında intikam olan tüm yazılı patlamaların en dehşetlisini. (Bu nefret kitabını sevgi havarisinin adıyla imzaladığında, kendisine şu aşk coşkuluğu İncil'in yazarlığı verilen havarinin, Hıristiyan içgüdüsündeki derin tutarlılık küçümsenmemelidir —: Bunda bir parça hakikat vardır, edebi kalpazanlık amaç için ne kadarını gerektirebiliyorsa.) Evet, Romalılar güçlü ve soyluydular; yeryüzünde var olan ya da var olduğu hayal edilen hiç kimse daha güçlü ve daha soylu değildi; onlarda kalan her şey, her yazılı belge hayran bırakıyor insanı, yeter ki yazıların ne anlattığı anlaşılabilsin. Tersine, Yahudiler varoluşlarıyla hınç duygusu taşıyan rahip kimliğine sahip bir halktı, onlarda özellikle halkçı bir ahlak dehası bulunuyordu: Ancak benzeri üstün yete-

nekli halklar: — Çinliler, Almanlar, örneğin — Yahudilerle karşılaştırılabilir, birinci ve beşinci dereceden olanlar. Şimdilik hangisi kazandı, Roma mı, Yahudiler mi? Oysa, hiç kuşku yok: Düşünün bir, bugün Roma'da, sözde tüm en yüksek değerleri kendinde toplamış kimlerin önünde eğiliyoruz — yalnız Roma'da değil, hemen hemen dünyanın yarısında, her yerde insan evcilleşiyor, evcilleştirilmek isteniyor: Üç Yahudi erkeği, bir Yahudi kadını (Nasıralı İsa, Balıkçı Petrus, halı dokuyucusu Paulus, daha önce sözü edilen İsa'nın anası Meryem). Bu çok anlamlı: Kuşkusuz Roma yenilmiştir. Yine de Rönesans'ta klasik idealin bir pek tantanalı yeniden dirilişi vardı, soylu biçimde bütün her şeyi değerlendirmenin yeniden dirilişi: Roma'nın kendisi, yeni kurulan, Yahudileştirilmiş, "kilise" adlı evrensel bir sinagog manzarasıyla Roma'nın baskısı altında, görünüşteki uykusundan uyanan biri gibi, yol aldı; ama hemen yeniden Yahudiler kazandı zaferi; reform denen tümüyle köylü kökenli Alman, İngiliz, hınç duygusu hareketi ve ona bağlı olarak kilisenin yeniden kuruluşu (restoration) sayesinde — yeniden kuruluş da Klasik Roma'nın ölüm sususuydu. Fransız Devrimi'yle Yahudiler, bir kez daha, klasik ideaya: (Bu kez daha da kesin ve derin bir anlamda) üstün geldiler. Avrupa'daki son soyluluk ve onun 17. ve 18. yüzyıl Fransası'nda durumu, halkçı hınç duygusu içgüdüsünün etkisi altında çöküntüye uğradı — yeryüzünde bundan daha büyük sevinç, daha gürültülü coşkunluk görülmemiştir! Yine de tam ortasında en muazzam en umulmadık bir şey oldu: Antikçağın ideali canlanmış olarak, duyulmadık bir debdebe ile insanlığın gözleri ve vicdanı önünde adımını attı, — bir kez daha, hınç duygusunun eskimiş çoğunluğun ayrıcalığı sloganına karşı, insanın alçaklık, kepazelik, eşit olma, kötüye, karanlığa gitme istemine karşı, korkunç ve alımlı, azınlığın ayrıcalığı karşı sloganından, daha güçlü, daha sade, daha ısrarlı bir ses yükseldi. Diğer yolun göstericisi gibi, Napolyon çıktı ortaya, şu tüm zamanların en yalnız, en geç

doğmuş insanı, onunla böyle bir soylu ideal sorunu canlı kanlı bir duruma geldi — burada onun ne çeşit bir sorun olduğu da düşünülebilir: Napolyon, insan olmayan ile üst insanın bir birleşimi...

17.

— Bu, son muydu? Şu ideal çatışmalarının en büyüğü bundan böyle tümüyle ad acta yerini bulmuş muydu?[54] Yoksa ertelenmiş, süresiz ertelenmiş miydi?.. Çok uzun bir hazırlıktan sonra, eski ateş, bir gün, yeniden, daha korkunç biçimde canlanmamalı mı? Dahası: Bütün gücümüzle istemeli miyiz onu? Olmasın mı? Kolaylaştırılmasın mı?.. Okurlarım gibi, kim bu noktada düşünmeye başlar da, düşünce zincirini izlerse, hemen sonuna ulaşmayacaktır, — sonuna ulaşmak için bu dayanak yeter bana, yeter ki, bu süre amacımın ne olduğunu, son kitabım *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'nin[55] başına yazılan sloganın ne olduğunun anlaşılması için yeterince uzun olsun. — En azından bununla *İyi ve Kötünün Ötesinde*[56] demek istemediğim. —

NOT: Bu çalışmanın sağladığı fırsattan yararlanarak, herkesin önünde, usulüne uygun bir biçimde, daha önce yalnızca arada bir akademisyenlerle yaptığım tartışmalarda sözünü ettiğim görüşlerimi açıklayacağım, yani, bazı felsefi yetilerin, bir dizi akademik ödül yazılarıyla, ahlak tarihi çalışmalarına yararlı olabileceğini — belki bu kitap bu yönde güçlü bir itki sağlayacaktır. Bu düşüncenin geliştirilebilmesi için aşağıdaki soruyu öneriyorum. Meslekten felsefecilerin yanında filolog ve tarihçilerin de dikkatini çekecektir.

> "Dilbilim, özellikle etimoloji, ahlak kavramlarının gelişmesinin tarihine nasıl bir ışık tutacaktır?"

54 Ad acta: Yerini bulmak, dosyasını kapamak, sorunu çözülmüş saymak. (Çev. n.)

55 Kitabının çevirisi, bu kitaptaki açıklamaların ışığında (s. 18) *Hayır ve Şerrin Ötesinde* olmalıdır. (Çev. n.)

56 "Hayır ve Şer" *Gut und Böse*, "iyi ve kötü" de *Gut und Schlecht*'den farklıdır. Buradaki deyim, ikincisidir. (Çev. n.)

— Öte yandan, fizyologların ve doktorların eşit ölçüde bu soruna (bu sorunun şimdiye kadarki değerlendirmelerine) sahip çıkmaları gerekmektedir; bunun yanında, felsefe, fizyoloji ve tıp arasında, geçmişteki özgünlükleri içinde, öylesine ince, öylesine güvenilmez ilişkileri en dostça, en verimli alışverişe dönüştürmeyi tümüyle başardıktan sonra, akademik felsefecilere bu konuda avukatlık ve aracılık yapmak düşüyor. Gerçekten de, her değerler tablosu, tarihin ve etnolojinin bildiği her "yapmalısın", psikolojik araştırmadan çok, öncelikle fizyolojik araştırmayı ve yorumu gerekiyor: Her birinin tıp bilimi açısından bir eleştirisinin yapılması gerekiyor. "'Şu ya da bu değerler', 'ahlaklar' tablosunun değeri nedir?" sorusuna, çok farklı açılardan bakılmalıdır: Çünkü "Ne adına değere sahibiz?" sorusu çok ince biçimde incelenemez. Örneğin bir ırkın mümkün olan en fazla sürede ayakta kalmasıyla ilgili (ya da belli bir iklime uyum gücünün artırılmasıyla ya da en büyük sayıda kişinin korunmasıyla) açık bir değere sahip olan bir şey, örneğin en güçlü tipi üretme sorusuyla ilgili olsaydı, hiç de aynı değeri taşımazdı. Çoğunluğun iyi durumda olmasıyla, azınlığın iyi durumda olması, bir birine zıt değer anlayışlarıdır: İlkinin a priori daha yüksek değer taşıdığı görüşünü İngiliz biyologlarının çocuksuluklarına bırakabiliriz... Bütün bilimler bundan böyle felsefecilerin gelecekteki ödevlerine giden yolu hazırlamak zorundadırlar: Değerler sorununun çözümü, değerler arasındaki sıralanma düzeninin belirlemesi olarak anlaşılan ödevlerine. —

İKİNCİ ÇALIŞMA

"SUÇ", "KARA VİCDAN" ve BENZERLERİ

1.

Söz verebilen bir hayvan yetiştirmek — insan açısından, bu, doğanın kendine yüklediği paradoksal bir görev değil mi? İnsanla ilgili gerçek bir sorun değil mi? Bu sorunun büyük ölçüde çözülmüş oluşu, karşıt kuvveti, unutkanlık kuvvetini tümüyle anlamış birine çok şaşırtıcı görünmelidir. Unutkanlık, yüzeysel olarak bakıldığında, sanılabileceği gibi, bir vis inertia[1] değildir: Aksine, etkin ve en kesin anlamıyla, yaşantısına sahip olduğumuz, yaşadığımız şeyleri kendine mal edip sindirirken bu sürece "ruha katma"[2] denilebilir. Onların çok azının bilincimizin içine girmesi olgusundan sorumlu olan bir ket vurma yetisidir; tıpkı, fiziksel beslenmeyi içeren, "bedene katma"[3] adlı bin yönlü süreçte olduğu gibi. Bilincin kapı ve pencerelerini bir süre için kapatması, birlikte ya da birbirlerine karşı çalışan hizmet organlarımızın yeraltı dünyasındaki çatışmalarından ve gürültüsünden uzakta kalması; bilincin, yeni şeylere yer açmak, her şeyin üstünde, daha soylu işlevler, görevler, düzenleme, önceden belirleme için (çünkü organizmamız bir oligarşidir[4]) biraz sessizliği, bir parça tabula rasa'sıdır,[5] — bir kapı bekçisi, ruh düzeninin, huzurun,

1 Bkz. s. 39'daki dipnot. (Çev. n.)
2 Einverseelung. (Çev. n.)
3 Einverleibung. (Çev. n.)
4 Takım erki, *oligos* ve *arkhé'den* azınlığın yönetimi. Azınlıktaki bir ekibin yönetimi. (Çev. n.)
5 Düzleştirilmiş ya da silinmiş tablet. Bilincin dışarıdan gelecek izlenimleri almadan önceki boş ve tertemiz durumu. (Çev. n.)

etiketin koruyucusu gibi, unutkanlığın etkin amacı budur: Böylece, unutkanlık olmaksızın, mutluluğun, sevincin, umudun, gururun, şimdinin olmayacağı açıkça belirginleşiveriyor. Bu ket vurma aygıtının bozulup çalışmadığı biri, yerinde bir karşılaştırmayla (salt karşılaştırmadan öte bir şeydir, bu) hazımsız bir insana benzetilebilir — hiçbir şeye "hazır" olmayacaktır o... Bu, unutkan olmak zorunda kalıp unutmanın bir kuvvet, bir tür güçlü sağlık belirtisi oluşturduğu hayvan, kendini zıttına bir yetiyle, bir bellekle donatır, bellek yardımıyla da, belli durumlarda — yani söz vermenin gerçekleştirildiği durumlarda, unutkanlık askıya alınır: Bu, hiç de düpedüz bir bilinçte bir kez iz bırakmış izlenimlerden edilgen bir biçimde kendini kurtaramama; hiç de, bir kez rehin alınmış bir sözcükten dolayı, insanın bir kez daha başka şeylere "hazır" olamayacağı düpedüz bir hazımsızlık değildir; aksine, etkin bir kendini bunlardan kurtarmayı istememe, bir kez istenmiş bir şeyin sürekliliğini isteme, gerçek bir isteme belleğidir: Böylece, özgün "istiyorum", "bunu yapacağım" ile, istemenin gerçek boşaltılması, bunun aktı, bir tuhaf yeni şeyler, çevreler dünyası, hatta isteme aktlarının bile (bu uzun isteme, zincirini kırmaksızın) arasında bulunabilecektir. Ne de çok şeyi şart koşuyor, bu! Bu biçimde geleceğe, sahip çıkmak için, insan, öncelikle zorunlu olayları, rasgele olaylardan ayırmayı, nedensel düşünmeyi, sanki onlar şimdiye aitmiş gibi, çok uzakta olanları görüp öncelemeyi, kesinlikle amacının ne olduğunu, ona ulaşma araçlarını, genel olarak hesaplayıp tahmin edebilmeyi öğrenmelidir, — insanın kendisi her şeyden önce, tahmin edilebilir, düzenli, zorunlu olmalıdır, kendi hakkındaki tasarımlarında bile ve sonunda, söz veren birinin yaptığı gibi, kendi geleceğine kefil olabilmelidir.

2.

İşte bu, kesinlikle sorumluluğun kaynağının uzun tarihidir. Şu, söz verebilen bir insan yetiştirme görevi, açıkça bir hazırlık olarak, öncelikle, insanı belli bir dereceye dek, zorunlu, bir örnek, birbirine benzer, düzenli ve sonuçta tahmin edilebilir kılmak görevini, kucaklayıp şart koşuyor. Törenin töreselliği dediğim (*Tan Kızıllığı*, Bölüm. 9, 14, 16) müthiş çaba — insan ırkının uzun varoluş süresi içinde, insanın kendine yönelttiği gerçek çaba, tarih öncesi çabası, anlamını, büyük haklılığını burada buluyor, içinde ne denli katılık, zalimlik, ahmaklık, enayilik taşısa da: Törenin töreselliği ve toplumsal deli gömleği yardımıyla insan, gerçekten tahmin edilebilir bir duruma getirilmiş. Kendimizi bu müthiş sürecin sonuna yerleştirirsek, ağacın sonunda meyve verdiği yere, toplumun ve töresinin töreselliğinin sonunda neyin aracı olduklarını ortaya koydukları yere: Böylece, ağacın en olgun meyvesinin, yalnızca kendine benzeyen, törenin töreselliğinden kurtulmuş, özerk ve töre üstü bir birey (çünkü "özerk" ve töresel birbirlerinden tümüyle ayrıdır), kısaca, kendi bağımsız, uzun istemesi olan ve söz verebilen bir birey, egemen birey olduğunu sonunda keşfederiz — ondaki bir gurur bilincini, her kasta titreşimini bulan, başarılmış, onda can bulmuş bir şeyin bilincini, kendi gücünün ve özgürlüğünün bir bilincini, genel olarak insanlığı bütünleme duygusunu keşfederiz. Bu özgürleşmiş, gerçekten söz verebilen, bu özgür istemenin efendisi, bu egemen birey — söz verebilme özelliğinden yoksun kendine kefil olamayanlara karşı üstünlüğünü, ne denli çok güven, korku, saygı uyandırdığını — üçünü de hak etmiştir, o — bu kendine egemen oluşun, çevreye, doğaya, kıt isteklilere ve güvenilmez yaratıklara egemen oluşu sağladığını nasıl olur da göremez? "Özgür" insan, bir uzun ve kırılmaz isteklerin sahibi, aynı zamanda kendi değer ölçüsünün de sahibidir: Başkalarına kendinden yola çıkarak bakar, sayar ya da küçümser onları; tıpkı, kendine eşit olanlara güçlülere, güvenilir olanlara (söz verebilenlerle birlikte) saygı duymak zorunda oldu-

ğu gibi, — yani, egemenler gibi söz veren herkese, istemeye istemeye, pek seyrek, ağır ağır; güvenlerini esirgeyenlere, güvenlerini bir seçkinlik olarak gösterenlere, kazalar karşısında, "yazgı karşısında" bile, kendilerini sözlerini tutacak denli güçlü bildikleri için sözlerini güvence sayanlara —: Aynı biçimde, söz verip de buna hakkı olmayanlara, zayıf pek de sağlam papuç olmayan kişilere karşı tekmesini, söz verdiği anda bile sözünü bozanlara karşı da sopasını hazır tutmak zorundadır. Sorumluluğun olağanüstü ayrıcalığının gururlu biçimde farkına varılışı, bu zor bulunur özgürlüğün bilinci, bu, insanın kendisi ve yazgısı üstündeki gücü, onda en derinlere işliyor, içgüdü oluyor, üstün olma içgüdüsü: — Diyelim ki o, bu içgüdüsünü adlandırmak istiyor, ne diyecek ona? Kuşkusuz yanıt şu: Bu egemen insan ona kendi vicdanı diyecek...

3.

Kendi vicdanı?.. Burada en yüksek, oldukça yadırgatıcı görüntüsüyle karşılaştığımız "vicdan" kavramının ardında, uzun bir tarih ve biçimsel başkalaşımların bulunduğunu kestirebiliriz. Kendine kefil olabilmek, üstelik gururla, böylece de evet diyebilmek kendine — bu, daha önce de söylenildiği gibi, olgun bir meyvedir, ama gecikmiş bir meyve: Ne kadar kalmalıydı dalında kekremsi ve ekşi tadıyla! Ondan çok daha uzun bir sürede böyle bir meyve görülmedi — kimse vaat edemezdi onu, ağaçtaki her şey onun için hazırlanıp büyürken bile! — "Kim insan denilen hayvan için bir bellek yaratır? Bu biraz körelmiş biraz da abuk sabuk, bir anlık anlama yetisinde, bu etli kemikli unutkanlıkta, orada kalması için nasıl iz bırakılır?".. Bu çok eski sorunun hiç de yumuşak yanıt ve yöntemlerle çözümünün olmadığı düşünülebilir; belki de insanın tüm tarih öncesi döneminde onun Mnemo tekniğinden[6]

6 Hatırlama, anımsama tekniği. (Eski Yunancada *mimnéskesthai* hatırlamak demek). (Çev. n.)

daha korkunç, daha tekin olmayan bir şey yoktur. "Bellekte kalan şeyi yakmalı: Ancak durmadan acı veren, kalır bellekte." — İşte budur, yeryüzündeki en eski (yazık ki, aynı zamanda en uzun süren) psikolojinin temel savı. Şu da söylenebilir: Her şeyden önce, nerede yeryüzündeki insanların ve halkların yaşayışında, ağır bir törensellik, ciddiyet, giz, hüzünlü renkler varsa, orada korkunç olan, yeryüzünde tüm vaat edilmiş, rehin alınmış, övülmüş bir şey hâlâ etkilidir: Geçmişin, en uzun, en derin, en zor geçmişin soluğunu duyarız üstümüzde, içimizden fışkırır gelir, ne zaman "ciddi" olsak, insan kendine bir bellek yaratma gereksinimini duyunca, kansız, işkencesiz, kurbansız yapamaz; en korkunç kurbanlar ve rehineler (ilk çocuklar da aittir buraya), en itici sakatlamalar (örneğin iğdiş etmeler), bütün dinsel inançların en acımasız törenleri (ve bütün dinler, en derin temellerin de, en acımasız sistemleridir) — bütün bunların kökleri, mnemonik'in[7] en güçlü yardımcısının acı olduğunu anlamış, şu içgüdüdedir. Belli bir anlamda, tüm çilecilik[8] buraya aittir: Birkaç düşünce, hiç ortadan kalkmaz, hep var olan, unutulmaz, "sabit" biçime sokulur; bu "sabit düşüncelerle" tüm sınır ve düşünce sistemini hipnotize etmektir amaç — çileci yol ve yasama biçimi, bu düşünceleri diğerleriyle yarışmaktan kurtarıp "unutulmaz" kılmanın aracıdır. İnsanlık "belleği ile" ne denli kötüyse, göreneklerinin görünüşüyle de, her zaman, o denli korku vericidir; ceza yasasının sertliği, unutkanlığı yenmek, bu geçici heyecan ve arzuların kölelerine toplumsal yaşayışın birkaç ilkel zorunlu kuralını şimdinin gerçekleri olarak baskıyla kabul ettirmek için ne denli çok çabaya gerek olduğunu göstermede önemli bir ölçüt sağlar. Biz Almanlar, kendimizi kesinlikle, acımasız, katı yürekli, hele hiç hoppa, gününü gün eden bir halk gibi görmeyiz; oysa, yeryüzünde "düşünürler halkı"nı yetiştirmenin nelere mal olduğunu anlamak için eski ceza sistemimize bakılmalıdır. (Söylenilmek istenen şu:

7 Hatırlama, anımsama tekniği. (Çev. n.)
8 Asketik. (Çev. n.)

Bugün hâlâ en büyük güven, ciddiyet, beğeni yoksunluğu, sıradanlık içinde görülüp bu nitelikleriyle her çeşit Avrupalı mandarini[9] yetiştirme hakkını kendimizde bulduğumuz Avrupa halkı.) Bu Almanların, temeldeki kaba içgüdülerine egemen olmak amacıyla, kendilerine bir bellek yaratmak için korkunç araçları var: Eski Alman cezalarını düşünün, örneğin taşlamayı (—değirmen taşlarının suçlunun kafasına atıldığı eski öyküler var hâlâ elimizde), tekerleğe bağlanıp öldürülmeyi (ceza alanında Alman dehasının en özgün buluşu ve özelliği!), kazığa oturtmak, ata bağlayıp parçalarını ayırma ya da ata çiğnetme ("dörde bölünme"), suçluyu yağda ya da şarapta kaynatmak (14. ve 15. yüzyıllarda hâlâ uygulanıyordu), canlı canlı derisini yüzmek ("kösele kesmek"), göğsünü açıp etlerini doğramak ve de suçluyu balla sıvayıp, kızgın güneşte sineklere terk etmek. Bu görüntü ve süreçlerin yardımıyla, toplum yaşamının yararına verilen sözlerle ilgili olarak, beş altı "yapmayacağım" anımsanır — gerçekten de! Bu çeşit bellek yardımıyla, sonunda "akla" ulaşılır! — Ah, akıl, ciddilik, duygulara egemen olma, derin düşünme denilen bu tüm iç karartıcı şeyler, bütün bu insanlığın ayrıcalığı, seçkin parçaları: Ne de pahalı ödetiyorsunuz bedelinizi! Ne denli çok kan ve zulüm yatıyor, bütün bu "iyi şeyler"in altında!..

4.

Peki, bu diğer "iç karartıcı şeyler", suçluluk duygusu, bütün bu "kara vicdan" nasıl çıktı ortaya? — İşte bu noktada, ahlak soykütükçüğümüze yeniden dönüyoruz. Bir kez daha söylenirse — hâlâ söylemedim mi? — Beş para etmez hiçbiri. Topu topu üç günlük kendine özgü, düpedüz "modern" bir yaşantıyla; ne geçmişin bilgisi ne de onun bilgisini isteme yle; tarih içgüdüsünden, burada gerekli olan "ikinci görüş"den bile daha düşük bir şeyle — yi-

9 Çin'de yüksek dereceli devlet memurları. Gelenekçi, kuralcı, kalıplara bağlı bürokrat ve aydın tipi. (Çev. n.)

ne de tutup ahlak tarihi yapmaya kalkıyorlar: Haklı olarak, buldukları şeylerin hakikatle hiç de çekingen bir ilişki içinde olmadıkları düşünülebilir, örneğin bu ahlak soykütükçüleri şu temel ahlak kavramı suçun kökeninin maddesel bir kavram olan borçlarda bulunduğundan en ufak bir kuşku duydular mı?[10] Bir misilleme olarak cezanın, istemenin özgür olup olmadığı varsayımından tümüyle bağımsız geliştiği kuşkusunu yaşadılar mı hiç? — Şu ölçüde bir kuşkuyu: "İnsan" denilen hayvan, "kasıtlı", "ihmal sonucu", "kazara", "ceza sorumluluğuna sahip" kavramları ve bunların zıt anlamlıları arasında çok daha ilkel bir ayırım yapmaya, böylece de cezaları belirlemeye başlamazdan önce, gerçekten de insan olmanın yüksek bir basamağına erişilmesiydi. Şimdilerde, öylesine belirgin, görünüşte öylesine doğal, hatta öylesine kaçınılmaz, adalet duygumuzun yeryüzünde nasıl ortaya çıktığını açıklamaya yarayan şu düşünce, hani, "suçlu cezayı hak etmiştir, çünkü başka türlü davranabilirdi" diyen, gerçekten de, insanın yargılanmasının ve akıl yürütmesinin son derece gecikmiş ince bir biçimidir; kim bu düşünceyi yanlış yere başlangıca koyarsa, daha ilkel insan psikolojisini kaba biçimde yanlış anlamaktan suçlu olur. İnsanlık tarihinin upuzun akışı boyunca, cezalandırma, suç işlemiş kişinin eylemlerinden sorumlu olması, böylece de yalnızca suçluların cezalandırılması gerektiği düşünden değil de: — Aksine, ana babaların hâlâ çocuklarını zarar ziyan karşısında duydukları, zarar verene yöneltilmiş öfkeden dolayı cezalandırmakta oluşlarından — gerçekleşmiş; böyle bir öfke, her zarar ziyanın bir bedeli vardır, suçluya acı verse bile kesinlikle bu bedel ödenmelidir düşüncesiyle denetim altına alınmış, kılık değiştirmiş. — Çok eski, kökü derinlerde, belki de şimdiye dek kökü kazınamayan bu düşünce, gücünü nereden alıyor? Acının, zarar ziyanın bedeli oluşundan mı? Çoktan ortaya koydum bunu; "hukuk insanı" düşüncesi kadar eski, borçlu ile alacaklı arasındaki sözleşme ilişkisinden kaynaklanıyor bu; bize alım, satım, iflas, alışveriş temel formlarını yeniden gösteriyor.

10 Almancada *Suç*: Schuld — *Borçlar*: Schulden. (Çev. n.)

5.

Bu sözleşme ilişkisini düşündüğümüzde, onu yaratan, ona izin veren eski insanlara karşı, daha önce söylenenlerden beklenebileceği gibi, bir çeşit kuşku ve soğukluk duyarız. İşte tam burada söz verilir; tam burada, söz verene bir bellek oluşturmak söz konusudur; tam burada, bol miktarda sertlik, zulüm, acı bulacağımız kuşkusunu yaşarız. Borcunu ödeyeceğine dair verdiği sözün güvenilir olduğunu göstermek, verdiği söze kutsallık ve ciddilik garantisi sağlamak, borcunu ödemenin bir ödev, bir yükümlülük olduğunu vicdanına telkin etmek için, borçlu alacaklısıyla bir sözleşme yapar ve borcunu ödemediğinde, "sahip" olduğu başka bir şeyi onun yerine ödeyeceğine söz verir, üzerinde gücü olduğu bir şeyi, örneğin bedenini ya da karısını, özgürlüğünü hatta yaşamını bile (ya da belli dinsel inançlarda, ölümünden sonra kavuşacağını düşündüğü saadeti, ruhunun kurtuluşunu, sonunda mezardaki huzurunu: Böylece, borçlunun mezarda bile, alacaklının önünde huzur bulamadığı Mısır'da da böyleydi — Mısırlılar arasında bu huzurun büyük bir anlamı vardı). Her şeyden önce alacaklı borçlunun bedenine her türlü alçakça şeyi, işkenceyi yapabilirdi. Örneğin borcuna uygun olarak bir parça kesebilirdi: — Ve her yerde, eski zamanlardan beri, tek tek beden parçaları için, bu açıdan tamı tamına, yasal, bazıları korkunç biçimde en ince ayrıntılara inen değerlendirmeler yapıldı. Roma'nın On İki Levha Yasası, böyle durumlarda alacaklının ne kadar keseceği konusunda kayıtsızlığını "si plus minusve secuerunt, ne fraude esto"[11] diyerek belirttiğinde, bunu, daha şimdiden bir ilerleme, daha özgür, daha eli açık, daha Romalı, bir yasa anlayışı olarak ele alıyorum. Bu tüm ödetme biçiminin mantığını açık kılalım: Yeterince tuhaftır, bir kez zarar ziyanın doğrudan ödetilmesi yerine (böylece, paranın, toprağın, mülkiyetin yerine) alacaklıya, alacağı olarak bir gönül rahatlığı sağlanır — gücünü güçsüz üzerine özgürce boşaltabilmenin "de faire le mal pour le plaisir de le faire"[12]

11 Geriden biraz bırakılsın da suç işlenmemiş olsun. (Çev. n.)
12 Yaptığından zevk almak için kötü bir şey yapmanın. (Çev. n.)

şehvet dolu sevincinin, yakıp yıkma hazzının verdiği bir gönül rahatlığı: Bu haz, alacaklının toplumsal konumu düştükçe, büyümeye başlar ve ona kolayca, çok tatlı bir lokma gibi gelebilir, gerçekten de birinci sınıf bir ilk tadış gibi. Alacaklıyı "ceza"landırırken, borçlu efendilerin hakkından pay alır: Sonunda o da bir kez yüceltici duyguyu tadar. "Kendisinin altındaki" birini aşağılayıp, hırpalayabilme duygusunu — ya da en azından, gerçek cezalandırma gücü ve yönetimi "hükümet"in eline geçtiğinde, onu aşağılanmış ve hırpalanmış görme duygusunu. Ödetme, öyleyse, zulüm üzerinde bir buyurma ve sahip olma hakkına sahiptir.

6.

"Suç", "vicdan", "ödev", "ödevin kutsallığı"nın oluşturduğu ahlak kavramları dünyası, işte bu hukuki yükümlülük alanından kaynaklanır — başlangıcı, yeryüzündeki bütün büyük şeyler gibi, temelinden, uzun süre boyunca kanla sulanmıştır. "Bu dünya, temelindeki belli bir kan ve işkence kokusunu asla tümüyle yitirmedi" demeye de hakkımız yok mu? (Şu eski Kant'ta bile duyulur bu koku: Kategorik emparatif hâlâ zulüm kokar...) Burada da, şu tekin olmayan, belki de ayrılamaz biçimde birbirine kenetlenmiş "suç ve acı" kavram çiftinin bundan böyle etkili olacağını görüyoruz. Bir daha soralım: Ne ölçüde acı çekme, suçun ya da borcun bedelini ödeyebilecektir? Acı çektirme en yüksek derecede bir hayırlı iş olduğu ölçüde, zarar ziyana uğramış tarafın kaybını keyifsizlikle olağanüstü bir ağız tadını bozucu bir şeyle ödediği ölçüde: Acı çektirme, — gerçek bir şenlik, önceden de söylendiği gibi, daha fazla övülen bir şey, borç verenin toplumsal konumuna, toplumun sıra düzenindeki yerine ters düştükçe. Bu yanlış bir tahmin olarak ileri sürülüyor; çünkü böylesine yeraltı nesnelerinin dibini bulmak zor, ayrıca da acı verici; kim burada, "intikam" kavramını beceriksizce araya sokmak isterse, bu konu üstündeki sezgisini artıracağı yerde, köreltir, bulandırır (— intikamın ken-

disi bizi aynı soruna götürür: "Nasıl oluyor da acı çektirme bir bedelle ödeniyor?"). Bana öyle geliyor ki şu evcileştirilmiş uysal hayvanların inceliği, bundan da öte bağnazlığı (modern insandan, bizden söz ediyoruz), bütün canlılığıyla önüne konan şeyin, şu kadarını olsun anlamamakta inat ediyor: Zulüm eski insanın büyük şenlik sevincini oluşturmuştur; gerçekten de, hemen hemen tüm hazlarının bir yapı taşıdır; nasıl da çocuksu bir saflıkla, nasıl da günahsız bir biçimde, bu insanların zulme olan gereksinmeleri kendini ortaya koyuyor, nasıl da temelde tümüyle "çıkar gözetmeyen bir şer" olarak (ya da Spinoza'nın deyimiyle sympathia malevolens)[13] insanın normal bir özelliği gibi ileri sürülüyor —: Vicdanın yürekten evet dediği bir şey olarak! Daha da derinlere bakabilen bir göz, belki şimdi bile, insanın bu en eski ve en temelli şenlik sevincini görebilir; *İyinin ve Kötünün Ötesinde* bölüm 229'da (ondan da önce, *Tan Kızıllığı*'nın 18., 77., 113., bölümlerinde), daha yüksek kültürün tüm tarihi boyunca uzanıp giden (belli bir anlamlı yorumla, bu tarihi oluşturan) zulmün, gittikçe manevi bir kılığa sokulup Tanrısallaştırıldığına dikkat çekmiştim. Her neyse, büyük halk şenliklerinin ve prens düğünlerinin, idamsız, işkencesiz autodafe[14] siz gerçekleşmediği hiçbir soylu ev işinin, kötülüğü ve acımasız şakaları hiç düşünmeden bile boşaltabilecek biri olmaksızın yapılmadığı dönemin üzerinden uzun bir süre geçmedi daha. (— Düşesin sarayındaki Donkişot'u düşünün: Bugün Donkişot'u dilimizdeki acı bir tatla okuyoruz, hemen hemen azap içinde, yazarına ve onun çağdaşlarına çok yabancı, çok anlaşılmaz gelen bir duyguyla — onu, olanca açık yüreklilikle dünyanın en eğlenceli kitabı olarak okudular; kendilerine kasıkları çatlayıncaya dek güldüler). Başkalarının acı çekişini görmek, mutlu kılar insanı, başkalarına acı vermek daha da mutlu: Bu çetin bir sözdür, ama eski, güçlü, insani, çok insani ilkedir, may-

13 Başkalarının kötülüğünü isteme duygusu. (Çev. n.)

14 Engizisyonun suçlu bulduklarını cezalandırma sırasında (genellikle yakılarak) yapılan tören. (Çev. n.)

munlar, bile imza atabilir altına: Bu çok tuhaf zulümleri tasarlamakla insanları önceleddiler, onların "başlangıcı" oldular. Zulümsüz şenlik olamaz: İşte, en uzun, en eski insanlık tarihinin öğrettiği bu — cezada bile şenlikli birçok şey var! —

7.

Bu arada, bu düşünceyle, karamsarlarımıza, onların a-henksiz, gıcırtılı yaşam yorgunu değirmenlerine yeni bir su vermek istemiyorum; tersine, insanın kendi gerçekleştirdiği zulümden utanmadığı günlerde, dünyadaki yaşam, karamsarların var olduğu şimdiki dönemden daha eğlenceliydi, insanın insandan utanma duygusu arttıkça, insanın başının üstündeki gökyüzü karardıkça kardı. Yorgun karamsar bakış, yaşam bilmecesine güvensizlik, yaşamdan duyulan nefretin buzlu "hayır"ı, — bunlar insan ırkının en şer dolu dönemlerini yansıtmıyor: Üstelik onlar, öncelikle bataklık kamışları olarak, ait oldukları bataklık ortaya çıktığında, gün ışığına kavuşuyorlar, — onunla "insan" denilen hayvanın sonunda kendi içgüdülerinden utanmayı öğrendiği hastalıklı yumuşatmayı ve ahlaklaştırmayı demek istiyorum. "Melek" (daha çirkin bir sözcük kullanmadan) olma yolunda, şu bozuk mide ve şu baskı altına alınmış diliyle, insan evrime uğradı; yalnızca hayvanın masumiyeti, sevinci değil, hayatın kendisi itici oldu ona: — Kendi kokusunu duymamak için tıkadı burnunu. Üçüncü Günahsız Papa kendi itici özelliklerinin dökümünü çıkardı ("pis çocuk doğurma, ana rahminde tiksinti verici beslenme, insanın geliştiği maddenin kötülüğü, iğrenç pis koku, salgının salgılanması, sidik ve dışkı"). Bugün, en kötü soru işareti olarak, acı, hep, var olana karşı temel bir tartışma konusu olduğunda, zıt yargıların egemen olduğu dönemleri anımsamakla iyi yapıyor insanoğlu, çünkü insanlar acı vermekten kaçınmaya gönüllü değiller, onda birinci derecede bir büyü, gerçek bir yaşam ayartısı görüyorlar. Belki de o zamanlar — ince duygulu teselli olsun diye söyleniyor

— acı, şimdi olduğu gibi ıstırap verici değildi; en azından zencileri tedavi eden bir doktorun ulaşabileceği sonuçtur bu (zencileri tarih öncesi insanların örneği olarak alırsak —); en güçlü Avrupalıya hemen illallah dedirtecek iç organ iltihabı — zencileri etkilemiyor. (Öncelikle, daha yüksek düzeyde on bin ya da on milyon en üst kültür düzeylerinden geçince, acıya yatkınlık eğrisi, gerçekten de, olağanüstü ve apansız bir biçimde düşüyor; bilimsel amaçlarla bıçak altına yatmış tüm hayvanların toplam acısı, çıtkırıldım bir okur yazar hanımın bir gecelik, acısıyla karşılaştırdığında bir hiç kalacağına kendi açımdan kuşku duymuyorum. Belki de, bu zulümden duyulan sevinç, gerçekten de ortadan kalkmamalıdır, görüşüne olanak tanınabilir: Bugün acı daha fazla etkiliyorsa bizi, belli bir yüceltme ve incelik gerektirdiği içindir; hayali ve ruhsal olana dönüştürülüp öylesine masum adlarla süsleniyor ki, en yumuşak, en ikiyüzlü vicdan bile kuşkulanmıyor bundan ("trajik acıma", böyle bir addır, "les nostalgies de la croix"[15] bir başkası). Gerçekten de acıya karşı tiksinti uyandıran şey, acının kendisi değil de, anlamsızlığıdır; oysa ne bütün bir gizemli kurtuluş mekanizmasını acıda yorumlayan Hıristiyanlar, ne de tüm acıları ya bir seyirci ya da acıları yaratan kişiler açısından anlayan eski zaman insanları için böyle bir anlamsız acı söz konusuydu. Böylece gizli, açığa çıkmamış, tanığı olmayan acıyı dünyadan kaldırıp onurlu bir biçimde yadsıyabilmek için, insan, o zamanlar Tanrıları, bütün yükseklikler ve derinlikler arasında, kısaca, bütün gizli yerlerde dolanan, karanlıkta bile gören, acı dolu ilginç bir manzaranın fark edilmemesine pek de kolay izin vermeyen varlıkları icat etmek zorunda kaldı. Bu icatlar sayesinde, o zamanlar, hayat, her zaman nasıl becereceğini bildiği hüneriyle, kendini ve "fen"alığını savunmayı da başarabiliyordu; bugünlerde, belki de başka yardımcı icatlara gereksinme duyuyor (örneğin bilmece olarak hayat, bilgi sorunu olarak hayat). "Görünüşü yük-

15 Çarmıh özlemi. (Çev. n.)

sek duygulara ulaşımcı Tanrı olan her fenalık savunuluyor": Böyle dedi, ilkel duygu mantığı — ve gerçekten de ilkel miydi o? Zalim manzaraların dostu olarak düşünülen Tanrılar — ah! Bu eski düşünce, ne de derinden hâlâ Avrupa insanının içine işliyor! Yalnızca Kalvin ve Luther'e danışmak yeter. Şurası kesin ki, Yunanlılar, Tanrılarına, mutluluklarının yanında zulüm sevincinden başka sunacak daha tatlı bir katık bilmiyorlardı. Homeros, hangi gözlerle, Tanrılarını insanların yazgısına küçümseyici biçimde baktırdı sanıyorsunuz? Truva Savaşları'nın ve diğer benzeri trajik terörlerin dibinde yatan en son anlam neydi? Hiçbir kuşkuya yer yok: Onlar, Tanrıların şenlik oyunları olarak düzenlemişti ve şair bu işlerin içinde öbür insanlardan daha "Tanrısal" bir rol oynadığı sürece, kuşkusuz, ayrıca şair için de şenlik, bir oyunuydu... Aynı biçimde, sonraları, Yunanistan'ın ahlak felsefecileri, ahlak çatışmalarını, kahramanlığı, erdemlinin kendine yaptığı işkenceyi Tanrının gözüyle hor gördüler: "Ödevin Herakles'i" sahnedeydi, kendini öyle biliyordu; tanıksız erdem, bu oyuncu halk için düşünülemeyen bir şeydi. Kesinlikle, ilkin Avrupa için, "özgür isteme"nin, hayır ve şerde insanın mutlak kendiliğindenliğinin icadı, her şeyin üstünde insandaki, insan erdemindeki, Tanrılarla ilgilenme düşüncesini haklı kılmak için oluşturulan, öylesine cesur, öylesine uğursuz bu felsefecilerin icadı asla tüketilemez değil miydi? Gerçek yenilik, gerçekten öncelenmemiş gerilimler, karmaşa felaketler asla eksik olmamalıydı bu yeryüzü sahnesinde: Yetkin bir biçimde belirlenmiş olarak düşünülen dünya, Tanrılarca önceden tahmin edilebilmeliydi, sonuçta da Tanrılar hemen bıkmalıydılar, — bu Tanrıların dostları, felsefecilerin, Tanrılarını bu belirlenmiş dünyayı peşkeş çekmemeleri için bu kadar sebep yeter! Tüm Antik dönemin insanları, bütün inceliklerivle, "seyirciye" saygı gösteriyorlardı, temelden herkese açık, mutluluğu seyirlik oyunların ve şenliklerin ötesinde düşünmeyen, temelden görülebilir bir dünya olarak. — Ve önceden de söylendiği gibi, büyük cezada bile o denli çok şenlik var ki!..

8.

Yeniden araştırmamıza dönelim. Suçluluk duygusu, kişisel yükümlülük duygusu, gördüğümüz gibi kaynağını alıcı ile satıcı, borçlu ile alacaklı arasındaki en eski ve en kökten kişisel ilişkiden alır: İşte burada, bir başka kişiyle ilkin burada karşılaşılır; ilkin burada kişi bir başkasına göre ölçer kendini. Ne denli aşağı düzeyde olursa olsun, şimdiye dek keşfedilmiş hiçbir uygarlıkta bu ilişki dikkatlerden kaçmamıştır. Fiyatları belirlemek, değerleri belirlemek, neyin bedelinin ne olduğunu saptamak, bunların değiş tokuşu — bütün bunlar, insanın en eski düşüncesini o ölçüde uğraştırdı ki, kesin bir anlamda düşüncenin kendisi oldu: İşte buradan en eski biçimiyle insanın sivri dilliliği gelişti, yine, insan gururunun ilk ürününün, diğer hayvanlarla ilgili olarak üstünlük duygusunun buradan kaynaklandığı tahmin edilebilir. Belki de "insan" (manas) sözcüğümüz, belki de tam da bu kendi kendine yetme, kendine güvenme duygusunu dile getiriyor: İnsan kendini, değerleri ölçen, değerlendirip ölçen "böyle bir değer biçen hayvan" olarak nitelendiriyor. Alış ve satışı bütün psikolojik girdisi çıktısıyla, herhangi bir toplumsal teşkilatın ve birliğin başlangıcından bile daha eskidir: En basit kişi haklarından kalkılarak, çekirdek halindeki değiş tokuş, sözleşme, suç, hak, yükümlülük, takas duyguları, önce, en kaba, en ilkel topluluklar bütünlüğüne (benzeri topluluklar bütünlüğüyle ilgili olarak), güçleri birbirleriyle karşılaştırma, birbirlerine dayanarak ölçme, hesaplama alışkanlıklarıyla birlikte, geçilir. Göz şimdi bir kez bu açıya odaklanmıştır: Şu ilkel insan düşüncesinin harekete geçirilmesi zor ama kaçınılmaz biçimde tek yönlü ilerleyen kaba tutarlılık özelliğiyle, büyük genellemeye ulaşır: "Her şeyin bir fiyatı vardır; her şeyin fiyatı ödenmelidir" — adaletin en eski ve en çocuksu ahlaki silahına, yeryüzündeki tüm "iyi yürekliliğin", tüm "haklılığın", tüm "iyi niyetin", tüm "nesnelliğin" başlangıcına. Adalet bu ilk basamağında, birbirleriyle karşılıklı iyi ilişkide bulunan yaklaşık olarak eşit güçler arasında, takas aracılığıyla bir "anlaşmaya" ulaş-

mak için — ve gücü daha az olanların kendi aralarında takas yapabilmelerini zorlamak için — iyi niyettir.

9.

Tarih öncesi dönemlerin ölçütüyle bakıldığında (bu tarih öncesi dönem. Zaten bütün çağlarda bulunur ya da yeniden ortaya çıkabilir): Toplulukla bireyleri arasındaki ilişki, tıpkı borçluyla alacaklı arasındaki şu temel ilişki gibidir. Bir toplulukta yaşanılır; bu, toplulukta yaşamanın kazançlı yanlarının tadı çıkarılır (ama ne de kazançlı ya! Bugün zaman zaman küçümsüyoruz onu), ihtimam içinde, huzurlu, güvenli, dışardakilerden, "huzursuzluklardan" gelecek belli kötü davranışlardan ve zararlardan korkmaksızın yaşanır — Almanlar, "sefaletin"[16] başlangıçtaki anlamını anlayacaklar — çünkü bu zararlı ve kötü davranışlara karşı topluluk üyesi, duyduğu zorunlulukla, kendini rehin koyar. Bu rehin koyma süreci işlemezse ne olacaktır? Topluluk, kendisine borcu ödenmemiş alacaklı olarak, bunu ödetebildiğince ödetecektir. Burada zarar verenin yol açtığı doğrudan zarar, önemli değildir; bundan oldukça ayrı olarak suç işleyen, her şeyden önce, bütüne karşı, şimdiye dek bir parçası olduğu ortak yaşamanın yararları ve rahatlığıyla ilgili olarak bir "kuralı bozmuştur", anlaşmasını, sözünü bozmuştur. Suç işleyen, kendisinden istenen avansları ve elde ettiği kazançların karşılığını ödeyemeyip üstelik borçlu olduğu kişiye saldıran bir borçludur; böylece, yalnızca bu kazanç ve yararlardan haklı olarak, yoksun bırakılmakla kalmaz; ona bu kazançların gerçekten ne oldukları hatırlatılır. Borcu ödenmemiş, alıcının, topluluğun, gazabı, onu şimdiye dek korunduğu vahşi ve yasaların egemen olmadığı duruma yeniden iter; fırlatıverir onu — ve şimdi, her çeşit düşmanlık öfkesini çıkartır ondan. Bu düzeydeki uygarlıkta "ceza", nefret edilen, silah-

16 Almancası *Elend*: Başlangıçta sürgün anlamına da geliyordu. (Çev. n.)

sız, yere yıkılmış, yalnızca bütün haklarını, korunmasını değil, üstelik bütün sığınma umudunu yitiren düşmana karşı normal bir tavrın sadece bir kopyasıdır, bir mimus'u;[17] böylece "Vae victis!"[18] bir savaş hakkıdır, zafer şenliği, bütün acımasızlığı ve zalimliğiyle: — İşte buradan kalkılarak, savaşın (savaşa benzer kurban inancının) cezanın tarihte ortaya çıktığı bütün formları niçin sağladığı açıklanır.

10.

Gücü arttıkça, topluluk, bireyin eriyip gitmesine önem vermez olur; çünkü artık onlara, eskisi kadar, bütün için tehlikeli ve yıkıcı görülmemektedir; cani, artık, bir "huzursuz kaçkın", toplum dışına sürülmüş, genel gazabın önceden olduğu gibi sınırsızca öfkesini boşalttığı biri değildir, — tersine, bütün, bundan böyle dikkatli bir biçimde, caniyi bu kızgınlığına karşı korur; özellikle ondan doğrudan zarar görenleri savunur ve onu koruma altına alır. Caniden doğrudan zarar görenlerin kızgınlığını yumuşatma; durumu yerelleştirerek,[19] genel bir huzursuzluğa yol açmayacak biçimde, daha fazla sorunlara yol açmasını önleme çabası; eşitlerini keşfedip bütün sorunu çözme (compositio) uğraşı; her şeyden önce, her suçu belli bir anlamda karşılığı ödenebilir bir şey gibi, gittikçe belirginleşen ele alma isteği, böylece en azından, bir anlamıyla suçluyu yalıtarak, eylemlerini birbirinden ayırma gayreti bütün bunlar ceza kanunu geliştikçe, açıkça görünür olan özellikler. Topluluğun gücü ve kendine güveni arttıkça ceza yasası giderek yumuşar; topluluğun her bakımdan zayıflatılması, tehlikeye düşürülmesi, ceza yasasının daha sert biçimler almasına yol açar. "Alacaklı", zenginleştikçe, daha bir insana yakışan özelliğe kavuşur, sonunda, rahatsız olmadan zarar görmeye tahammül

17 Mimus: Latincede taklit. (Çev. n.)
18 Yazıklar olsun, yitirenlere! (Çev. n.)
19 Lokalisieren. (Çev. n.)

etme derecesi sağlığının gerçek bir ölçüsü olur. Bir toplumun böyle bir güç bilincine erişip, olabildiğince soylu bir lükse izin vermesi, düşünülemez bir şey değildir, — ona zarar verenleri cezasız bırakması. "Benim gerçek parazitlerimden ne zarar gelebilir bana?" diyebilir. "Haydi yaşayıp gelişsinler: Bunun için yeterince güçlüyüm ben!.. Her şeyin bir bedeli vardır, her şeyin bedeli ödenmelidir." diyerek başlayan adalet, gözünü yumup borcunu ödemeyenlerin serbest bırakılmasına izin vermekle son buluyor. Yeryüzündeki her şeyin yaptığı gibi kendini yenmekle son buluyor. Bu adaletin kendini yenmesi: Kendine verdiği güzel ad biliniyor — merhamet; söylemeye gerek yok, merhamet, en güçlü insanların, dahası, hukukun ötesinde olanların bir ayrıcalığı olarak kalıyor.

11.

Son zamanlarda adaletin kökenini tümüyle bir alanda — yani hınç duygusu alanında arama çabalarına karşı, işte olumsuz sözcük. Hınç duygusunu yakından incelemeyi düşünen psikologlara karşı söyleyeceğim şu: Bu bitki, en iyi anarşist ve Yahudi düşmanları arasında açıyor, bir de gizli yerlerde çiçekleniyor hep, menekşe gibi, ama farklı bir kokuyla. Ve nasıl benzer şeylerden benzer şeyler zorunlu olarak oluşursa, önceleri oldukça sık yapılmış — yukarıda 14. bölüme bakınız — böylesi bir atılımı yeniden görmek bizi şaşırtmıyor; intikam, adalet adı altında kutsallaştırmaya çalışılıyor, yalnızca intikam değil bütün tepkisel duyguların saygınlaştırılması da söz konusu — sanki adalet, temelinde, yalnızca haksızlığa uğramış duygusunun bir evrimiymiş gibi. — Bu sonuncusuna, bütün tepkisel duyguların saygınlaştırma çabasının kendisine en son itiraz eden ben olacağım: Bütün biyolojik sorunla ilgili olarak (bu duyguların değerlerinin şimdiye dek küçümsenmesiyle ilgili olarak) yararlı olacağını sanıyorum, ondan, bu yeni bilimsel hak yemezliğin (nefret, haset, kıskançlık, vesve-

se, kin, intikam yararına) ortaya çıktığı, hınç duygusu ruhunun kendisiyle ilgili duruma dikkat çekmek istiyorum yalnızca. Bana göre, tepkisel duygulardan daha da büyük biyolojik değere sahip olduğundan, bilimsel olarak değerlendirilip önem verilmeyi daha fazla hak eden, diğer duygu grubu, yani, gerçekten etkin duygular, egemen olma tutkusu ve açgözlülük, bir kez ele alınır alınmaz bu "bilimsel hak yemezlik" hemen etkisini yitirerek, ölümcül düşmanlığın ve önyargının vurgulanmasına yol açıyor.

(E. Dühring,[20] "yaşamın değeri"; "Bir Felsefe Dersi"; temelden tümü). Bu eğilime karşı genel olarak itirazlarımın bu kadarı yeter: Dühring'in, adaletin evi, tepkisel duygular alanında aranmalıdır savına karşı, hakikat sevgisiyle dolu olarak, kaba bir sav ileri sürüyorum: Adalet ruhuyla ele geçirilecek en son alan, tepkisel duyguların alanıdır! Adil insan kendisine zarar verenlere karşı bile gerçekten adil olabildiğinde (yalnızca soğuk, ölçülü, uzak, kayıtsız değil: Adil olmak hep olumlu tavırdır), kişisel hırpalanma, alaya alınma, sanık durumunda kalma karşısında bile, adaletin, yargılayan gözlerin, yüksek, açık, derin olduğu kadar yumuşak bakan nesnelliği bulunmadığında, işte bu yeryüzündeki yetkinliğin ve en üstün efendiliğin bir parçasıdır — akıllı bir biçimde pek de öyle kolayca beklenip çarçabuk inanılmayacak bir şey. Ortalama olarak, bir küçük miktar saldırı, fenalık, kulağına kötü bir şeylerin fısıldanması kesinlikle, en dürüst kişilerin gözlerine, gözlerindeki hak yemezliğe kanın yürümesi için yeter. Etkin, saldırgan, haddini bilmez insan, tepkisel insandan yüz adım daha adalete yakındır hâlâ; çünkü tepkisel insanın yaptığı, yapmak zorunda olduğu gibi, önündeki nesneye kesinlikle yanlış ve önyargılı bakmak zorunda değildir. Bu nedenle, daha güçlü, daha soylu, daha yürekli biri olarak saldırgan insan, gerçekten de, her zaman, daha özgür gözlere, daha iyi vicdana sahiptir, kendi açısın-

20 Eugen Dühring, 1833–1901 yılları arasında yaşamış bir Alman siyasal iktisatçısı ve felsefecisi. Tutkulu bir milliyetçiydi, Goethe, Eski Yunan ve Yahudi düşmanıydı, Karl Marx ve Friedrich Engels'in onun görüşlerine karşı çıkışları ünlüdür. (Çev. n.)

dan: Tersine, kimin vicdanında "kara bir vicdan" taşıdığı — hınç duygusu insanının! — Kolayca tahmin edilebilir. Son olarak, tarihe bakılmalı: Şimdiye dek, genellikle tüm yasaların bir sorun olmadan işlediği alanda, yasaya gerek var mı? Tepkisel insanların alanında, belki? Hiç de öyle değil: Tersine, etkin, güçlü, özerk, saldırgan insanların alanında. Tarihsel açıdan, yeryüzündeki yasa — yukarıda adı geçen saldırganın üzülmesi için söylenmeli (bir kez şunu itiraf eden: "İntikam öğretisi bütün işlerimde ve çabalarımda adaletin kızıl tehlikesidir") — tepkisel duygulara karşı kavgayı temsil eder, gücünün bir kısmını tepkisel duygu dünyasının aşırılığını sınırlandırmak ve dengelemek, onu uzlaşmaya zorlamak için kullanan etkin ve saldırgan güçlere karşı gerçekleştirilen savaşı. Her şeyin ötesinde, nerede adalet işliyor ve korunuyorsa, orada, etkisi altına aldığı daha zayıf güçler (gruplar ya da bireyler olarak) arasında hınç duygusunun anlamsız hışmına son verme yollarını, bir parça, hınç duygusu nesnesini intikam tuzağına çekerek; bir parça, intikam yerine barışın ve düzenin düşmanlarına karşı kavgayı koyarak; bir parça uzlaşımlar yaratarak, gereğinde öğütleyerek; bir parça da, belli zarar ziyan bedellerini bundan böyle tümüyle yönlendirecek kurallara ulaşarak, arayan daha kuvvetli bir güç görülür. Kötü niyetliliğin, kinin egemenliğe karşı, en üstün gücün uygulayıp başardığı en can alıcı eylem de — bunu hep, herhangi bir biçimde yeterince güçlü olduğunda yapar — genellikle onun açısından neye adil olduğu için izin verilip neyin adil olmadığı için yasaklandığını herkese buyruk verir biçimde duyuran yasanın kurumsallaştırılmasıdır: Bir kez yasa kurumsallaşınca, bireyler ya da tüm gruplar açısından, saldırıyı ve keyfi davranışları, yasaya karşı suç, en üstün gücün kendisine karşı bir isyanı olarak ele alır ve böylece buyruğu altındakilerin duygularını, bu suçların yol açtığı doğrudan zarardan uzaklaştırır; uzun bir süre içinde, böylece, tümüyle zarar görmüş kişinin görüşüne sıkı sıkıya bağlanan tüm intikamın istediği şeyin tersini elde eder. — Bundan böyle, göz, eylemi, daha kişisel olma-

yan değerlendirilecek biçimde eğitilir, bu zarar gören kişinin kendisi için bile geçerlidir (yukarıda söylendiği gibi, tümün en sonuncusu olmasına karşın). — Böylece "adil" ve "adil olmayan", ancak yasanın kurumlaşmasından sonra var olabilir (Dühring'in diyeceği gibi zarar verme eyleminden sonra değil), "adil" ve "adil olmayan"ın kendisinden söz etmenin bir anlamı yoktur: Kendi başına, doğal olarak, hiçbir zarar verme, saldırı, sömürü, yok etmeye "adil değildir" diyemeyiz, çünkü hayat özünde, temel işlevlerini, zarar verme, saldırı, sömürü, yok etmeyle gerçekleştirir, bu özelliği olmadan da düşünülemez. Daha da kuşkulu bir şey garanti edilebilir: En yüksek biyolojik açıdan, hukuk koşulları asla kuraldışı koşullardan başka bir şey olamazlar, çünkü gücünü göstermekte kararlı yaşama istemini bir parça belirliyorlar, tüm amaçlarını tek bir araç için düzenliyorlar: Yani daha büyük güç birimleri yaratma aracı için. Egemen ve evrensel, güç odaklarının çarpışmasında değil de tüm çarpışmaları yasaklamasında araç olan — belki Dühring'in her isteme diğer istemeyi eşit kabul etmeli diyen komünist şablonun ardından — bir hukuk düzeni, yaşama düşman bir ülke olacaktır, insanın çözünüp yok olması, insanın geleceğine bir suikast teşebbüsü, bir yorgunluk işareti, hiçliğe giden bir gizli yol. —

12.

Cezalandırmanın amacı ve kaynağı üstüne işte bir sözcük daha — birbirinden ayrı olan ya da ayrı olması gereken iki sorun: Yazık ki hep birlikte ele alınagelmiş. Peki, bu sorunları çözmek için şimdiye dek ahlak soykütükçüleri nasıl çalışmışlar? Çocukça, her zaman yaptıkları gibi —: Cezada bir "amaç" aramışlar, örneğin intikam ya da gözdağı vermek gibi, o zaman da safdillikle bu amacı cezanın causa fiendi[21] olarak başa koymuşlar ve — böyle olmuş. "Yasanın amacı", oysa, yasanın kökeninin tarihinde başvurulacak

21 Kökenin nedeni. (Çev. n.)

en son şey olmuş: Üstelik, her çeşit tarih yazımı artık, yalnızca şimdi gerçekleştirilmesi gereken bir çabayı gerçekleştirmekten daha önemli bir önerme olmamış, — bir şeyin kökeninin nedeni ve sonuçta en yararlılığının, bir amaç sistemi içinde gerçek uygulaması ve yerinin birbirinden totocoelo[22] ayrı oluşunu; var olanların nasılsa ortaya çıkaracak tekrar tekrar yeni amaçlar için yeniden yorumlanıp yeniden ele alınarak dönüştürülmüş biçimiyle daha üstün bir güç tarafından yeniden yönlendirilişini; organik dünyadaki tüm olayların bir baskıcı efendi oluşlarını ve tüm baskıcılığın ve efendi oluşun yeni bir yorumu, onunla daha önceki "anlam" ve "amaçların" zorunlu olarak bulandırılıp hatta ortadan kaldırıldığı yeni bir uyumu içerişini belirlemek durumunda kalmış. Herhangi bir fizyolojik organın (ya da hukuk kurumunun, toplumsal göreneğin, siyasal kullanımın, dinsel inanç sistemindeki ya da sanattaki bir formunun) yararlılığı ne denli iyi anlaşılırsa, bunun kökenle ilgili bir şey olmadığı da görülecektir: Bu eski kulaklara ne denli rahatsız edici ve onaylamaz gelse de, — çünkü her zaman ortaya konulabilir bir amacı, bir şeyin, bir formun, bir kurumun yararını anlamak için niçin ortaya çıktığını da anlamak gerektiğine inanılırdı: Göz görmek, eller tutmak içindi. Böylece, cezanın ceza vermek için bulunduğu düşünüldü. Oysa tüm amaç ve yararlar, bir güç isteminin, daha güçsüz bir şey üstünde egemenlik kurmasının, ona bir işlev anlamı yüklemesinin yalnızca işaretidirler; bir "şey"in, bir organın, bir göreneğin, tüm tarihi böylece nedenlerinin birbirleriyle ilgili olmaları gerekmeyen, üstelik tümüyle rasgele biçimde art arda gelip, aralarında yer değiştirebilen, sürekli yeni yorumların ve uyumların işaret zinciri olabilir. Bir şeyin, bir geleneğin, bir organın "evrimi" hiç de belli bir amaca doğru ilerleme değildir, üstelik, en kısa yol ve en az kuvvet harcamasıyla gerçekleştirilen mantıksal ilerlemeden daha az bir şeydir, — o, az çok derin, az çok birbirinden bağımsız

22 Bkz. 10. not. (Çev. n.)

baskı altına alına sürecine ek olarak, bu süreçlerde karşılaşılan dirençler, tepki ve savunma amacıyla dönüşüm çabaları ve başarılı eylemlerin sonuçlarıdır. Form akıcıdır ya, anlam daha da akıcıdır... Durum her tek tek organizmalar içinde bile farklı değildir: Bütünün her gerçek büyümesiyle, tek tek organizmaların "anlamı" değişir, — belli durumlarda, bir parçasının ortadan kaldırılışı, sayılarının azaltılışı (örneğin arada bulunan organlarının yok edilişi) kuvvetin ve yetkinliğin artışının işareti olabilir. Demek istediğim şu: Bir bölümünün yararının azaltılması bile, bir körleşme ve soysuzlaşma, anlamın ve amacın yitirilmesi, kısacası ölüm, gerçek ilerlemenin koşulları arasındadır, bu bize hep daha büyük gücün bir yolu istemesi, hep çeşitli daha küçük güçlerin bedelini ödeyerek görünür. "İlerleme"nin büyüklüğü, fedakârlık etmek zorunda kaldığımız şeylerin yığınıyla bile ölçülebilir; yığındaki insanlık bir tek insan türünün büyümesine feda edilir — budur işte ilerleme... Tarihsel yöntemin bu temel noktasının üstüne basa basa vurguluyorum, çünkü şimdilerde oldukça etkili, hatta bütün olaylarda güç isteminin rol oynadığını ileri süren kuramdan daha çok, olayların bütün mekanik anlamsızlığıyla, rastlantısallıkla bile uzlaşan içgüdü ve beğeniye temelinden karşıdır. Egemen olan, egemen olmak isteyen her şeye karşı olan demokrasinin kendine özgü özelliği, modern misarşizm[23] (kötü bir şey için, kötü bir sözcük türetirsek), tinsel alan (manevi alana) yayılıp kendini en tinsel kılıklarda öylesine gizlemektedir ki, bugün adım adım en kesin, görünüşte en nesnel bilimler içine zorla sızmakta, gerçekten de tüm fizyoloji ve yaşama öğretisi işlevi görmeye başladılar bile; bu, açıkça görülebileceği gibi yaşamanın zararına oldu, çünkü temel kavramı etkinlik ortadan kalkıverdi. Yukarıda sözü edilen demokrasinin kendine özgü özelliğinin etkisi altında, onun yerine, "uyum", yani, ikinci dereceden bir etkinlik düpedüz

23 Almancası Misarchismus. Eski Yunancada *misos*, nefret, *arkhein* yönetmek, egemen olmak. Yönetimden nefret, yönetim nefreti, egemen olandan nefret. (Çev. n.)

bir tepkisellik ön plana çıkarılıyor; evet, yaşamın kendisi, giderek, dış koşullara, amacına uygun bir biçimde iç uyum olarak tanımlanıyor (Herbert Spencer). Böylece, yaşamın özü, onun güç istemi anlaşılamıyor; kendiliğinden, saldırgan, yayılmacı, biçimleyici, yeni yorum ve yönler sağlayan kuvvetlerin temel önceliği görmezden geliniyor: Oysa uyum, ancak bu kuvvetlerin işleyişinden sonra ortaya çıkıyor; organizma içindeki yaşama isteminin etkin ve biçimleyici göründüğü en yüksek işlevlere sahip olan şeylerin kendisinin etkin rolü yadsınıyor. Burada Huxley'in[24] Spencer'i neyle suçladığı anımsansın — "yönetici hiççilik"le:[25] Oysa, iş "yönetmeyi" çok aşıyor...

13.

— Yeniden konumuza, cezaya dönersek, iki şey birbirinden ayrılmalı: Bir yanda içinde görece olarak dayanıklılık bulunan, görenek, edim,[26] "drama", belli kesin süreçler; diğer yanda içinde akışkanlık bulunan, anlam, amaç, bu süreçlerin gerçekleştirilmesiyle ilgili beklentiler. Önceden geliştirilen tarihsel yöntemin ana noktalarına uygun olarak, bir benzetme yardımıyla, sürecin kendisinin, cezadaki uygulanmasından daha yaşlı, daha önce olduğunu, bu uygulamanın (uzun süredir var olup bir başka anlamda yorumlanan) sürece yansıtılıp yorumlandığını, kısaca, durumun tıpkı elin tutma amacıyla bulunduğu düşüncesinde olduğu gibi, sürecin de cezalandırma amacıyla bulunduğunu düşünen, çocuksu, hukuk ve ahlak soykütükçülerinin şimdiye dek sandıkları gibi olmadığını kabul edebiliriz. Cezadaki ikinci öğeye, akışkan öğeye, onun "anlamı"na gelince, kültürün böylesine geç bir durumda (örneğin bugünün Avrupasında) "ceza" kavramının artık tek anlamı yok, bütün bir "anlamlar" birleşimine sahip: Genel

24 Thomas Henry Huxley (1825–95), İngiliz biyolog ve yazarı, Darwinciliğe karşı amansız bir savaş verdi. (Çev. n.)
25 "Administrati ve Nihilismus". (Çev. n.)
26 "Akt." (Çev. n.)

olarak cezanın önceki tarihi, çok çeşitli amaçlar için kullanılışının tarihi, sonunda öyle bir birlikte kristalleşiyor ki, artık çok zor çözülebilir, çok zor çözümlenebilir, özellikle vurgulamak gerektiği gibi, tümüyle tanımlanamaz oluyor. (Bugün gerçekten insanların niçin cezalandırıldığını kesin olarak söylemek olanaksız: Onlarda bütün bir sürecin semiyotik olarak bir araya geldiği kavramlar, tanımdan kaçarlar; yalnızca tarihi olmayanlar tanımlanabilir.) Tersine, önceki evrelerde bu "anlamlar" birleşimi hâlâ çözülebiliyor, değişebiliyordu; hâlâ tek tek durumlarda birleşim öğelerinin değer kaymaları buna göre de kendilerini yeniden düzenlemeleri, böylece kâh şu kâh bu öğenin diğer öğelere rağmen öne çıkışı ve egemen oluşu; belli koşullarda bir öğenin (belki, gözdağı vermek amacıyla) geri kalan öğeleri ortadan kaldırışı algılanabiliyordu. En azından cezanın "anlamı"nın nasıl belirsiz, eklemeler içeren, rasgele olduğu ve nasıl tek ve aynı sürecin temelden farklı amaçlar için uygulanıp yorumlanarak, uydurulduğu konusunda bir fikir verebilmek için: Burada, oldukça az ve rasgele malzemeden derlediğim örnekler üzerinde duracağım. Daha fazla zararı önleyen, zararsız olmayı sağlama aracı olarak ceza. Herhangi bir biçimde (duyguların incinmesini ödeme biçiminde bile) zarara uğrayanın zararını ödeme olarak ceza, daha fazla bozukluğa yol açmasını önlemek için. Denge bozukluğunu yalıtma olarak ceza. Cezayı belirleyip uygulayan kişilerin korku yaratma aracı olarak ceza. Cezalandırılanın şimdiye dek hoşlandığı kazançları ödeme olarak (örneğin madenlerde bir köle olarak çalıştırıldığında) ceza. Soysuzlaşmış bir öğenin elenmesi olarak ceza (Kimi durumlarda, Çin yasalarında olduğu gibi bütün bir soyağacının bir dalı: Böylece bir ırkın saflığını koruma ya da bir toplumsal tipi elde tutmanın aracı olarak.). Sonunda yenilgiye uğratılmış düşmanın ırzına geçme ve onunla alay etme olarak, yani bir şölen olarak ceza. Ceza çeken için "iyileştirme" diye adlandırılan ya da cezaya tanık olanlar için, bir bellek oluşturma olarak ceza. Kusuru işleyenin intikamının aşırılığından koruyan

gücün biçtiği ücretin ödenmesi olarak ceza. Doğal durumunda hâlâ güçlü ırk tarafından bir ayrıcalık olarak korunup ileri sürülen intikamla biten bir uzlaşma olarak ceza. Toplum için tehlikeli, bir asi, bir hain, bir barış ihlalcisi, savaşa karşı çıkan bir barış, yasa, düzen, otorite düşmanına karşı alınan bir önlem olarak, savaş ilanı olarak ceza. —

14.

Bu liste kesinlikle tamam değil; yine de her çeşit yararla, ceza aşırı yüklenmiş durumda. Onu herhangi bir sözde yarardan türetmek, halk bilincinde çok temel sayılır. — Birçok sebepten dolayı, bugün sallantıda olan cezaya inanma, hep en güçlü desteğini buradan alıyor. Ceza suçlu insanda suçluluk duygusu uyandırmalıdır diye düşünülüyor; "kara vicdan", "vicdan azabı" denilen şu ruhsal tepkinin gerçek aracı aranıyor onda. Böylece, bugün uygulanırken bile, psikoloji ve gerçeklik yanlış anlaşılıyor; hele insanın o en uzun tarihinde, tarih öncesinde uygulanırken daha da çok! Kesinlikle suçlular ve tutuklular arasında bu vicdan azabına son derece seyrek rastlanıyor: Tutukevleri ve ıslahevleri, kemirici kurtların boy attığı yuvalar değil: — Birçok durumlarda yeterince gönülsüz, eğilimlerin zıttına tüm vicdanlı gözlemciler birleşiyor bunda. Büyük çapta düşünüldüğünde, ceza, insanı sert ve soğuk yapıyor; yoğunlaştırıyor — yabancılaşma duygusunu keskinleştiriyor; direnme gücünü artırıyor. Eğer ceza, yaşama enerjisini parçalar da, sefil bir yere kapanma ve kendini alçaltınayı beraberinde getirirse, böyle bir sonuç, kesinlikle cezanın kuru ve iç karartıcı ciddiyetle nitelendirilen alışılmış etkilerinden daha az sevindiricidir. Oysa, insanın tarihinden önceki bin yılı düşünürsek, suçluluk duyusunun tümüyle ceza ile en güçlü biçimde önlendiğini kuşkusuz söyleyebiliriz — en azından cezalandırıcı kuvvetin öfkesini çıkardığı kurban açısından. Tümüyle hukuktan, hukuk uygulamalarından bakışın suçlunun kendi eylemini, böyle bir davranış tipini ayıplanacak bir şey gibi görmesini ne

denli çok engellediği gerçeğini küçümsememeliyiz: Çünkü tam da aynı tip davranışın adaletin yerine getirilmesi hizmetinde, temiz bir vicdanla uygun görülüp gerçekleştirildiğini görür: Böylece, casusluk, aldatma, rüşvet, tuzak kurma, polis ve savcılıkta çevrilen dolaplar, saman altından su yürütmeler, ayrıca soygun, şiddet, hakaret, tutuklama, işkence, cinayet, hep bir ilkeye dayanarak, bir özür dileme duygusu bile taşımadan farklı ceza çeşitlerinin özelliği olarak ortaya konuyor — bütün bunlar böylece, yalnızca belli amaçlara yönlendirilip uygulandıklarında, suçluyu yargılayanların hiçbir biçimde, böyle oldukları için ayıplayıp hüküm vermedikleri eylemlerdir. Yeryüzündeki floranın bu en endişe verici en ilginç bitkisi, "kara vicdan" bu toprakta büyümedi, — gerçekten de, geçmişin en uzun dönemi boyunca, hakimler ve ceza vericilerin kendileri, "suçlu insanla" ilgilenmenin hiç de bilincinde değillerdi. Tersine, insanlara zarar vermeyi kışkırtan, insan yazgısının sorumsuz parçalarıydı. Cezanın sonunda uygulandığı kişi, yine yazgının bir parçası gibi, ona karşı savaşmanın artık olanaklı olmadığı, üzerine doğru atılmış ezici bir kayanın, o görülmeyen korkunç doğal olayın birdenbire ortaya çıkışından doğan "içsel acı"dan başkasını yaşamadı.

15.

Bir ikindi vakti, kendisini neyin rahatsız ettiğini bilen biri olarak, ünlü morsus conscientiae'den[27] kendisine ne kaldığı sorusu üstünde düşünürken, bu gerçek, bir zamanlar sinsice Spinoza'nın da kafasına takılmıştı (Spinoza yorumcularının başını ağrıtmak için, örneğin bu noktada onu yanlış anlamak için gerçekten büyük bir çaba harcayan Kuno Fischer'in[28]) — o Spinoza, hayır ve şerri insanın hayal gücüne sürüp Tanrının bütün her şeyi sub ratione boni[29] etkilediğini söyleyen o kâfirlere karşı ("oysa bu Tan-

27 Vicdan azabı. (Çev. n.)

28 Kuno Fischer (1824–1907), modern felsefe tarihi üstüne on cilt yazmış. Heidelbergli profesör, ciltlerden biri Spinoza'ya ayrılmıştı. (Çev. n.)

29 İyi bir sebeple. (Çev. n.)

rının yazgının esiri olması demektir ki, bütün saçınalıkların en büyüğüdür") "özgür" Tanrısının onurunu hiddetle savunan — Dünya, Spinoza için, yeniden kara vicdanın icat edilmeden önceki masumiyetine dönüyor: Morsus conscientiae'a ne oldu, peki? "Gaudium'un[30] zıttı oldu" diyor, sonunda kendi kendine, — "bütün beklentilerimizi hırpalayan geçmiş bir olayın anısıyla birlikte gelen bir acı" Ethik, III, önerme XVIII, schol I, II. Kötülük yapanlar, binlerce yıl boyunca cezaya yakalanıp "eriyip gidişleriyle" ilgili olarak Spinoza'nın duyduklarından başkasını duymadılar: "Burada bir şey, beklenmedik biçimde yanlış işliyor," şunu demediler: "Yapmamalıydım bunu" — şu yürekli yazgıcılıkla, örneğin bugün Rusların yaşam karşısında biz Batılılara hâlâ üstünlüklerini gösteren başkaldırı olmaksızın, hastalığa, felakete, ölüme boyun eğer gibi, cezaya boyun eğdiler. O günlerdeki davranışın bir eleştirisi olacaksa, bu, eylemi eleştiren akıllı bir tutum olmalıydı: Cezadan gerçek etkisi, kuşkusuz her şeyden önce, bu akıllı tutumu güçlendirmede, belleği genişletmede, şimdiye dek işe daha dikkatli, güvensiz, gizli gizli gitmede, insanın birçok şey için, belirgin bir biçimde çok zayıf olduğu sezgisinde, özeleştiriyi bir çeşit geliştirmede, aranmalıydı. İnsan ve hayvanlarda, genel olarak cezayla sağlanan şey, korkunun artması, akıllı tutumun güçlendirilmesi, arzuların denetlenmesi olmuştur: Böylece ceza insanları evcilleştirmiş ama onu "daha iyi" yapmamıştır, — daha da haklı olarak bunun tersi bile söylenebilir. ("Zarara uğramak insanı akıllı yapar," diyor atasözü: Onu akıllı yaptığı oranda kötü de yapar. İyi ki, sık sık da aptallaştırır.)

16.

Bu noktada, "kara vicdan"ın kökeniyle ilgili ilk, geçici hipotezimi ileri sürmeyi artık önlemeyeceğim: Oldukça tuhaf gelebilir kulağa, uzun bir süre üzerinde düşünmeyi, gözlemeyi ve uyumayı gerektirebilir. Kara vicdanı, şimdiye dek yaşadığı en temel değişik-

30 Sevinç. (Çev. n.)

liğin, — kendini en sonunda toplumun ve barışın duvarları arasında bulduğu zaman oluşan değişikliğin gerilimi altında çökmek zorunda kalmış insanın ağır bir hastalığı olarak kabul ediyorum. Deniz hayvanlarının ya kara hayvanı ya da yok olmaya zorlandıktan zamanki durumu, vahşiliğe, savaşa, gizlenerek dolaşmaya, serüvene uyum sağlamış yarı hayvanların durumundan farklı değil, — tüm dürtüleri, apansız değerini, yitirip "askıya alınır". Suyun taşımasına alışmışken, bundan böyle ayakları üstünde yürümeli, "kendi kendilerini taşımalıdırlar": Korkunç bir ağırlık biner üstlerine. En basit bir işin altından kalkamayacağını duyumsarlar, bu yeni dünyada artık, düzenleyici bilinçdışı yanılmaz, kendilerine önceden yol gösteren içgüdülere artık sahip değillerdir — düşünen akıl yürüten, hesaplayan düzenleyen neden ve sonuca, talihsiz varlıklara dönüşmüşlerdir; "bilinçlerine", en zayıf, en yanılabilir organlarına! İnanıyorum ki, yeryüzünde şimdiye dek, böyle bir felaket duygusu, böylesi insanın içine olanca ağırlığıyla çöken bir rahatsızlık görülmemiştir, — bunun yanında, eski içgüdülerin apansız alışılmış taleplerini durdurmayışları! Yalnızca pek zor, pek seyrek olarak memnun edilebilirler: Genellikle yeniyi sanki yeraltında hoşlarına gidecek bir şeyi arar gibi ararlar. Dışarıya boşaltılamayan tüm içgüdüler, içe döner — buna insanın içselleştirilmesi diyorum: İşte bu insan, sonraları "ruh" denen şeyi ilk geliştiren varlıktır. Bütün iç dünya, kökeninde sanki iki deri arasında gerilecek denli incelmiş olarak, aynı ölçüde dışa boşalması yasaklandıkça genişler, genişletir kendini, derinlik, genişlik, yükseklik kazanır. Politik kurumların kendilerini eski özgürlük içgüdüleri, geriye doğru dönerek, insanı kendisine karşı bir varlık haline dönüştürürler. Düşmanlık, zulüm, takipten, saldırıdan, değişmeden, tahrip etmekten alınan haz — bunların tümü, bu içgüdülere sahip olanların karşısında olurlar: İşte "kara vicdan"ın kökeni budur. Dış düşmanlardan ve dirençlerden yoksun insan, zorla törelerin ezici darlığının ve düzenliliğinin mengenesine sıkıştı; sabırsızca, parçalanmış, izlenmiş, kemirilmiş, ürkütülmüş, hırpalanmış, "evcilleştirilmeye" ça-

lışıldıkça kafesinin çubuklarına vura vura kendini yaralayan, vahşiliğe duyduğu sıla özlemiyle kendini yiyip bitirmiş bu mahrum hayvan, kendini bir işkence odasına, belirsiz ve tehlikeli vahşiliğe dönüştüren varlık, — bu zavallı, bu özlem dolu, bu umutsuz mahkûm, "kara vicdan"ın yaratıcısı oluverdi. Böylece insanın bugüne dek şifa bulamadığı en büyük, en korkunç hastalık, başladı, insanın, insana, kendisine, acı çektirmesi: Hayvansı geçmişinden zorla koparılmasının bir sonucu, sanki yepyeni bir çevreye ve var olma koşullarına bir sıçrayıp düşme, şimdiye dek, kuvvetinin, sevincinin korkunç çirkinliğinin dayandığı eski içgüdülere karşı bir savaş ilanı. Hemen kabul edelim ki, öte yandan, kendine karşı çevrilmiş, kendine karşı tarafta yer alan dünyadaki bir hayvan ruhu, yeni derin, işitilmedik, bilmece dolu, çelişkili ve gelecekle yüklü bir şeydi; onunla dünya manzarası değişti. Gerçekten de, Tanrısal gözlemciler, gördüklerinin hakkını vermek zorundaydılar, böylece, görülmeyen sonuç başladı, — görülen, bir gülünç gezegende, anlamsızca, farkına varılmadan oynanmayacak denli çok ince, çok görkemli, çok paradoksaldı. Bundan böyle, insan Herakleitos'un "büyük çocuğu"nun zor oyunundaki en beklenmedik, en heyecan dolu şanslı atışları arasında sayıldı, Zeus ya da şans diye adlandırıldı, — sanki kendisinin geleceğini bildiren, hazır bir şey, sanki bir amaç değil de yalnızca bir yol, gelip geçici bir olay, bir köprü, bir büyük söz verme imiş gibi, bir ilgi, bir gerilim, bir umut, hemen hemen bir kesinlik uyandırdı.

17.

"Kara vicdan"ın kökeni üstündeki bu hipotezin dayanakları arasında önce, her değişikliğin yavaş yavaş gönüllü biçimde, yeni koşullara organik bir uyum göstermediğini, aksine bir kaçınılmaz bela, her kavgası, hınç duygusunu bile önleyen, bir kesiklik, bir sıçrama, bir zorlama olduğunu söyleyen görüş bulunur. İkin-

ci dayanaksa şudur: Şimdiye dek, denetlenmemiş, biçimsiz nüfusa sağlam bir biçim katmak, yalnızca zorlayıcı bir edim (akt) ile ilk adımı atmak değil, ayrıca sonuca, yalnızca zorlayıcı edimle ulaşmaktır, — en eski "devlet" böylece, insan hammaddesi ve yarı hayvanların sonunda yalnızca tümüyle yoğrulup uysallaştırılmayıp ayrıca onları biçimlendirilinceye dek işleyişini sürdürdüğü korku verici bir tiranlık, ezici, acımasız bir makina olarak ortaya çıktı. "Devlet" sözcüğünü kullanıyorum: Ne kastedildiği açık — bir sarışın yırtıcı hayvanlar sürüsü, fetheden, efendi bir ırk, bir örgütlenme yeteneğiyle savaş için örgütlenmiş, gözünü kırpmadan korkunç pençelerini nüfus üstüne atan, belki de sayı olarak muazzam bir üstünlüğe sahip, ama hâlâ biçimi olmayan bir göçebe ırk. Evet, yeryüzünde "devlet" böyle başladı: Sanırım, şu "sözleşme"nin başladığı eski hayalcilik ortadan kaldırılmış bulunuyor. Buyurabilenin, doğuştan "efendi" olanın, davranışlarında ve işlerinde zorba olanın — sözleşmeyle ne ilgisi olabilir ki! Bu yaratıklarla hesaplaşılmaz: Bir yazgı gibi sebepsiz, hesapsız, bahanesiz gelirler; bir şimşeğin oluşumu gibi oluşurlar, nefret edilmeyecek denli çok korkunç, çok ani, çok ikna edici, çok "farklı"dırlar. Yapıtları, içgüdüsel bir yaratma, bir biçim verme çabasıdır; var olan en gönülsüz, en bilinçsiz sanatçılardır: — Nerede olurlarsa orada yeni bir şey ortaya çıkar, parçalarının ve işlevlerinin sınırlandırılıp düzenlendiği, bütünle ilgili bir "anlam"ın önceden verilmediği hiçbir şeye yer olmayan yaşayan bir yönetim yapısı. Suçun, sorumluluğun, hesaplı davranışın ne olduğunu bilmez bu doğuştan örgütleyiciler; çocukluğunu yaşayan bir ana gibi, "yapıt"ın da kendini ebediyen haklı çıkaran, bronz görünüşe sahip, şu korkunç sanatçı bencilliğinin örneğini oluştururlar. Önceden de anlaşılacağı gibi "kara vicdan" gelişmez onlarda, — ama onlarsız da gelişmez, bu çirkin büyüme; muazzam bir özgürlük miktarı, onların çekiç vuruşları altında, sanatçı zorbalıkları altında saklı kı-

lınmamış olsaydı, dünyadan, en azından görünür dünyadan kaldırılmasaydı, "kara vicdan" eksik olacaktı. Bu özgürlük içgüdüsü zorla saklı kılındı — zaten gördük bunu, — bu geriye itilmiş, bastırılmış, içe hapsedilmiş, sonunda da yalnızca kendi üzerine boşalıp öfkesini kendinden çıkaran özgürlük içgüdüsü: Bu, yalnızca budur başlangıcındaki kara vicdan.

18.

Başlangıcındaki acı vericiliği, çirkinliği yüzünden tüm bu olayı hafife almaktan kaçınmalı. Devletler kuran, zorba sanatçılarda ve örgütçülerde büyük ölçüde işleyen, temelde, aynı güçtür ve burada, içsel olarak küçük, küçücük ölçüde geriye yönelip Goethe'nin deyimiyle, "göğsün dehlizlerine", kendine "kara vicdan" ve olumsuz idealler yaratan — yani, işte şu özgürlük içgüdüsü (benim dilimde! Güç istemi): Ancak burada, bu kuvvetin biçim verici, can yakıcı yapısının öfkesini boşalttığı malzeme insanın tam kendisidir, onun tüm hayvansal eski kendisi — daha büyük, daha açık şu olayda olduğu gibi, başka bir insan, başka insanlar değil. Bu gizli kendi kendinin canını yakma, bu sanatçıların zalimliği, bu zor, direnen, acı çeken malzemeye, kendi kendine bir biçim vermekten, onu bir isteme, bir eleştiri, bir çelişki, nefret, bir hayırla dağlamaktan alınan haz, bu acı çektirmekten duyduğu hazdan dolayı kendine acı çektiren, kendi kendisiyle isteyerek bozuşan ruhun endişe verici, tüyler ürpertici hazlar veren çabası, sonunda bu tüm etkin "kara vicdan" — tahmin ettiğimiz gibi — gerçekten tüm ideal ve düşsel olayların ana rahmi olarak, bir dolu tuhaf yeni güzelliği ve evetlemeyi, belki de güzelliğin kendisini, gün ışığa çıkarır... Önce çelişki kendi bilincine varmayıp, çirkin, kendine "ben çirkinim" demedikçe "güzel"in ne anlamı var?.. Bu ipucu, en azından, bencil olmama, kendini yadsıma, kendini kurban etme gibi çelişkili kavramların nasıl olup da, bir ideali,

bir çeşit güzelliği gösterebildiği muammasını daha az muammalı kılacak ve bundan böyle bildiğimiz bir şey var — hiç kuşkum yok ondan —, bencil olmayan, kendini yadsıyan, kendini kurban edenlerin başından beri tattıkları hazzın yapısı: Bu haz zulme aittir — "Özgeci" (bencil olmayan) ahlak değerinin kökeni, bu değerin boy attığı toprak üstüne şimdilik bu kadar: Ancak kara vicdan, ancak kendine kötü davranma istemi, özgeci değerin koşullarını sağladı.

19.

"Kara vicdan" bir hastalıktır, bunda kuşku yok, ama gebelik gibi bir hastalıktır. Bu hastalığın en korkunç, en yüce doruğuna ulaştığı koşulları araştıralım: — Böylece, önce, gerçekten nasıl olup da dünyaya girdiğini göreceğiz. Bunun için uzun bir soluk gerekiyor, oysa, — önce bir kez daha önceki bakış noktasına dönmemiz gerek. Önceden uzun uzadıya sözünü ettiğimiz borçlu ile alacaklı arasındaki özel hukuka dayalı ilişki, bir kez daha, tarihsel bir açıdan, son derece dikkat çekici ve düşünceli bir biçimde, biz modern insanların belki de en az anladığı bir ilişki olarak yorumlandı: Yani, şimdiki kuşakla onun ataları arasındaki bir ilişki olarak. Özgün kabile topluluğunda — en eski dönemlerden söz ediyoruz — yaşayan kuşak, hep, önceki kuşaklara, özellikle kabileyi kuranlara karşı hukuksal bir görevi kabul ettiler (bu hiç de duygusal yükümlülük değildi: Ataların varlığını insanlık tarihinin en uzun dönemi boyunca yadsımak için gerçekten sebeplerimiz yok değil). Burada bir uzlaşma egemendi: Ancak kurbanlarla ve ataların başarılarıyla kabile vardır — kurbanlar ve başarılarla bu, onlara geri ödenmek zorundadır: Böylece kabile insanı sürekli artan bir borcu tanır, çünkü güçlü ruhlar olarak sürüp giden varoluşlarında kabileyi yeni üstünlüklere, yeni güçlere uydurmak için atalar hiç eksilmez. Boşuna mı? Kim bilir? Oysa, bu ka-

ba ve "yoksul ruhlu" çağlarda "boşunalık" yoktur. Karşılık olarak ne verilebilirdi onlara? Kurbanlar (başlangıçta, en kaba anlamıyla yiyecek olarak), şenlikler, müzik, onur, her şeyin üstünde boyun eğme, — çünkü tüm görenekler, ataların işleri olarak, aynı zamanda yasalar ve buyruklardı —: Onlara yeterince verilebilir mi? Bu kuşku hep kalır ve gittikçe artar: Zaman zaman "alacaklıya" müthiş büyüklükte bir şey olarak ödeme biçiminde, bir toptan kurban adamaya zorlanır kabile insanı (örneğin adı kötüye çıkmış ilk doğanın kurban edilmesi, her durumda, kan, insan kanı). Atalardan, onların gücünden korkma, onlara olan borçluluğun bilinci, bu çeşit mantığa göre zorunlu olarak, kabilenin gücü arttıkça, kabile gittikçe muzaffer, bağımsız, onurlu, korkular oldukça, tam da aynı ölçüde artar. Hiç de tersi olmaz! Kabilenin çöküşüne doğru her adım, her bela, her çöküşün, yaklaşan parçalanmanın işareti hep kurucuların ruhundan korkınayı azaltır, hep ataların kurnazlığı, ihtiyatlılığı, şimdiki gücü hakkında daha değersiz bir izlenim yaratır. Bu bir çeşit kaba mantığın sonuna dek götürülmesi düşünülürse: En güçlü kabilelerin ataları sonunda, artan korkunun hayaliyle korkunç boyutlara ulaşır, Tanrısal bir tehlikenin ve tasarlanmazlığın karanlığına doğru geriye itilir: — Sonunda ata, zorunlu olarak Tanrı kılığına yükselir. Belki de, Tanrıların bile kökeni budur, böylece korkudan doğmuş bir köken çıkaracaktır ortaya!.. Ve kim buna bir şey eklemek zorundaysa: "Oysa, saygıdan da doğmuş." diyecektir; oysa bu, insan ırkının uzun tarihine, çok eski tarihine haksızlıktır. Kesinlikle, soylu ırkların geliştiği orta dönem için haklı olacaktır: — Gerçekten de o, bu arada bütün niteliklerin kendilerinin, soylu niteliklerin belli olduğu şeylerle kuruculara, atalara (kahramanlara, Tanrılara) geri ödeyecektir. Bundan sonra, aristokratlaşmasına ve soylulaşmasına (onların "kutsal" oluşuyla karıştırılmamasıdır) bir başka açıdan bakacağız: Şimdilik her şeyden önce, bu amaçları, bütün bu suçluluk bilincinin gelişmesi aşamasını izleyelim.

20.

Tarih, Tanrısallığa borçlu olma bilincinin, hiç de kan bağı ilişkileriyle örgütlenmiş "topluluğun" çöküşünün ardından sona ermediğini gösteriyor; insanlık, "iyi ve kötü" kavramlarını (sıralanma düzeni kuran temel psikolojik eğilimle birlikte), aynı zamanda atalarının Tanrılarını, hâlâ ödenmemiş borçları ve onlardan kurtulma isteğini de kavimsel soyluluktan miras almış. (Geçmiş şu, kâh zorla kâh boyun eğerek, ortama uyup kendilerini efendilerinin Tanrılara inanma biçimlerine uyarlayan sayısız köle ve bağımlı nüfusla sağlanmış: Bu miras, sonra, onlardan her yöne taşmış.) Tanrısallığa karşı borçluluğun suçluluk duygusu, birkaç bin yıl büyümesine ara vermedi ve hep aynı ölçüde yeryüzünde Tanrı kavramı Tanrı duygusu gelişerek doruğuna erişti. (Etnik kavgaların, zaferlerin, uyuşmaların, birleşmelerin, her büyük ırksal birleşimdeki farklı ulusal öğelerin belirli sıra düzenlerinden önce gelen her şeyin tüm tarihi, Tanrılarının karmaşık soykütüklerinde, Tanrıların kavgalarında, zaferlerinde uzlaşımlarında dile getirilen efsanelerde yansır; evrensel imparatorluklara doğru ilerleme, aynı zamanda hep evrensel Tanrısallıklara ilerleme olagelmiştir; bağımsız soyluluğa karşı despotizmin zaferi her zaman bir çeşit tektanrılığa giden yolu hazırlamıştır.) Şimdiye dek erişilen en büyük Tanrı olarak, Hıristiyan Tanrısının ortaya çıkışı, bundan dolayı yeryüzündeki en büyük borçluluğun suçluluk duygusuyla birlikte olmuştur. Giderek, ters bir yola girdiğimizi varsayarsak, Hıristiyan Tanrısına olan inancın karşı konulamaz çöküşü, şimdiyse aynı zamanda insanın suçluluk duygusunun dikkat çekici biçimde çöküşü, hiç de küçük bir olasılık değil; evet, Tanrıtanımazlığın yetkin ve sonuç veren zaferinin, başlangıcına, causa prima'sına[31] karşı borçlu olmaktan suçluluk duyan insanın bağlarını çözebileceği görüşüne boş verilemez. Tanrıtanımazlıkla bir çeşit masumiyet iç içedir. —

31 İlk neden. (Çev. n.)

21.

Dinsel dayanaklarıyla "suç" ve "görev" kavramlarının bağlantısı üstüne ilk kısa ve üstünkörü hazırlık için bu kadar yeter: Şimdiye dek, bile bile bu kavramların ahlaksallaştırılmalarını bir yana bıraktım (vicdana gerisin geri itilmelerini; daha belirgin deyişle, kara vicdanın Tanrı kavramına karşımasını) böylece, geçen bölümün sonunda, sanki bu ahlaksallaştırma olmamış, üstelik, sanki, dayanakları, "alacaklı"ya, Tanrıya olan inançtan, ortadan kalktığı için bu kavramların zorunlu olarak sonu gelmiş gibi konuştum. Gerçekse, korkulacak ölçüde, bunun tersi. Suç ve ödev kavramlarının ahlaksallaştırılıp kara vicdana gerisin geriye itilmeleri, gerçekten, yukarıda betimlenen gelişmeyi tersine çevirme, en azından durdurma çabasını içerir: Şimdi amaç (bu kavramların)[32] kesin olarak ortadan kalkması görüşüne ilk en son kez gözümüzü kapamak olmalıdır; şimdi amaç, bakışın umutsuz bir biçimde, katı olanaksızlığa çarpıp geri dönerek, yeniden başlamasını sağlamak olmalıdır; şimdi amaç, "suç" ve "ödev"i geri çevirmek olmalıdır — peki, kime karşı? Kuşku yok: Önce, sonunda, ödenemez borcun, ortadan kaldırılamaz bir kavram olan ödenemez ceza kavramını (ebedi ceza) doğuruncaya dek onu yiyip bitiren, içinde bir polip gibi yayılıp, artık sağlam biçimde kök salan kara vicdana sahip "borçlu"ya karşı, — sonunda, yine de, "alacaklı"ya doğru da geri çevrilecektir; ister insanın causa primasını, insan ırkının başlangıcını, artık lanetlenmiş ilk atasını ("Âdem", "ilk günah", "istemenin özgür olmayışı") — ister rahminden artık şer ilkesinin içine yerleştiği insanın doğduğu doğayı (doğanın şeytanlaştırılması), isterse, şimdilerde kendi başına değersiz görülen varlığı (ondan hiççi[33] yüz çevirmeyi, bir yokluk isteğini ya da karşıtını, değişik bir varlığı Budizm ve benzerlerini) düşünelim — birdenbire kendimizi işkence çeken insanlığın geçici bir ferahlaması, Hıristiyanlığın dâhice bir darbesi olan paradoksal ve dehşetli

32 Bu metinde yok, ben ekledim. (Çev. n.)
33 Nihilistische. (Çev. n.)

bir kurtuluş çaresi önünde buluruz: Tanrının kendisi, kendini insanlığın suçu için kurban edecektir; Tanrının kendisi kendine ödeyecektir; insan için ödenemez olanı ödeyebilen tek bir varlık olarak Tanrı — alacaklı kendisini borçlusu için kurban edecektir, sevgisinden dolayı (inanalım mı buna? —), borçlusuna olan sevgisinden dolayı!..

22.

Burada, bütün bunların altında ne olup bittiği şimdiden tahmin edilmiş olacaktır: Şu kendine işkence etme isteği, şu içe doğru yapılmış, ürküp kendine doğru geri dönen hayvan — insanın, bastırılmış zalimliği, evcilleştirilmek için "devletin zindanına kapatılmış, bu daha doğal acı verme isteği çaresi engellenince kendine acı vermek için din dayanağına sıkı sıkıya sarılıyor. Tanrıya karşı işlenen suç: Bu düşünce kendine cefa çektirmek için bir araç oluyor. "Tanrı"da, ortadan kaldırılamaz içgüdülerinin karşıtını kavrıyor; bu hayvansal içgüdülerin kendilerini Tanrıya karşı işlenen suç olarak yorumluyor (düşmanlık, isyan, Cenabı Hakka karşı, "baba"ya, dünyanın başlangıcı ve ilk atası olana karşı ayaklanma olarak); kendini "Tanrı", "şeytan" çelişkisi arasına geriyor; kendine, kendi doğasına, doğallığına, gerçekliğine hayır deyişini atıyor, bir evetleme biçiminde, var olan, kanlı canlı, gerçek bir şey olarak, Tanrının kutsallığı, yargılayıcı Tanrı olarak, cellat Tanrı olarak, öte dünya ebediyyet, bitmeyen işkence olarak, cehennem olarak, suçun ve cezanın ölçülemezliği olarak. Bu ruhsal zalimliğinde mutlak olarak örneklenmemiş bir isteme çılgınlığı yatıyor: Kefaretini ödeyemeyecek bir duruma gelinceye dek kendini suçlu ve günahkâr bulan bir insan isteme; kendini suça eşdeğer bir ceza olanağından yoksun olarak cezalandırmayı düşünme istemesi; şu "saplantılı düşüncelerin" dehlizinden kendi çıkışını ilk ve son kez kapamak için ceza ve suç sorunuyla temel dayanağına mikrop saçıp, onu zehirleme istemesi; bir ideal — "kutsal Tanrı" ideali — oluşturup kendi mutlak değersizliği-

nin somutluğunu duymak istemesi. Ah, bu çılgın, acıklı canavar insan! Nasıl düşünceleri var onun, nasıl bir doğaya karşı bir yapısı, nasıl şiddetli saçmalık nöbetleri, nasıl da düşünme canavarlığı fışkırıyor ondan, gerçek canavarlığı, birazcık engellenir, engellenmez!..

Bütün bunlar son derece ilginç, ama aynı zamanda da, hüzünlü, karanlık, sinir bozucu acıklı durumlar, öyle ki, insan bu uçurumlara uzun süre bakmayı kendine yasaklamaya zorlanıyor. İşte hastalık, kuşku yok, insanı şimdiye dek sarıp sarmalamış en dehşetli hastalık: — Kim hâlâ onlar işitmeye dayanabiliyorsa (Oysa bugün artık kimsenin böyle kulağı yok!) — nasıl da bu işkence ve saçmalık gecesinde bir sevgi çığlığı olarak, sevgi ile kurtuluşun, en özlem dolu çılgın hazların çığlığı olarak yankılıyor, ele geçirilemez bir korkuya yakalanmış olarak yolunu değiştirecektir... İnsanda bu denli çok tüyler ürpertici özellikler var!.. Nicedir yeryüzü bir tımarhane olmuştur!..

23.

"Kutsal Tanrı"nın nasıl ortaya çıktığı konusunda ilk ve son kez bu kadarla yetinmeli. — Tanrılar hakkındaki düşüncenin kendisi çok kısa olarak ele almak zorunda kaldığımız, Tanrıların icadının, bin yılda Avrupa'nın iyice ustalık kazandığı insanın kendi kendini çarmıha gerip kendinin ırzına geçmesinden daha soylu yararları olduğu kuruntusunu hafife almaya götürmemeli bizi, — onda insandaki hayvanın Tanrısallaştığını hissedip kendini parçalamayarak, kendi üstüne vahşice saldırmadığı, soylu ve kendini parçalamayarak, efendisi olan insanın yansıması biçiminde ortaya çıkan Yunan Tanrılarına bir göz atmak bile bunu gösteriyor! En uzun süre boyunca bu Yunanlılar, Tanrılarını, işte tam bu "kara vicdan"ı yaşayışlarından uzakta tutmakta, ruhlarının özgür kalabilmesinin tadını çıkarmakta kullandılar: Hıristiyanların Tanrılarını kullanışları ise bunun tümüyle zıttı. Bu yönde epey uzağa gittiler, bu görkemli, aslan yürekli çocuk beyinliler; Homeros'un Zeus'unun zaman zaman işlerini kolaylaştırdığı-

nı anlamak için onlara verdiği hiç de önemsiz olmayan yetkiyle. "Hayret!" demişti bir kez — kötü bir duruma düşen Aigisthos'un durumuydu bu.[34] —

"Hayret, nasıl da Tanrılardan yakınıyor
bu faniler!
Yalnızca bizden gelir kötülük derler,
oysa bilmezler,
Yaratırlar akılsızlıklarıyla kendi felaketlerini
yazgılarına karşı."

Yine de Olimpik seyirci ve yargılayıcı onlara karşı kuşkulu olmaktan uzaktır; onlar hakkında kötü düşünmez: "Ne aptal onlar!" diye düşünür, fanilerin yanlış hareketleri, — "ahmaklıkları", "akılsızlıkları", hafif kafadan sakatlıkları karşısında; en güçlü, en cesur çağın Yunanlıları bile, birçok kötülüğün ve uğursuzluğun sebebi olarak, bu kadarına göz yumdular: — Ahmaklık bu, günah değil! Anlıyor musunuz?.. Kafadaki bu sakatlıklar bile, bir sorundu — "evet", nasıl olanaklıdır? Biz aristokratik soydan, en iyi toplumdan gelenlerin, mutlu, iyi huylu, soylu, erdemli insanların kafalarında, gerçekten, bu nasıl olabilirdi? — Soylu Yunanlılar, yüzyıllarca, içlerinden biri kendini anlaşılmaz dehşet ve kötülükle lekelediğinde kendilerine bunları sordular. "Onu, bir Tanrı baştan çıkarmış olmalı." dediler başlarını sallayarak... Bu çıkış yolu, Yunanlılar için tipik bir yoldu... Bu yolla, Tanrılar, o günlerde, belli bir ölçüde, meşrulaştırmaya hizmet ettiler; şerrin başlatıcısı görevini gördüler — o günlerde, kendilerini bir ceza değil de, daha soylu olan suç olarak kabul ettiler...

24.

Basit görülen üç soru işaretiyle bitiriyorum. "Burada, gerçekte bir ideali gerçekleştirmeye mi çalışıyorum ya da yıkıyor muyum?"

34 Odysseia, 1. 32 dize v. ö. (Çev. n.)

sorusu sorulabilir belki bana... Peki, siz hiç yeryüzünde bir ideali gerçekleştirirken ne kadar bedel ödemeniz gerektiğini kendinize yeterince sordunuz mu? Ne kadar hakikat yanlış anlaşılmalı, karalanmalı, ne kadar çok yalan kutsallaştırılıp ne kadar vicdan bozulmalı, ne kadar "Tanrı" kurban edilmeli her defasında? Eğer bir tapınak kurulacaksa bir tapınak yıkılmalıdır: Yasadır bu. — Tersini gösterecek varsa beri gelsin!.. Biz modern insanlar, bizler, binlerce yılın kendine, kendindeki, hayvanın işkence etmenin, vicdanı canlı canlı kesip biçmenin mirasçıları: Budur bizim en uzun çabamız, bize özgü sanatçılık belki, ama ne olursa olsun incelmişliğimiz, beğeni şımarıklığımız. İnsan, uzun doğal eğilimlerine "kötü göz"le baktı, böylece bu eğilimler, "kara vicdan"dan ayrılamaz duruma geldi. Tersine bir çaba, kendi başına olanaklıydı, — ama kimin gücü yeterdi buna? — Yani kara vicdan doğal olmayan eğilimlere, öte dünyaya yönelmiş tutkulara, anlama, doğaya, hayvana ters olana, kısaca şimdiye kadarki ideallere, yaşam düşmanı ideallere, dünyaya kara çalan ideallere bağlanabilirdi. Bugün, bu umut ve taleplerle kime yönelmeli?.. Kesinlikle iyi insanlar karşımıza alınmalı; doğal olarak, rahat, uzlaşmış, boş, heyecanlı, bıkkın... İnsanın kendini ele alırken, ciddi ve yüksek bir şey ortaya çıkarmasından daha aşağılatıcı, onu daha derin kendinden koparıcı bir şey var mıdır? Öte yandan — nasıl da gönlümüzü hoş tutar, dostça davranır bize tüm dünya, hele bir onların davrandığı gibi davranıp, kendimizi "bırakmaya" görelim!.. Bu amaca erişmek için, bu çağda görünme olasılığı olandan farklı türde bir ruh taşımak gerekiyor: Savaş ve zaferle güçlenmiş, fethe, serüvene, tehlikeye, hatta acıya bile gereksinmesi olan ruhlar; yüksekliklerin sert havasına, kış yolculuklarına, her anlamıyla buzullara ve dağlara alışkın olmak gerekiyor; giderek bir çeşit yücelmiş kötülük, büyük sağlıkla birlikte giden en son derecede kendine güvenen bilgi haylazlığı gerekiyor; kısaca, yazık ki tam bu, büyük sağlık gerekiyor!.. Bugün de olanaklı mı bu?.. Oysa, bir gün, bu çürüyen, kendi kendinden kuşkulu çağımızdan daha

güçlü bir çağda gelmeli o, büyük sevgi ve nefret adamı, kurtarıcı insan, zorlayıcı gücü, onu her türlü sapmadan, sapmaların ötesine geçmekten alıkoyan kişi; bir başına oluşu, onun sanki hakikatten kaçtığı sanılarak, yanlış anlaşılan yaratıcı ruh —: Yalnızca hakikate dalışı, gömülüşü, hakikatin içine işleyişi, o, yeniden gün ışığına kavuşunca, bu hakikatin kurtuluşunu yerine getirirken: Bugüne dek egemen olmuş idealin sürüklediği yoldan kurtaracaktır bizi? Bizi, yalnızca egemen olmuş idealden değil de, ondan çıkarak gelişmek zorunda kalan şeylerden, büyük tiksintiden, hiçlik isteminden, hiççilikten de kurtaran bu geleceğin insanı, istemeyi yeniden özgürleştirip amacını yeryüzüne indiren, umudunu insana göre yeniden düzenleyen büyük kararların öğleyin çalan çanı, bu deccal ve hiççiliğe karşı olan, bu Tanrıya ve hiçliğe karşı zafer kazanan — gelmeli artık bir gün...

25.

Peki, ne diyorum ben. Yeter! Yeter! Bu noktada bana yalnızca susmak yaraşır: Ya da saldıracağım işte, yalnızca daha gencin hakkı olana, benden daha fazla "gelecekle dolu", daha güçlü olana, — yalnızca Zerdüşt'ün hakkı olana, o Tanrısız Zerdüşt'e...

ÜÇÜNCÜ ÇALIŞMA

ÇİLECİ İDEALLERİN ANLAMI NEDİR?

Kayıtsız, alaycı, zorbaca
— böyle ister bizi bilgelik;
Dişidir o, yalnızca hep bir savaşçıyı sever.
Böyle Buyurdu Zerdüşt

1.

Çileci ideallerin anlamı nedir? — Sanatçılar için hiçbir şey ya da çok şey; felsefeciler ve akademisyenler için daha yüksek ruhluluğun geçerli önkoşulu için bir sezgi ve içgüdü; kadınlar için, en iyisinden bir ayartıcı albeni daha güzel bir tene morbidezza'nın[1] değişi, şirin tombul hayvanın melek gibi görünüşü; fizyolojik olarak bozulmuş, çarpılmışlar için (fanilerin çoğunluğu için) bu dünyada kendilerini "çok iyi" görme çabası, kutsal bir zevkusefa biçimi, için için işleyen acı ve sıkıcılığa karşı kavgada en temel silahları; papazlar için papazca iman, güç elde etmek için en iyi araç, "en yüksek" izin; azizler için de, son olarak, kış uykusuna bir ne, novissima gloriae cupido'ları,[2] hiçlikte ("Tanrı"da) erişilen dinginlik, bir çılgınlık biçimi. Çileci idealin insan için birçok anlamlı oluşu, insan isteminin temel gerçeğinin horror vacui'sinin[3] bir ifadesidir: Bir amaca gereksinimi vardır — bu, hiçliği istemek yerine, istememek olacaktır. — Anlaşılıyor muyum?.. An-

1 Hastalık. (Çev. n.)
2 Görkem için en yeni cinsel tutku. (Çev. n.)
3 Boşluktan korku. (Çev. n.)

laşıldım mı?.. "Hiç de öyle değil! Efendim!" — Peki öyleyse, baştan başlayalım.

2.

Çileci ideallerin anlamı nedir? — Ya da bana sık sık sorulan tek bir durumu ele alalım; örneğin Richard Wagner gibi bir sanatçı, ilerlemiş yaşında, o tertemiz döneminde bunun bedelini ödemeye kalkarken nedir bu idealin anlamı? Tabii ki, belli bir anlamda, her zaman bunu yapmıştı; ama yalnızca her şeyin sonunda bir çileci anlamda. Bu "anlam" değişikliğinin, bu köklü biçimde anlamı tersine çevirmenin anlamı nedir? — Çünkü eskiden olduğu gibiydi, Wagner, tam karşıtına sıçramıştı. Bir sanatçı tam karşıtı olan bir şeye sıçrarsa, anlamı nedir bu idealin?.. Burada, bu soru üstünde biraz durmayı istersek, Wagner'in yaşamının belki de en ince, en güçlü, en mutlu, en cesur dönemini hatırlarız hemen: Luther'in düğünü düşüncesiyle derinden ilgili olduğu dönemi. Bu düğün müziği yerine bugün Meister Singer'e sahip oluşumuz kim bilir hangi rastlantılara bağlıdır? İlkinin ne kadarı hâlâ çınlamaktadır ikincisinde? Kuşku yok ki, "Luther'in Düğünü" ruhça temizliğin bir övgüsünü de içerecekti. Ayrıca, şehvetin bir övgüsünü de, tabii ki: — Bu oldukça uygun, oldukça "Wagnerci" görünüyor. Çünkü ruhsal temizlikle cinsellik arasında zorunlu bir karşıtlık yok; her iyi evlilik, her gerçek gönül işi bu karşıtlığı aşar. Sanırım, Wagner, bu hoş olguyu yerine koyarak, Almanlarına, cesur, güzel bir Luther komedisiyle bir kez daha iyilik yapmış olacaktı; çünkü Almanlar arasında, şimdi de olduğu gibi, cinsellik hakkında hep yanlış düşünceler vardı; belki de Luther, Wagner'in kendi cinsel duygularını körüklemekten fazla bir iş yapmayacaktı (o günlerde, bu duyguya, zarif bir biçimde, "evangelik özgürlük"[4] deniyordu...) Ruhsal temizlikle cinselliğin arasında gerçekten çatışmanın olduğu durumlarda bile, sevindi-

4 Eu+angelion: İyi haber; eu+angelos iyi haber getiren (Eski Yunancada) İncil, İncil'e inanarak elde edilecek kurtuluşun sağladığı özgürlük. (Çev. n.)

rici bir biçimde hiç de trajik bir çatışmaya gerek yoktur. En azından bu "hayvan ve melek" arasındaki sağlam olmayan dengeyi varlık için aleyhte bir dayanak noktası yapmaktan uzak, iyi huylu, keyifli ölümler için geçerlidir, — Goethe ve Hafız gibi en ince ve en parlakları onda bir yaşam uyarıcısı daha buluyorlar. İşte bu "çelişkiler"dir insanı varlığa çeken... Öte yandan, gereğinden çok daha açık olarak görülüyor ki, başaramamış bir domuz bir kez öldü mü, ruhsal temizliğine tapılır — vardır böyle domuzlar! — Yalnızca bu karşıtlığı, başaramamış domuzun karşıtlığını görüp taparlar — ne de trajik bir aşk ve domuzca homurtuyla! — Şöyle düşünülebilir: Richard Wagner'in yaşamının sonunda fazla kurcalamadan müziğini oluşturup sahneye koymaya niyet ettiği şu üzücü ve gereksiz karşıtlıktır bu. Peki, ama neden? haklı olarak sorulabilir. Neydi domuzlar onun için, ya bizim için nedir onlar? —

3.

Bu durum, tabii ki, bizi şu soruyu sormaktan alıkoymuyor. Bu erkek (pek erkeksi de değil yazık ki) "köylü saf yürekliliği", sonunda, yakışık almaz yollarla Wagner'in katolik yaptığı şu yoksul şeytan, doğanın çocuğu *Parsifal* ne anlama geliyordu onun için? — Nasıl, *Parsifal* ciddi ciddi bunu mu demek istiyordu? İnsanın tersini düşünesi geliyor, hatta istiyor bunu — Wagner'in *Parsifal*'inin bir şaka oluşunu, bir çeşit son söz, trajedi yazarı Wagner'in hakkıyla, layıkıyla bizden kendisiyle de, trajedilerin en önde geleniyle vedalaşmak istediği, bir satyr dramı,[5] kendi trajik benliği, tüm korkunç dünyasal ciddiyet ve feryat üstüne, kendi eski yapıtları ve onların uzun süre sonunda üstesinden gelinmiş, doğaya karşı çileci idealin en kaba biçimleri üstüne yazılmış aşırı

5 Satyr: Eski Yunan mitolojisinde yarı hayvan (keçi, at...), yarı insan yaratıklar. Cinsel duygularının tutsağıdırlar. Satyr dramı, satyrlerin yer aldığı komedi. (Çev. n.)

derecede en yüksek, haşarı bir parodi, istiyor insan. Yineleyelim, bu, bir büyük trajedi yazarına yakışacaktı: Her sanatçı gibi, kendini ve altında bıraktığı sanatını görünceye, kendine gülmeyi öğreninceye dek, önce, büyüklüğünün en yüksek doruğuna erişen. Wagner'in "*Parsifal*"i, kendine yönelttiği gizli bir üstünlük kahkahası, en uçta, en yüksek sanatçı özgürlüğünün, sanatçı aşkınlığının zaferi mi? Daha önce de dediğim gibi, keşke öyle olsaydı: Ciddi olarak düşünüldüğünde *Parsifal* nedir? Gerçekten de onda (birinin bana bir zamanlar söylediği gibi) "bilginin, ruhun, cinselliğin çılgın nefretini" mi görmeli? Bir solukluk nefretin duyulara ve ruha laneti mi? Hıristiyan ahlakına ve karanlık ideallere geri dönüş için inanç değişikliği mi? Ve sonunda, sanatının en yüksek tinselleşmesinde, cinsel kılığa bürünmesinde, şimdiye dek, istemesinin bütün gücüyle tersini amaçlamış bir sanatçının kendini yadsıması, kendini silmesi mi sanatının en yüksek tinselleşmesinde, cinsel kılığa bürünmesinde? Sanatının değil yalnızca, yaşamının da Wagner'in bir zamanlar, nasıl bir coşkunlukla filozof Feuerbach'ın[6] yolunu izlediği hatırlanmalı: Feuerbach'ın "sağlıklı cinsellik" çığlığı — otuzlarda ve kırklarda Wagner'e ve birçok Alman'a (kendilerine "Genç Almanlar" diyen) bir kurtuluş çığlığı gibi gelmişti. Yoksa Wagner, bunun tersini mi öğrendi? En azından, sonunda bunun tersini öğretmek isteği olduğu görülüyor. Yalnızca sahnede *Parsifal*'in trombonlarıyla değil: — Son yıllarındaki, gerisin geri dönüşten başka bir şey olmayan, bir dine dönüş, inkâr, Hıristiyanlık, Ortaçağcılık, müritlerine, "Yanlış bu yaptığınız, kurtuluşu başka yerde arayın!" deme istemesinin gizli bir arzu ve istemenin, yılgın, güvensiz, haklarını korumayan istemenin ortaya çıktığı karanlık, tutuk olduğu kadar şaşkın yazılarının yüzlerce yerindeki sözleriyle. Bir yerde "kurtarıcının kanı"na bile başvuruluyor...

6 Ludwig Feuerbach (1804–1872) sol eğilimli "Genç" Hegelci filozoflardan, ilahiyatı antropolojiye dönüştürmeye çalışmıştır. Karl Marx üzerinde etkili olmuştur. (Çev. n.)

4.

Birçok bakımdan üzücü böyle bir durumda, görüşüm şudur — tipik bir durumdur bu —: Sanatçıyı en iyisi yapıtından ayırıp yapıtı kadar ciddiye almamalı. Her şeyden önce, yalnızca yapıtının önkoşuludur o, bir rahimdir, bir toprak, kimi zaman, yapıtın onun üstünde büyüdüğü gübre, gübreli toprak — ve bundan dolayı, yapıtın tadına varabilmek için birçok durumda, unutulması gerekli bir şey. Yapıtın kaynağının sezilmesi, ruhu canlı canlı kesip inceleyenleri ve fizyologları ilgilendiriyor: Estetik insanı, sanatçıyı değil! *Parsifal*'in yaratıcısı ve şairine, Ortaçağcı ruh çatışmalarına bir derin, enine boyuna, korkunç biçimde inerek, onları içten yaşamak düşüyor; bütün ruhsal yükseklik, ciddilik ve disiplinden, bir çeşit entelektüel cinsel sapıklıktan (bu ifadeyi kullanınam bağışlanabilir) düşmanca bir tutumla ayrılarak, tıpkı gebe bir kadının, gebeliğin itici ve sıkıcılığından ayrılışı gibi: Önceden de söylenmişti, unutulması gerekli durumdur bu, eğer çocuğun tadına varılacaksa. Burada, bir sanatçının kolaylıkla içine düşebileceği psikolojik kafa karışıklığından sakınmak gerekiyor, bu karışıklık İngilizlerin kullandığı anlamda yapıcılık[7] teriminden kaynaklanıyor: Sanki, tasarlayan, kavrayan, dile getiren sanatçının kendisiymiş gibi düşünülüyor. Doğrusu şu: Eğer öyle olsaydı, tasarlar, kavrar, dile getirirdi: Bir Homeros Akhilleus'u, bir Goethe Faust'u yaratamazdı, eğer Homeros Akhilleus, Goethe Faust olsaydı. Kim baştan aşağı, tümüyle sanatçı ise ebediyyen "gerçeklik"ten, gerçekte olup bitenden kopmuştur; öte yandan, onun, zaman zaman bu ebedi "gerçekdışılığın", varlığının en derinlerindeki yanlışlığın umutsuzluğundan nasıl yorgun düştüğü kolayca anlaşılabilir, — o zaman, ona yasaklanan bir zamanlar gerçek olan şeye nasıl erişmeye kalkabileceği de. Sonuç ne olur? Kolayca

7 D. Hume'un deyimi. Metinde İngilizce olarak geçiyor. Contiguity: Sözcük Latincedeki *contingere* fiilinden geliyor: Değmek, bir noktada, bir sınır boyunca, değme durumunda olmak, komşu olmak anlamlarını taşıyor. (Çev. n.)

tahmin edilebilir ne olabileceği. Sanatçının tipik bir isteme zayıflığıdır bu, yaşlı Wagner'in kurbanı olduğu, bunun için çok ağır, uğursuz bir bedel ödediği isteme zayıflığı (değerli dostlarını yitirmiştir). Sonunda yine de bu isteme zayıflığından ayrı olarak, kim, genellikle, Wagner'in kendisinin yararına, bize ve sanatına farklı biçimde, *Parsifal*'le değil de daha bir zafer kazanmış edayla, daha bir güvenli, daha bir Wagnerci biçimde, — daha az yanıltıcı, bütün niyetleriyle ilgili olarak daha az belirsiz, daha az Schopenhauerci, daha az hiççi veda etmesini arzulamazdı ki?.

5.

Peki, şimdi çileci idealler ne anlama geliyor öyleyse? Sanatçı için, gördüğümüz gibi, hiçbir şey!.. Ya da hiçbir şey anlamına gelen birçok şey! Peki, sonunda ne çıkacak buradan? Sanatçılar, yeterince bağımsız bir biçimde dünyada ve dünyaya karşı, değer biçmeleri ve onların kendi başlarına değişmeleriyle ilgilenmeyi hak edecek bir konumda olmamışlar. Yazık ki sık sık yandaşlarının velinimetlerinin oynak saraylıları, eski ya da yeni gelen güçlerin kurnaz dalkavukları bir yana, her zaman bir ahlakın, bir felsefenin, bir dinin uşaklarıdırlar. En azından, hep bir korunmaya, bir destekçiye, yerleşik bir otoriteye ihtiyaçları olmuştur: Sanatçılar hiçbir zaman kendi başlarına kalmamışlardır, kendi başlarına kalmaları onların en derin içgüdülerine aykırıdır. İşte bundan dolayı, örneğin Richard Wagner, filozof Schopenhauer'i "zamanı gelmiş olan" öncü ve koruyucu olarak kullanmıştır: — Kim Schopenhauer'in felsefesinin desteği, yetmişlerin Avrupasında gittikçe etkisini artıran Schopenhauer'in otoritesi olmadan, onun çileci ideale erişme cesaretine sahip olacağını düşünebilmeyi bile göz önüne alabilir? (Yeni Almanya'da bir sanatçının dindarlık üstü, Reich dindarlığı sürünün yol açtığı düşünme biçimi olmaksızın var olup olmayacağı sorununu bir yana bırakalım.) — Ve burada

daha ciddi bir soruya ulaşmış bulunuyoruz: Schopenhauer gibi gerçekten bağımsız bir ruh, çelik gibi bakışları olan bir insan, bir şövalye, kendi olma cesaretine sahip, ilkin, öncüleri ve yukarıdan gelen işaretler olmaksızın da tek başına kalabilmeyi bilen biri olarak, sahici bir filozof çileci idealin bedelini ödediğinde bunun anlamı nedir? — Hemen, doğrudan, Schopenhauer'in dikkate değer, çok çeşitli insanlar için bile büyüleyici, sanata karşı tavrını ele alalım: Açıkça, Richard Wagner, başlangıcında bunun için Schopenhauer'e katıldı (bilindiği gibi, şair Herwegh ikna etti onu), önceki ve sonraki estetik inançları arasında bir yetkin kurumsal çelişki belirleyinceye dek — ilki "opera ve drama"da, ikincisi 1870'ten sonraki yazılarında dile getirildi. Özellikle, Wagner, belki de en şaşırtıcı biçimde, müziğin yeni değeri üzerindeki yargılarını hiç düşünmeden değiştirdi: Dikkat ettiği şuydu: Önceleri müziği bir araç, bir ortam, çoğalması için, bir amaca, bir erkeğe gereksinimi olan bir "kadın" haline getirmişti — yani drama! Bir kez, Schopenhauer'e bir kuram ve yenilikle in majorem musicae gloriam[8] daha fazla şeylerin yapılabileceğini birdenbire kavramıştı, — yani, Schopenhauer'in anladığı anlamda, müziğin egemenliğindeki kuramla: Diğer sanatlardan kopmuş, böyle bir bağımsız sanat, diğer sanatlar gibi görünenler dünyasının imgelerini sunmayıp en kendine özgü, temelde, türetilemez vah'yi olarak istemenin diliyle "uçurumdan" konuşan müzik. Schopenhauerci felsefeyi izlemek için ortaya konan müziğin değerindeki olağanüstü yükselişle, müzisyenin kendisi de, birdenbire, işitilmedik ölçüde yükseklere çıktı: Bundan böyle, bir bilici, bir rahip, gerçekten rahipten de fazla biri, şeylerin "kendisinin" bir tür sözcüsü, öte dünyadan bir telefon olup çıktı — artık yalnızca müzikle seslenmiyordu bu karnından konuşan Tanrı, — metafizikten de söz ediyordu: Kuşkusuz, bir gün, en sonunda çileci ideallerden de söz etti?..

8 Müziğin daha büyük görkemi için. (Çev. n.)

6.

Schopenhauer, Kantçı çerçeve içindeki estetik sorunundan yararlandı — kesinlikle, sorunu, Kantçı gözlerle görmemesine rağmen. Kant, güzelliği yüklemleri arasında, bilginin saygınlığını sağlayanlara öncelik verip onları ön plana koyduğunda, sanatın saygınlığını göstereceğini düşündü: Bilginin saygınlığını sağlayanlar, kişisel olmayan niteliğiyle, genelliğiydi. Bunun bir kökten yanlış olup olmadığının sorgulanmasının yeri burası değil; vurgulamak istediğim, diğer bütün filozoflar gibi, Kant'ın, estetik sorununu sanatçı (yaratıcı) açısından görmek yerine, sanatı ve güzeli yalnızca "gözlemci" açısından ele alarak, bilinçsizce güzellik felsefesiyle tanışık olsaydı, bu denli kötü bir ünü olmayacaktı! — Yani, güzellik alanındaki büyük bir kişisel olgu ve deneyimle, dolu dolu, kendine özgü güçlü yaşantılarla, arzularla, şaşırtmalarla, hazlarla tanışık olsaydı! Korkarım hep bunun tersi olagelmiştir; böylece başından beri, Kant'ın ünlü güzellik tanımında olduğu gibi, şişman bir hata kurdu biçiminde ortaya çıkan, insanın kendisinin doğrudan gerçekleştirdiği incelmiş bir deneyim eksiliğinin bulunduğu bir tanım sunuyorlar. "Çıkarsız bir haz sunan, güzeldir." diyor, Kant.[9] Çıkarsız! Bu tanımı, gerçek "gözlemci" ve sanatçı — Stendhal'in güzelliğe une promesse de bonheur[10] diyen sözüyle karşılaştırın. Yine de o, yalnızca Kant'ın vurguladığı, estetik durumun bir noktasını yadsıyıp saf dışı bırakıyor; le désinteressement'ı.[11] Kim haklı, Kant mı, Stendhal mı? — Estetikçimiz, Kant'ın görüşü doğrultusunda, güzelliğin büyüsüyle, örtünmemiş bir kadın heykelini bile "çıkarsız", "ilgisiz" seyredebildiğini ileri sürmekten asla bıkmayacaksa, bu işin bedelsiz yapılabildiğine biraz gülünebilir: — Sanatçıların deneyimleri bu zor noktada

9 *Yargı Gücünün Eleştirisi* (1790), 1–5. bölümler. (Çev. n.)
10 *Bir mutluluk vaat eden şey.* (Çev. n.)
11 Çıkarsızlık. (Çev. n.)

"daha da çıkara dayalı", daha da "ilginç"tir ve Pygmalion,[12] her zaman için "estetik olmayan bir adam"dır. Estetikçimizin bir de, üstüne üstlük, bu tartışmalarda yansıyan günahsızlığını düşünelim: Bunu da, dokunma duygusunun kendine özgü özelliği üstüne köy papazı saflığıyla öğreti geliştiren, örneğin Kant'ın saygınlığına bağlayalım! — İşte burada, sanata Kant'tan çok daha yakın olduğu halde, kendini Kantçı tanımın büyüsünden kurtaramamış Schopenhauer'e geri dönüyoruz: Nasıl oldu bu? Ortam yeterince dikkat çekici: "Çıkarsız" terimini son derece kişisel bir biçimde, en düzenli yaşantılarına dayanarak yorumladı. Estetik derin düşüncenin sonuçları üstüne konuştuğu kadar çok az şey üstüne, bu denli emin biçimde konuşmuştur: Tıpkı kâfur ve acı bakla gibi cinselliğe dayalı "çıkar"ı ortadan kaldırdığını söylemiştir; estetik durum için büyük bir kazanç ve üstünlük olan bu "isteme"den kurtuluşu, yüceltmekten asla bıkmamıştır. Gerçekten de, insan sormadan edemiyor: Acaba, kendisinin "isteme ve tasarım" anlayışı, "isteme"den kurtuluşun, ancak "tasarımla" sağlanabileceği düşüncesi, bu cinsel yaşantının bir genellemesinden kaynaklanıyor olmasın? (Bu arada, Schopenhauer'in felsefesiyle ilgili her soruda, yirmi altı yaşında genç bir insanın düşüncesi olduğu, bu düşüncenin yalnızca Schopenhauer'e özgü özelliklerinden değil, o dönemdeki yaşayışla ilgili özelliklerinden de payını aldığı asla unutulmamalıdır.) Dinleyin, öyleyse, estetik durumu övdüğü sayısız bölümler arasında en açık olanlardan birini (*İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, III. Kitap, 38. Bölüm); dinleyin şu sözlerde dile getirilen sesi, acıyı, mutluluğu, şükran duygusunu. "Acısız durumdur bu, Epiküros'un en yüksek iyinin, Tanrıların durumu olarak övdüğü; bir an istemenin itkisinden kurtuluyoruz; arzula-

12 Yaptığı fildişi kadın heykeli Afrodit tarafından canlandırılan Kıbrıs Kralı. (Çev. n.)
13 Cadıların ve büyücülerin şeytanla olan dostluklarını mistik törenlerle yenilemek için bir araya geldikleri gece yarısı toplantısı. (Çev. n.)

rın biçimlendirdiği baskı düzeninin Sabbatını[13] kutluyoruz; Ixion'un[14] tekerleği duruyor!" Ne de şiddetli sözler öyle! Nasıl bir eziyet ve usanç tablosu! "Bir an" ile şu bildiğimiz "Ixion'un tekerleği"; "arzuların biçimlendirdiği baskı düzeni" ile "isteminin itkisi" arasında nasıl da patalojik bir karşıtlık kuruluyor! — Oysa Schopenhauer kendi durumunda yüz kez haklı olsa bile, güzelin yapısı üstüne nasıl bir sezgi sağlayabilir bize? Schopenhauer güzelin yalnızca bir etkisinden, istemeyi sakinleştirici etkisinden betimliyor, — ama bu kurala uygun bir etki midir ki? Stendhal, gördüğümüz gibi, Schopenhauer'den hiç de cinsel duyguların şiddeti açısından aşağı olmayıp ondan daha mutlu bir yapı taşıyan kişi olarak, güzelin bir diğer etkisini vurguluyor: "Güzellik, mutluluk vaat eder"; ona göre güzellik, istemeyi uyarır ("çıkarı", "ilgiyi"). Sonunda, Schopenhauer'e şöyle karşı çıkılamaz mı: Bu konuda kendisini Kantçı sayması yanlıştır; Kantçı anlamıyla güzelliğin tanımını hiç de anlamış değil, — o da, güzeli "çıkara, ilgiye" dayanan bir noktadan görüyor; hatta, en güçlü, en kişisel ilgilere dayanan bir noktadan: Çektiği ıstıraptan kurtuluş yolu bulmuş bir mustaribin noktasından? ... İlk soruya dönersek, "Felsefeci, çileci idealin bedelini ödediğinde bunun anlamı nedir?" — İşte en azından ilk ipucu: Bir ıstıraptan kurtuluş yolunu bulmak istiyor. —

7.

"Istırap" sözcüğünü duyunca karamsarlığa kapılmayalım: Bu durumda, sözcüğü yumuşatacak, dengeleyecek — hatta gülünecek duruma düşecek yeterince özellik var. Cinselliği kişisel bir düşman olarak (düşmanlığın bir aracı, "instrumentum diaboli"[15] bir kadın olarak da) gören Schopenhauer'in, iyi şeyleri elinde tutabil-

14 Hera'yı baştan çıkarmak için, yanan tekerleğe Zeus tarafından Tartaros'ta bağlanan Thesalyalı kral. (Çev. n.)

15 Şeytanın aracı. (Çev. n.)

mesi için düşmana ihtiyacı olduğu, hiddet dolu, zehir gibi acı, kara yeşil sözcükleri sevdiği, tutkularından dolayı gücenmek için gücendiği, eğer düşmanlarından, Hegel'den, kadından, cinsellikten, tümüyle var olmayı, kalıcı olmayı istemeden mahrum olsaydı, hasta olacağı, karamsar olacağı (— çünkü öyle değildi, ne denli istese de) gerçeğini küçümsememeliyiz. Bunlarsız, Schopenhauer kalıcı olamazdı, kolayca tahmin edilebilir bu; kaçardı: Oysa düşmanları tuttu onu, sürekli olarak var olmaya doğru ayarttılar; öfkesi, tıpkı eski dönemlerdeki kliniklerdeki gibi, tesellisi, iyileşmesi, ödünü, nefrete karşı ilacı, mutluluğuydu Schopenhauer'in kişiliğinden gelen özel durum için bu kadar yeter; öte yandan, onda tipik olan bir şey de vardı — burada sonunda sorunumuza yeniden dönüyoruz. Yeryüzünde felsefeciler olduğu sürece, nerede felsefeciler varsa (felsefe yetisinin karşıt kutuplarını aldığımızda, Hindistan'dan İngiltere'ye kadar), orada, cinselliğe karşı felsefecilerin belli bir kızgınlığı ve hınca vardır. — Schopenhauer onların yalnızca en iyi konuşanıdır, kulağı olanlar için, en coşkulu, en alımlı ifadesidir; ayrıca, çileci ideale karşı, gerçek felsefecilerin önyargıları ve tutkuları vardır; bu nokta görmezden gelinmemelidir. İkisi de, tekrarlarsak, tiple ilgilidir; eğer ikisi de bir felsefecide yoksa, — bundan emin olabiliriz — o zaman, o, yalnızca, "sözüm ona" felsefecidir. Nedir bunun anlamı? Bu olgu, yorum gerektirir: Kendi başına kalır orada, sonsuza dek bir ahmak olarak, tıpkı her "kendi başına şey" gibi. Her hayvan dolayısıyla la bête philosophie[16] de, içgüdüsel olarak tüm kuvvetini yayabilip güçlülüğünü en fazla duyabileceği uygun koşulların en iyisini elde etmek için çabalar; her hayvan, hem içgüdüsel olarak hem de, "akıl hep daha yüksektir" diyen ince bir önseziyle, onu en iyiye ulaştıracak yoldan alıkoyan, alıkoyabilen her çeşit boz-

16 Felsefe hayvanı. (Çev. n.)

gunculuktan ya da engelden kaçınır (— mutluluğa giden yol demek istemiyorum, güce, eyleme, en güçlü etkinliğe, birçok durumda gerçekten mutsuzluğa giden yol demek istediğim). Böylece felsefeci evlilikten, onu evliliğe götürebilecek şeylerden de kaçınır — en iyiye giden yolunda bir engel ve bela olarak evlilik. Şimdiye kadar hangi büyük filozoflar evlendi ki? Herakleitos, Platon, Descartes, Spinoza, Leibniz, Kant, Schopenhauer — evlenmediler: Üstelik, evli olmaları düşünülemez bile! Evli filozof komediye aittir,[17] savım bu: Kuralı bozan bir Sokrates var — sinsi Sokrates, öyle görünüyor ki, acı mizahla yürüttü evliliğini, bu da savımı destekliyor. Her filozof, kendisine çocuğu olduğu söylendiğinde, Buda'nın dediğini der: "Rahula doğdu bana, bir pranga vuruldu ayağıma." (Rahula, burada, "bir küçük şeytan" demek); her "özgür ruh"un düşünce dolu bir anı olacaktır, daha önce düşüncesiz bir anı yaşamışsa, aynı Buda'nın yaşadığı türden — "daracık ve sıkıcı" diye düşündü kendi kendine, "bir evdeki yaşam, saflığın olmadığı bir yerdeki; özgürlük evi bırakıp gitmededir.", "Böyle düşündü ve bırakıp gitti evini." Bir gün, bütün özgürlüğünü engelleyen şeylere hayır deyip, bir çöle giden kararlı insanların öyküsünü işittiğinde, filozofun, içinden sevinip, ellerini çırpmak zorunda olduğu bağımsızlığa açılan birçok köprüyü, çileci idealler gözler önüne serer: Onların yalnızca güçlü eşekler olduklarını varsaysak bile, güçlü ruhlar tümüyle tersi bir yolu izlerlerdi. Öyleyse, bir felsefeci için çileci ideallerin anlamı nedir? Yanıtımı — nicedir tahmin etmiş olacaksınız: Felsefeci onda en yüksek, en cesur tinselliği ve gülümsemelerin en iyi koşullarını görür — "varlık"ı yadsımaz, aksine kendi varlığını ileri sürer, yalnızca kendi varlığını; belki de şu taşkın isteğinden uzak düşmeyecek ölçüde: Pereat mundus, fiat philosophia, fiat philosophus, fam!..[18]

17 Aristofanes'in *Bulutlar* komedisindeki Sokrates. (Çev. n.)
18 Bırakın dünya yok olsun; felsefe olsun yalnızca, felsefeci olsun, *ben* olsun. (Çev. n.)

8.

Görüyorsunuz, çileci idealin değerinin ne tarafsız yargıcı ne de tarafsız tanığı olabiliyor, bu filozoflar! Kendilerini düşünüyorlar, — "azizlerden" onlara ne! Kendileri için tümüyle kaçınılmaz şeyleri düşünüyorlar: Baskı, sıkıntı, gürültüden, görev, ödev, kaygıdan uzakta kalmayı; kafa açıklığını; düşüncelerin dansını, sıçramasını, uçuşunu; ince, duru, açık, kuru, tıpkı tüm hayvani varlıkların ruh kazanıp kanatlandıkları yüksekliklerdeki hava gibi, iyi havayı; tüm bodrumlarda yan gelip yatmayı; bütün köpekleri bir güzel zincire bağlamayı; ne düşmanlıktan dolayı hırlamayı ne de tüyleri sarkan bir kuyruk acısını; ne de hedefine ulaşamamış tutkuların kemirici kurdunu; alçakgönüllü, boyun eğen bağırsaklarını, bir değirmen kadar çalışkan, ama uzak; yabancı, ötede, gelecekle dolu, ölüm sonrası bir yüreği — bir hayvanın sevinç dolu çileciliği, Tanrısallaşıp kanatlanarak, dinleneceğine hayatın üzerinde dolaşırken, bütün bunlarda, çileci ideali düşünüyorlar. Çileci idealin üç büyük sloganı, bilinir: Yoksulluk, alçakgönüllülük, ruh temizliği: Şimdi, bütün verimli, yaratıcı ruhların yaşamlarına yakından göz atalım. — Belli ölçülerde bu üçüne hep rast geleceksiniz. Açıkça, bunlar, "erdemler"ini oluşturmuyor — bu çeşit insanın erdemle ilgisi ne! — Tersine, en iyi varoluşlarının, en güzel verimliliklerinin, en uygun ve en doğal koşullarını oluşturuyor. Egemen tinselliklerinin, önce, kolayca harekete geçirebilen gururlarını ve taşkın cinselliklerini dizginlemesi ya da belki de lükse ve en titiz seçiciliğe olan eğilimlerine ya da yürek ve elle aşırı özgürlüklere karşı onları yeterince zorlukla dosdoğru koruması tümüyle olanaklıdır. Oysa, başarır bunları, çünkü talepleri diğer içgüdülere karşı daha baskın, egemen içgüdüdür — böyle olmayı sürdürür; sürdürmeseydi, egemen olamayacaktı. Bunda "erdem"den eser yoktur. Biraz önce sözünü ettiğim, güçlü, bağımsız ruhların dünyadan el ayak çekip yalnız kaldıkları ıssızlık

— ah, eğitilmiş insanların tasarladıkları ıssızlıktan nasıl da farklı görülüyor! — Belli durumlarda, bu eğitilmiş insanların kendileri ıssızlıktır. Tinin hiçbir aktörünün ondaki hayata tahammül edemeyecekleri kesindir, — çünkü onlar için ıssızlık, ne yeterince romantiktir, ne de Suriye'ye benzer, hele hiç tiyatro ıssızlığı değildir! Ama develer hiç de eksik değildir: İşte burada benzerlik ortadan kalkıyor. Gönüllü bir karanlıklaştırma belki; bir kendinden uzaklaşma; gürültüden, şan ve şereften, gazetelerden, etkilerden bir ürküntü; küçük bir iş, günlük bir iş, açığa çıkarmaktan çok gizlenen bir şey; bakışları şifa veren zararsız, sevinç dolu hayvanlarla, kuşlarla rasgele kurulan bir ilişki; dostluk için sıradağlar, ölü sıradağlar değil, ama gözü olan (yani gölleri olan) sıradağlar; belki de, insanın oraya tanınmayacağından emin olarak gidip önüne gelenle cezalandırılmaksızın konuşabildiği tümüyle dolu sıradan bir otelde bir oda — işte "ıssızlık"ın anlamı bu: Yeterince tenhadır inanın bana! Herakleitos, görkemli Artemis Tapınağı'nın avlu ve sütunları arasında inzivaya çekildiğinde, bu daha değerli "ıssızlık" oluyor, kabul ediyorum: Neden böyle tapınaklarımız yok ki? (— Belki de var, böyle tapınaklar: En güzel çalışma odamı düşünüyorum — Piazza di San Marco'da, ilkbaharda, sabahları hele, saat on ile on iki arası.) Herakleitos'un kaçıp kurtulduğu şey, bugün bizim de kaçmaya çalıştığımız şeylerin aynısı: Efeslilerin demokratik gevezelikleri, gürültüleri, politikaları, "imparatorluk"un (Perslilerin imparatorluğu, anlıyorsunuz) en son haberleri, "bugün"e dayalı pazarlama işleri, — çünkü biz filozoflar her şeyden önce tek bir şeyden sakınmalıyız: "Bugün"le ilgili her şeyden. Durgun, soğuk, soylu, uzak, geçmişte kalan ve genel olarak ruhun, kendini savunup sarıp sarmalamak durumunda olmadığı — yüksek sesle konuşmadan konuşulabilen yanlarına saygı duyuyoruz. Bir ruhun konuştuğu zamanki sesini dinlemek gerekir: Her ruhun kendi sesi vardır, her ruh kendi sesini verir.

Örneğin oradaki, kışkırtıcı olmalıdır, yani boş kafa dediğimiz, boş tencere: Ona giren her şey, büyük bir boşluğun, kof, kalın, sesi olarak geri gelir. Bu adam, genellikle kısık sesle konuşur: Belki de kendini kısık sesli mi sanar acaba? Olabilir — bir fizyoloğa sormalı —, oysa kim sözcüklerle düşünürse, bir hatip gibi düşünür, bir düşünür gibi değil (bu da gösterir ki, temelde o olguları değil, olgusal olarak değil, yalnızca olgularla ilgili olarak düşünüyordur; yani, gerçekte kendini ve dinleyicilerini düşünüyordur). Üçüncü şahıs sırnaşık, bir biçimde konuşur, bize çok fazla yaklaşır, üstümüzde duyarız soluğunu, — istemeye istemeye ağzımızı yaklaştırırız, bizimle bir kitap aracılığıyla konuşsa bile: Konuşma biçimi, konuşma sebebini ortaya koyar — yitirilecek zamanı yoktur, kendine inancı kalmamıştır; ya bugün konuşmalı ya da hiç konuşmamalıdır. Kendinden emin olarak, yumuşak konuşur; gizlilik arar, insanları bekletir. Filozof, sakındığı üç parlak ve gürültülü şeyden kaçınmasıyla belli olur; ün, prenslik ve kadınlar: Bunların, onun semtine hiç uğramadıklarını söylemiyorum. Çok parlak ışıktan sakınır. Bundan dolayı çağından ve "gün"ünden uzakta durur. Bu işte tıpkı bir gölge gibidir: Güneşi ne denli aşağıda batarsa, o denli büyük görünür. "Alçakgönüllülüğüne" gelince, belli bir bağımlılığa ve tutulmaya, karanlığa katlandığı için katlanır: Üstelik, şimşeğin ışığından korkar; herhangi bir kötü havanın, kaprisiyle öfkesini boşalttığı terk edilmiş ağaçların korunmasız yalnızlığından, kötü havanın kaprisinden ürker. Ona olan gizli aşkı, içinde büyüyen "annecil" içgüdü, onu, kendini düşünmek zorunluluğundan kurtaran koşullara doğru yönlendirir; kadındaki annelik içgüdüsünün şimdiye dek kadını bağımlı kıldığı koşulların aynısı olan koşullara doğru, sonunda, bu filozoflar yeterince azını isterler, sloganları şudur: "Mülkü olana cin çarpar." — Tekrar tekrar söylemeliyim; bir erdemden, övgüye değer bir kalp temizliğinin, gönül tokluğunun istenmesinden kalkarak

değil de, yüce Tanrı onlara akıllıca ve aman vermez bir biçimde öyle buyurduğu için yaparlar bunu: Tanrı yalnızca, tek şeyle ilgilenir; zamanı, kuvveti, aşkı ve çıkarı, her şeyi bu tek şey için toplar ve esirger. Bu çeşit insan, ne düşmanları ne de dostları tarafından rahatsız edilmekten hoşlanmaz: Pek kolay unutur ve aşağılar. Kötü beğeniyle şehit rolü oynamayı, "hakikat için acı çekmeyi" düşünür — bunu heveslilerine, tinin sahne kahramanlarına, bunun için zamanı olan birilerine bırakır (— felsefecilerin kendilerinin hakikatle alıp verecekleri vardır). Tutumlu bir tavırla büyük sözler kullanırlar; "hakikat" sözünden hoşlanmadıkları söylenir: Oldukça kabadayıca geliyor kulağa... Sonunda, felsefecilerin "ruh temizliğine" gelince bu çeşit ruh, açıkça, bereketini çocuklardan değil de, başka bir yerden kazanır; belki de, adının yaşamasını, birazcık ölümsüzlüğünü başka bir yerde sağlar (Eski Hindistan'da felsefeciler kendilerini daha alçakgönüllü bir biçimde dile getirdiler: "Niçin, ruhu dünya olan kendilerinden sonraki nesilleri arzulamak zorunda kalsınlardı ki?") Bu çeşit ruh temizliğinde, çileci bir vicdan azabından ya da cinsellikten, nefretten eser yoktur, nasıl bir atlet ya da jokeyin kadınlardan sakınması ruh temizliği sayılmazsa: En azından büyük gebelik dönemlerinde, yalnızca baskın bir içgüdünün istemesidir. Her sanatçı, büyük tinsel gerilimler ve hazırlık dönemlerinde, cinsel birleşmenin zararlı etkisinin ne olduğunu bilir; en büyük gücün, en emin içgüdülerin etkisinde olanlar bunu talihsiz bir deneyle deneyerek, öğrenmek zorunda değillerdir — "annecil" içgüdüleri, diğer bütün hayvansal yaşama enerjisi ve kuvvet birikimlerini, stoklarını, ortaya çıkacak yapıtlar yararına acımasız biçimde elinde bulundurur: Daha büyük kuvvet, küçüğünü yutar. — Bu açıklamaların ışığında, yukarıda tartışılan Schopenhauer'in durumunu yorumlayalım şimdi: Güzelin görünüşü, açıkça, Schopenhauer'i, doğasının ana enerjisini (derin düşünme ve derinleşme enerjisini)

boşaltacak biçimde etkiler: Böylece bu enerji patlar, birdenbire bilincinin efendisi olur. Bu gerçek, estetik duruma özgü, tatlılık ve doluluğun kaynağının "cinsellik"in bir parçasında bulunabilme imkânını ortadan kaldırmamalıdır (tıpkı erişkin kızlardaki "idealizm"in aynı kaynaktan gelmesi gibi) — böylece, cinsellik, Schopenhauer'in inandığı gibi, estetik durumun görünüşüyle ortadan kaldırılmıyor; yalnızca nurani bir kılığa bürünerek, bilince cinsel bir heyecan olarak girmiyor. (Başka bir fırsatta, şimdiye dek, pratik olarak, hiç dokunulmamış, araştırılmamış estetiğin fizyolojisinin ince sorunlarıyla ilgili olan bu konuya döneceğim.)[19]

9.

Belli bir çileciliğin, dünyadan, en iyiyi istemeyle, çetin ve iç açıcı biçimde uzaklaşmanın, en yüksek tinselliğin en uygun koşullarına ait olduğunu ve onun en doğal sonuçları arasında bulunduğunu gördük: Böylece, felsefecilerin çileci ideali hep belli önyargıyla tartışmalarına şaşırmak gerekmiyor. Tarihin ciddi bir incelenmesi, felsefe ile çileci ideal arasındaki bağın daha yakın daha güçlü olduğunu da gerçekten ortaya koyuyor. Ancak bu idealin başına buyruk öncülüğü, felsefeye yeryüzünde ilk adımlarını nasıl atacağını öğretmiştir, diyebiliriz — yazık ki, öylesine beceriksizce, öylesine gönülsüz, karın üstü düşmeye hazır, eğri bacakların bu küçük sendelemeleri, kadınsı tavırlarıyla! Felsefe, bütün güzel şeylerin başladığı gibi başlamıştır, — uzun süre, kendi olma cesaretine sahip olmamış; hep çevresine bakınıp kendisine birilerinin gelip yardım etmesini beklemiştir; yine de ona bakan herkesten korkmuştur. Felsefecilerin kendilerine özgü türlü dürtülerinin ve erdemlerinin dökümü çıkarılabilir — kuşkuculuk dürtü-

19 Nietzsche, bu konuyu enine boyuna ele alacak kadar yaşayamadı. (Çev. n.)

leri, inkâr etme, yargılama, askıya alma dürtüleri ("ephektik" dürtüler),[20] analitik dürtüleri, araştırma, arama, tehlikeye atılma dürtüleri, karşılaştırma, dengeleme dürtüleri, yansızlığı ve nesnelliği isteme dürtüleri, şu hep "sine ira et studio"yu[21] istemeleri —: Tümünün de en uzun bir zaman boyunca ahlakın ve vicdanın temel taleplerine dönüşeceği anlaşılmıyor mu? (sözü edilen, genel olarak akıl değil mi, hani Luther'in kurnaz metres, kurnaz fahişe demekten hoşlandığı). Felsefeci ne olduğunun bilincinde olsaydı, kendini "nitimur in vetitum"un[22] bedenleşmiş bir biçimi olarak hissedecekti — sonuç olarak, kendini, "kendini hissetme"ye, kendi bilincine varmaya karşı korumuş olacaktı, anlaşılmıyor mu?.. Daha önce söylediğimiz gibi, bugün gurur duyduğumuz bütün güzel şeylerden farklı bir durum olmayacak; Eski Yunanın ölçüleriyle ölçüldüğünde bile bütün modern yasama biçimimiz, zayıflık değil de, bir güç, gücün bilinci olduğu sürece, katıksız bir Hybris,[23] bir Tanrısızlık çıkar ortaya: En uzun zaman boyunca, bugün onurunu taşıdığımız, temiz vicdanın desteğinde, Tanrının koruduğu bu şeylerin tam da tersi oldu. Doğaya karşı takındığımız tavırların tümü, mühendis ve teknisyenlerimiz dikkatsiz buluşlarının ve makinelerin yardımıyla doğanın sömürüsü Hybris'dir,[24] nedenselliğin bizi avlayan büyük ağının arkasında, amacın ve törelerin herhangi bir sözde örümceği olarak Tanrıya olan tavrımız bir Hybris'dir; — XI. Luis'e karşı Yiğit Karl'la birlikte je combast l'universelle araignée[25] diyebiliriz —; kendimize karşı tavrımız bir Hybris'dir çünkü hiçbir hayvanda yapılmasına asla izin vermediğimiz deneyi kendimizde yapıyoruz; merakla, sevi-

20 *Epechô* fiilinden: Yargı vermekten kaçınan. (Çev. n.)
21 Kızmadan ve duygusal yakınlık duymadan: Yan tutmadan. (Çev. n.)
22 Yasak olana doğru çabalıyoruz. (Çev. n.)
23 Eski Yunan trajedilerinde kahramanların sahip olduğu, haddini bilmez, sınır tanımaz gurur. (Çev. n.)
24 Genellikle bir pişmanlıkla biten, aşırı gurur, kendine aşırı güven. (Çev. n.)
25 Evrensel örümcekle savaşıyorum. (Çev. n.)

ne sevine, canlı canlı kesip bakıyoruz ruhumuzun: Ruhun "kurtuluşu" ne anlama geliyor bugün! Her şeyden öte tedavi ediyoruz kendimizi; hastalık öğreticidir, kuşkumuz yok bundan, sağlıktan bile daha öğretici, — bugün, hasta edenler, herhangi bir ilaçtan ve "kurtarıcı"dan daha gerekli görünüyor bize. Bugünlerde kendimize zulmediyoruz, kuşkusuz; ruhun fındık kıranları, biz soranlar, soruya değer olanlar, sanki hayat yalnızca fındık kırmaymış gibi; günbegün gittikçe daha da soruya değer, sorular sormak için daha değerli oluyoruz; belki de aynı zamanda, yaşamak için — daha değerli?.. Bütün iyi şeyler, önceleri kötü şeylerdi; her ilk günah, ilk erdeme dönüşüverdi. Örneğin evlilik, uzun süre topluluk haklarına karşı bir günah işleme olarak görüldü; bir kadına sahip olma iddiasında bulunacak kadar haddini bilmez olmak için, erkek bunun kefaretini ödemek zorundaydı (bu yüzden, örneğin Kamboçya'da[26] jus primae noctis,[27] "eski iyi törelerin" koruyucuları olarak hâlâ rahiplerin bir ayrıcalığıdır). Yumuşak, iyi yürekli, uysal, merhamet dolu duygular — sonunda, öylesine yüksek değer kazandılar ki, "kendi başlarına değer" olup çıktılar — en uzun süreden beri, kendinden nefret duygusunu karşılarında buldular: İnsan nasıl bugün sertlikten utanıyorsa, o zamanlar da yumuşaklıktan utanırdı (karşılaştır: *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, Bölüm 260). Yasaya boyun eğiş: — Nasıl da yeryüzündeki tüm kabilelerin vicdanları vendetta'nın[28] bırakılmasına yasanın gücü önünde eğilmeye karşı direndi! "Yasa", uzun süredir bir vetitum,[29] bir günah, bir yenilikti; bir zor ile ortaya çıkıyordu, insanın önünde boyun eğip kendi kendisinden utandığı bir zordu. Yeryüzündeki her en küçük adım, maddi ve manevi işkenceyle kazanılmıştır; bütün bu "yalnızca ileriye atılımların değil, her

26 Kamer Cumhuriyeti, Güney Doğu Asya'da, Siyam Körfezi'ne kıyısı olan bir ülke. (Çev. n.)
27 Zifaf gecesi hakkı. (Çev. n.)
28 Kan davası. (Çev. n.)
29 Yasaklanan bir şey. (Çev. n.)

adımın, her hareketin ve değişikliğin sayısız şehitler gerektirdiği" görüşü, bugün bize tümüyle tuhaf geliyor — *Tan Kızıllığı*, 18. Bölümde buna dikkat çektim. Orada, "Hiçbir şey, bugün gururumuz olan özgürlük duygusunun ve insan aklının bir parçasından daha pahalı elde edilmemiştir," dedim. "Bu gurur, bugün bizi, 'Dünya tarihi'nden önce gelen insanın karakterini belirleyen gerçek ve kesin tarih olarak, muazzam törelerin töresi dönemine girmemizi hemen hemen imkânsızlaştırıyor: Acı çekmenin, zulmün, ikiyüzlülüğün, intikamın, aklı tanımanın erdem; öte yandan; refahın, bilgiye susamışlığın, huzurun, acınmanın tehlike; acımanın çalışmanın yüz karası; deliliğin Tanrısallık; değişmenin, ahlaksızlığın ve felaket doğuruculuğun özü sayıldığı yerde."

10.

Aynı kitapta (42. Bölüm) en eski derin düşünen insan ırkının, hangi değerlendirmelerle, hangi değerlendirme baskıları altında yaşamak zorunda olduğu açıklanır, — eğer korkutulmamışlarsa, muhakkak aşağılanmışlardır! Yeryüzünde derin düşünce, maskeli bir kılıkla ortaya çıktı, çift anlamlı bir biçimde, düşmanca bir yürekle, sık sık da kaygı dolu bir kafayla: Bundan kuşku yok. Derin düşünen insanların içgüdülerindeki kaba, etkinliğini yitirmiş, boğucu öğeler, uzun süredir derin bir güvensizlik çemberine almış onları: Bu çemberden tek çıkış yolu, kararlı bir kendi kendinden korku yaratmaktadır. Eski Brahmanlar örneğin anlamıştı bunu! En eski filozoflar, varlıklarını ve görünüşlerini, onlarla başkalarını korkutacak biçimde, bir anlamda, bir destekle, bir dayanakla donatmayı biliyorlardı: Daha yakından bakıldığında, daha temel bir ihtiyaçtan dolayı yapıyorlardı bunu, yani, kendilerinden korkınayı kendilerine saygı duymayı sağlamak için. Çünkü işlerindeki bütün değer yargılarını kendilerine karşı çevril-

diklerini görüp "içlerindeki felsefeci"nin her çeşit kuşku ve direncini bastırmak zorunda kaldılar. Korkunç çağların insanları olarak, korkunç yollarla denediler: Kendilerini hırpalamayı, iğdiş etmeyi icat ettiler — bu güce aç münzevilerin, düşünce icatçılarının, önce kendilerindeki Tanrıları ve geleneği yenmede ana araçtı bu, böylece kendi icatlarına inanabilirlerdi. Bin yıl süren kendi kendine işkenceyle, kendine güven ve güç duygusunu kazanıp, "yeni bir cennet" kurmaya kalkışan Kral Viçvamitra'nın ünlü hikâyesini hatırlıyorum: Yeryüzündeki felsefecilerin en eski ve en yeni yaşantılarının tekin olmayan simgesi, — kim, tutup "yeni bir cennet" kurmaya kalksa, bu gücü, ancak kendi cehenneminde bulur... Şimdi, olguları kısa formüller haline sokalım: Başlangıcında, felsefi ruh, hep önceden belirlenmiş derin düşünen insan tipini bir maske ve koza olarak kullanmıştır, rahip, sihirbaz, bilici, genel olarak din adamı olarak belli bir ölçüde varlığını sürdürebilmek için: Çileci ideal, uzun bir süre, bir görünüş formu varlığın önkoşulu olarak felsefecinin kendine özgü, dünyaya hayır diyen, hayata düşman, duyumlardan kuşku duyan, cinsellikten arınmış, en modern dönemlere dek korunan davranışı, felsefecinin kendi başına geçerli tavrı, — her şeyden önce, felsefenin ortaya çıkıp varlığını sürdürdüğü acil koşulların sonucudur bu; en uzun zaman boyunca, çileci örtü ve giysisiz felsefe hiç de mümkün olmayacaktı yeryüzünde. Daha canlı söylersek: Çileci rahip, en modern zamanlara kadar, içinde felsefecinin yaşayıp dolaştığı, itici, karanlık, tırtıl formunu sağladı... Bütün bunlar değişti mi? Çok renkli, tehlikeli kanatlı hayvan, tırtılın sakladığı "ruh", gerçekten, sonunda, daha güneşli, daha ılık, daha aydınlık dünya sayesinde bağlarını çözüp ışığa kavuştu mu? Yeterince gurur, atılım gücü, cesaret, kendine güven, ruhun yeterli istemesi, sorumluluğu isteme, isteme özgürlüğü var mı bugün, felsefecinin bundan böyle — yeryüzünde olabilmesi için?..

11.

Çileci rahibi göz önüne aldıktan sonra, şimdi asıl sorunumuza dönebiliriz: Nedir çileci idealin anlamı? — Ancak şimdi "ciddi"leşiyor sorun: Şimdi gerçek ciddilik temsilcisi ile karşı karşıyayız. "Bütün bu ciddiliğin anlamı nedir?" — Bu daha da temel soru, belki bu noktada dudaklarınızdan düşebilir: Fizyologlara sorulmuş bir soru, olağan ki, ama şu an ele alınmamalı, çileci rahip, bu idealinde, yalnızca inancına değil, gücüne, çıkarına da sahiptir. Var olma hakkı bu ideal*le* gerçekleşir ya da gerçekleşmez: Kuşku yok, burada korkunç bir muhalifle karşılaşıyoruz, diyelim ki biz bu ideale muhalifiz? Varlığı için bu ideali kabul etmeyenlere karşı savaşan biriyle... Öte yandan, daha ilk bakışta, sorunumuza böylesi bir ilgiyle, takınılmış tavrın yararı olası görünmüyor; nasıl "kadının kendisini" savunmaya çalışan bir kadın genellikle başarısız olursa, çileci rahip de idealine iyi bir savuma sağlamayacaktır — bu tartışmanın, kesinlikle en nesnel yargıcı olmayacaktır. Bizi tartışmada çürüteceğinden korkmayarak — bu kadarı zaten açık — kendini bize karşı korumasına yardım etmeliyiz... Burada savaştığımız düşünce, çileci rahibin yaşayışımıza yerleştiği değerlendirmedir: Onu ("doğa"yla, "dünya"yla, bütün bir oluş ve geçicilikle bağlantılı olarak) kendi aleyhine dönmeyip kendini inkâr etmediği sürece, karşı çıkan ve dışlayan oldukça farklı varlık biçimiyle birlikte ele alır! Bu durumda, çileci yaşam durumunda, yaşam, farklı bir yaşam biçimine köprü olarak görülür. Çileci, yaşamı, sonunda başlangıç noktasına dönülen yanlış bir yol ya da davranışlarla düzeltilen — düzeltilmesi gereken bir hata olarak ele alır: Çünkü kendi varlık değerlendirmesini zorla kabul ettirdiği, gidebildiği yere kadar, onunla birlikte yürümesini bekler. Nedir bunun anlamı? Böyle bir muazzam değerlendirme biçimi, insanlığın tarihine bir istisna, bir merak olarak değil de, olguların en yaygını, en kalıcısı olarak yazılmış bulunuyor: Uzak

bir yıldızdan okunduğunda, dünyasal varlığımızın büyük harfle yazılmış yazısı, belki de dünyanın bir hoşnutsuzluk köşesi, çileci bir gezegen olduğu sonucuna götürecek bizi: Kendi kendilerine karşı derin bir nefretle dolu, kibirli ve saldırgan varlıkların yaşadığı dünyada, tüm yaşamda, bu varlıklar kendilerine ellerinden geldiğince çok acı veriyor: — Acı, belki de onların tek hazzı. Çileci rahibin nasıl da genellikle hemen her çağda düzenli bir biçimde ortaya çıktığını düşünelim bir; hiçbir ırka ait değildir; her yerde büyüyüp gelişir; toplumun her sınıfında ortaya çıkar. Değerlendirme biçimi, soyaçekimle beslenip çoğalmaz: Tersi doğrudur — geniş açıdan bakıldığında, üstelik derin bir içgüdü onun çoğalmasını engeller. Bu yaşam düşmanı türlerin tekrar tekrar gelişip yaygınlaşması birinci dereceden bir gerekliliktir, — böyle bir çelişkiyi ortadan kaldırmamak gerçekten de yaşamın — kendi çıkarına olmalıdır. Çünkü çileci bir yaşam bir çelişkidir: Burada eşi bulunmaz bir hınç duygusu, yalnızca yaşamdaki bir şeyin değil de, yaşamın kendisinin, en derin, en güçlü en temel koşullarının efendisi olmak isteyen doyumsuz bir içgüdü, güç isteği egemendir; burada kuvvet kaynağını kurutmak için kuvvet kullanma çabası var; burada, fizyolojik olarak gelişip yayılmanın kendisine karşı kötü niyetli bir bakış var; özellikle onun ifadesine güzelliğine, sevincine karşı; bozuk oluşumlardan çarpıklıklardan, acıdan, şanssızlıklardan, bahtsızlıktan, çirkinliklerden, gönüllü yoksunluklardan, kendini yok etmelerden, kendine eziyet etmelerden, kendini feda etmelerden tat alınıp bu tadın peşinde koşulurken. Bütün bunlar son derece paradoksal: Burada bir, ikiye bölünmeyi isteyen, ikiye bölünmüşlükle karşı karşıyayız; bu acıda kendinden memnun, hatta, kendi dayanağı, fizyolojik yaşama yetisi azaldıkça, giderek kendine güveni gelip, zafer kazanan. "En yüksek derecedeki çatışmada kazanılan zafer." Çileci ideal hep bu en üstünlük işareti altında savaşmıştır; bu ayartma bilmecesinde, bu

zevk ve cefa tablosunda, en parlak ışığını, kurtuluşunu, en son zaferini tanımıştır. Crux, nux, lux[30] çileci ideal için, bu üçü birdir. —

12.

Diyelim ki, böyle bir bedenleşmiş çelişmeyi ve doğaya karşı olmayı isteme, felsefe yapmaya götürdü bizi: En içteki gerginliğini neyin üstüne boşaltacaktır? En kesin biçimde sahici, gerçek olarak duyumsanan şey üstüne: Yaşam içgüdüsünün en koşulsuz biçimde hakikati ileri sürdüğü yerde, yanlış arayacaktır. Örneğin Vedânta felsefesinin çilecileri gibi, bedenliliği yanılması durumuna düşürecektir; acıya, çokluğa, tümüyle kavramsal "özne", "nesne" karşıtlığına da — yanlışlar, hep yanlışlar! Kendi ben'ine olan inancı yok saymak, kendi "gerçekliği"ni yadsımak — zafer midir şimdi bu! — Yalnızca duyumlara, görünüşe karşı kazanılmış bir zafer değil, daha yüksek bir zafer, akla karşı bir zor kullanma ve zulüm: Doruğuna erişen bir cinsel haz, aklın çileci nefreti ve kendisiyle alay etmesi şunu söylediğinde: "Bir hakikat ve varlık alanı vardır, ama akıl oradan dışlanmıştır!".. (Bu arada: Kantçı "şeylerin kavranabilir karakteri" kavramında bile, bu, akılı, akla karşı koymayı seven şehvet dolu çileci ikiye bölünmüşlükten bir şey kalıyor: Çünkü Kant'ta "kavranabilir karakter", şeylerin öyle bir özelliği anlamına geliyor ki, zihin, onların zihin için tümüyle kavranamaz olduğunu yetesiye biliyor.) — Oysa, sonunda, biz bilenler, tinin, nicedir zararlı ve boş yere kendine duyduğu hiddetle ortaya çıkan, böylesi bakış açılarının ve değerlendirmelerin kararlı tersine çevrilmesine karşı teşekkürü eksik etmeyelim: Bunu, bir kez olsun farklı görmek, farklı görmeyi istemek, zihnin, gelecekteki kendi "nesnelliği" için hiç de küçümse-

30 Haç, fındık, ışık. (Hıristiyanlığın putu ve fındık, ikisi de yenecek şeyler olarak görülüyor. Burada, Nietzsche insan fizyolojisinin önemini vurguluyor olsa gerek. (Çev. n.)

necek bir disiplini ve hazırlığı değildir, — nesnellik, "yan tutmaz bakış" olarak değil de (bu, kavranamaz ve saçma bir şeydir), sorunun olumsuz ya da olumlu yanlarını denetleyebilme ve bunları ortaya koyabilme yetisi olarak anlaşıldığında: İnsan, değişik bakış açılarını ve duygusal yorumları bilginin hizmetinde kullanmasını bilecektir. Bundan böyle, sevgili filozofların, "saf akıl", "mutlak tinsellik", "kendi başına bilgi" gibi çelişkili kavramların tuzağına karşı koruyalım — onlar hep tümüyle düşünülemez bir göz düşünmemizi beklerler bizden, belli bir yöne yönelmemiş, etkin ve yorumlayıcı kuvvetlere engel olan bir göz, görmenin bir şeyi görmek olduğunu fark etmemiş, saçma ve kavranamaz bir göz beklerler. Oysa, yalnızca belli bir açıdan görme vardır, yalnızca belli bir açıdan "bilme"; bir şeyin üzerinde ne denli etkili konuşmamıza izin verilirse, o denli çok gözlere, farklı gözlere gerek vardır; o denli araştırdığımız nesnenin içine girip, "kavramamızı", "nesnel kılarız".[31] Oysa istemeyi tümüyle ortadan kaldırmakla tek tek, her duygulanımı askıya almakla, eğer bunu yapabilirsek: Ne yapmış oluruz ki? Zihni, iğdiş etmiş olmaz mıyız?..

13.

Soruna dönelim yeniden. Çilecinin temsil ediyor göründüğü, böyle bir çelişkinin, "yaşama karşın yaşam"ın, yalnızca psikolojik değil, fizyolojik olarak da basit bir saçmalık olduğu hemen ortaya çıkacak. Yalnızca bir görüntü olabilir o; bir çeşit gelip geçici ifade, bir yorum, bir formül, bir kılıfına uydurma, gerçek yapısının ne olduğu uzun süre anlaşılamamış, olduğu gibi betimlenememiş psikolojik bir yanlış anlaşılma olmalı, — insan bilgisindeki eski bir boşluğa yerleştirilmiş düpedüz bir sözcük. Onun yeri-

31 Çeviriye yorum kattım. (Çev. n.)

ne gerçeğin kısa bir ifadesini koyalım: Çileci yaşam, bütün gücüyle kendini ayakta tutmaya çalışıp varlığı için savaşan, yozlaşmış bir yaşamın korunma ve kutsallaştırma içgüdüsünden kaynaklanır; dokunulmamış olarak kalan sürekli yeni yollarla ve buluşlarla kavga veren, yaşamın en derin içgüdülerine karşı bir parça fizyolojik engellemeyi ve tüketmeyi gösterir. Çileci ideal, böyle bir yoldur. Durum, bu ideale saygı duyanların inandıklarının tümüyle tersidir, — yaşam onda, onunla, ölümle ölüme karşı boğuşur; çileci ideal, yaşamın korunması için bir düzendir. Bu idealin, tarihin öğrettiği gibi, özellikle nerede insanın evcilleştirilip uygarlaştırılması gerçekleşiyorsa, insanlara böylesine egemen olup güç kazanabilmesi, büyük bir gerçeği açıklar: Şimdiye dek sahip olduğumuz tipteki insanın hastalıklılığını ya da en azından evcilleştirilmiş insanın ölüme karşı savaşını (daha belirgin olarak söylersek: Yaşama olan nefrete karşı, tükenmeye, "sona" olan isteğe karşı.). Çileci rahip, farklı olma, farklı yerde olmanın bedenleşmiş isteğidir. Gerçekten de, en büyük uç noktasında, kendine özgü heyecanı ve tutkusundaki istektir bu: İşte tam da bu isteğinin gücü, onu bağlayan zincirdir; böylece o, burada olmak, insan olmak için daha uygun koşulların yaratılmasında bir araç olur, — tümüyle kötü yetiştirilmiş, gücendirilmiş, kötü yola düşürülmüş, bahtsız, kendi varlığından acı çekenlerin oluşturduğu sürünün, içgüdüsel biçimde çoban olarak önüne geçmek için onu var olmaya çağıran tam da bu güçtür. Demek istediğimi anlayacaksınız: Bu hayatın görünüşteki düşmanı, bu inkâr eden, çileci rahip kesinlikle odur, yaşamın en büyük, evet — yaratan ve koruyan güçleri arasındaki... Bu hastalıklı nereden gelmektedir? Çünkü insan, herhangi bir hayvandan, daha hasta, daha az kesin, daha değişkendir, kuşku yok bundan, — hasta hayvandır: Nasıl böyle olmuştur? Kuşkusuz o, herhangi bir hayvandan, daha fazla riske girmiş, daha yeni şeyler yapmış, daha dik kafalı, yazgısına daha

fazla meydan okumuştur; bunların hepsini bir araya getirdiğimizde: Odur, kendisiyle büyük deneyler yapan, en son egemenliği ele geçirmek için hayvanlarla, doğayla, Tanrılarla boğuşan, mutsuz ve doyumsuz odur, hâlâ zapt edilmez olan, sonsuza dek geleceğe yönelmiş, dur durak bilmeyen enerjisiyle asla huzur bulmayan, böylece, geleceği aman vermez bir mahmuz gibi her an etine saplanan: — Böylesi yürekli ve zengin hayvan, bütün hasta hayvanların aynı zamanda en fazla tehlikeye düşmüşü, en uzun süre, en derin hastası olmaz da ne olur?.. İnsan yeterince çekti çekeceğini: Gerçekten de yetesiye çekmişliğin belirtisi olan salgınlar oldu (— 1348'lerde, ölüm dansı döneminde); oysa, bu bela bile, bu tükenmişlik, bu kendinden nefret — bütün bunlar, öylesine güçlü fışkırdı ki ondan, yeni bir ayak bağı oldu ona. Hayır deyişi, sanki bir büyüyle yumuşak evetlerin bereketiyle birlikte yaşamına ışık getirdi; kendini yaraladığında bile, bu tahrip etme, kendini tahrip ustası, — aynı yara sonraları onu yaşamaya zorladı...

14.

İnsanlar arasında hastalıklılık ne denli normalleşirse — işte bunun normalliğini yadsıyamayız — güçlü ruh ve bedene seyrek rastlanıyor oluşundan onur duyma şanslılığı o denli yükselmeli; iyi yetişmişi, en kötü havadan, hasta odası havasından o denli fazla korumalıdır. Peki, böyle mi oluyor?.. Hasta, sağlıklı için en büyük tehlikedir; güçlünün başına bela, en güçlüden değil de en zayıftan gelir. Biliniyor mu?.. Geniş olarak bakıldığında, hafifletmeyi isteyebildiğimiz, insanın korkusu değildir: Çünkü bu korku, güçlüyü, güçlü olmaya, duruma göre de korkunç olmaya zorlar, — iyi yetişmiş insan tipini korur. Korkulması gereken, herhangi bir uğursuzluktan daha vahim olan, insanda duyulan bü-

yük korku değil de, büyük tiksintidir; aynı zamanda büyük acıma. Eğer bir gün, bu ikisi birleşseydi, kaçınılmaz olarak en tehlikeli canavarlardan birini doğururlardı: İnsanın "son isteme"si, hiçliği, hiççiliği istemesi ve gerçekten de öyle oldu: Yalnızca burnuyla değil de gözüyle, kulağıyla koklayabilenler için, koku bugün gittiği her yerde yayılmıştır, tımarhanelerin ve hastanelerin kokusu gibi — tabiidir ki, kültürel alandan, yeryüzündeki her çeşit Avrupa'dan söz ediyorum. Hastalıklar, insanın en büyük tehlikesidir: Şeytanı, "yırtıcı hayvan"ı değil. Başından beri, başarısız olanlar, ezilmişler, parçalanmışlar — onlardır, en zayıf olanlar, insanlar arasındaki yaşamı baltalayan, yaşama, insana, kendimize olan güvenimizi en tehlikeli biçimde sorgulayıp zehirleyenler. Nerede insan şu derin bir acıyı taşıyıp başarısız doğmuş insanın kendisiyle nasıl konuştuğunu gösteren içe dönük, giz dolu bakışını gözden kaçırırsa, bir iç çekişi olan bakışı! "Keşke bir başkası olsaydım..." diye içini çeker bu bakış: Oysa umudum yok bunun için. "Neysem oyum ben. Nasıl kurtulayım kendimden? Yine de — usandım kendimden!" ... Böyle bir toprakta, bu gerçek bataklığın üzerinde, her çeşit ayrıkotu, zehirli bitki yetişir, her zaman öylesine küçük, öylesine gizli, öylesine sahte, öylesine şekerli. İşte kaynaşıyor intikamın, derin düşmanlık duygularının kurtları işte hava gizliliğin ve itiraf edilmeyenlerin pis kokusuyla dolu; işte örülüyor, en şeytanca komploların ağı, — iyi yetişmelere ve zafer kazananlara karşı acı çekişin komplosu, işte burada zafer kazananın bakış açısından nefret ediliyor. Ve nasıl bir yalancılık bu, nefretin nefret oluşu saklanıyor! Nasıl bir debdebe bu, büyük laflarla, çalımlarla; nasıl bir "namuslu" kara çalma oyunu! Bu başarısızlar: Ne de becerikli sözler dökülüyor dudaklarından! Ne çok tatlı, yaltakçı, alçakgönüllü boyun eğiş yüzüyor gözlerinde! Gerçekten ne istiyorlar? En azından adaleti, sevgiyi, bilgeliği, üstünlüğü temsil etmek — "en alçak"ın, hastanın, hırsızdır bu! Bu

hırs onları nasıl da başarılı kılıyor! İnsan, her şeyden öte, erdemin damgasının, hatta tıngırtısının, erdemin altın sesli tıngırtısının sahtesinin yapıldığı kalpazanca başarıya hayran oluyor. Bu zayıf, umutsuzca hasta insanlar erdemi tekelleri altına alıyorlar, bundan kuşku yok: "Yalnızca biz iyi ve haklıyız." diyorlar, "Yalnızca biz homines bonae voluntatis'iz."[32] Aramızda bedenleşmiş ağır suçlamalar, uyarılar olarak dolaşıyorlar — sanki, sağlık, iyi yetişmiş olma, kuvvet, gurur ve güç duygusunun, kendileri bir gün ödenmesi, acı biçimde ödenmesi gereken zorunlu olarak ahlakdışı şeylermiş gibi: Temelde, onlar nasıl da ödemeye hazırlar, cellat olmak için nasıl dayanıp tutuşuyorlar. Aralarında kılık değiştirmiş intikamcı yargıçlar var; sürekli, "adalet" sözünü zehirli bir balgam gibi taşıyorlar ağızlarında, hep kapalı dudakları, hep küsmeyip de iyi ruhların yolunda yürüyen herkese tükürmeye hazırlar. Aralarında, en iğrenç boş insan türü eksik değil, yalancı hilkat garibeleri; amaçları "iyi ruhlar" olarak görünmek; piyasaya çarpık cinselliklerini sunuyorlar, mısralarla ve diğer süslü yollarla "kalp temizliği" biçiminde: Sizi gidi, ahlak mastürbasyoncuları; "otuzbirciler" türü, sizi. Hastanın bazı üstünlük biçimlerini temsil etmeyi istemesi, sağlıklıya cefa çektirmek için, sapkın yollara yönelmiş içgüdüleri, — bunu bulamadıklarında, bu en zayıfın gücü istemesi! Özellikle, hasta dişi: Kimse onu, zulümde, baskı, egemenlik kurmadaki incelmişliğinde geçemez. Hasta dişi, canlı ya da ölü hiçbir şeyi esirgemez; en derine gömülmüş şeyleri kazıp çıkarır (Bogos sözü; "Kadın sırtlandır."). Her ailenin, kurumun, toplumun arka planını bir inceleyin: Her yerde hastanın sağlıklıya karşı kavgasını görürsünüz, — sessiz bir kavgadır bu genellikle, küçük zehirlerle, iğnelemelerle, sinsi acı verici ifadelerle, ama arada bir kendini en iyi biçimde "soylu öfke" olarak

32 İyi niyetli insanlar. (Çev. n.)

göstermeyi seven, yüksek sesli davranışların boğuk ikiyüzlülüğüyle. Bu hasta köpeklerin boğuk öfkeli havlamaları, böyle bir "soylu" ikiyüzlü ısırıcı yalancılığı ve hiddeti, bilimin kutsal duvarlarından bile geçerek işitiliyor (yeniden kulakları olan okura şu Berlinli intikam havarisi Eugen Dühring ile ilgili bir şeyi hatırlatayım, bugün Almanya'da, en çirkin, en ayıplı, en itici ahlak saçma sapanlığını uygulayan o: Dühring, günümüz Sami ırk düşmanı benzerleri arasında en büyük palavracı). Hepsi de hınç duygusu insanı, fizyolojik olarak bahtsız, kurt yeniği, bütün bir titrek yeraltı intikam alanı, intikam bahanesiyle, intikam maskaralığıyla, mutlu insanlara, karşı bitmek tükenmek bilmeyen, doyumsuz patlamalar: Gerçekten en son, en ince, en yüce intikam zaferi ne zaman gerçekleşecek? Kuşkusuz, kendi sefaletleri, bütün sefaletleriyle mutlunun vicdanını zehirlemeyi başardıklarında; böylece, bir gün, mutlular, mutluluklarından utanmaya başlayıp birbirlerine belki de şöyle diyecekler: "Mutlu olmak bir alçaklıktır! Çok fazla sefalet var!".. Oysa, ruh ve bedence mutlu, iyi yetişmiş güçlü biri için kendi mutlu olma hakkından kuşku duymaya başlamaktan daha büyük, daha uğursuz bir yanlış anlama olamaz. Bu "tersine çevrilmiş dünyadan" uzaklaş! Uzaklaş bu ahlakça çirkin, gevşek duygulardan! Hastanın sağlıklıyı hasta yapmaması gerekliliği — işte burada gevşeklik işe karışıyor — yeryüzünde en yüksek bakış noktamız olmalıdır; oysa bu, her şeyden önce sağlıklının hastadan ayrılmasını, hastanın görünüşünden bile korunmasını hastayla kendisini karıştırmamasını gerektirir. Yoksa, bu sakın hemşirelerin ya da doktorların görevi olmasın?.. Oysa, görevlerinin bundan daha kötü bir yanlış anlaşılması, inkârı düşünülemez, — daha yüksek olan kendini daha alçakta olanın bir aracı durumuna düşürmemeli; uzaklık duygusu onların görevlerini ebediyen ayırmalı! Var olma hakları, yetkin ses çıkaran çanın sahte ve çatlak olanı karşısındaki ayrıcalığı bir kez

daha büyüktür: Yalnızca onlar geleceğimizin güvencesidir, yalnızca onlar, insanlığın geleceğiyle yükümlüdür. Hastanın, yapabileceği, yapması gereken hakkında bir yükümlüğü ya da yeteneği olamaz: Oysa, yalnızca yükümlü olduklarını yapabilmekte zorunlu iseler, nasıl olup da aynı zamanda, hastanın doktorları, teselli kaynakları ve "kurtarıcısı" olabilirler?.. İşte bundan dolayı, haydi temiz hava alalım! Temiz hava! Kültürümüzün hastaneleri ve tımarhanelerini temiz tutalım! Bundan dolayı da iyi toplumu, toplumumuzu! Ya da gerektiğinde bir başına oluşumuzu! Ama uzaklaşalım, hastalığın gizli kokuşmuşluğundan, iç bozulmanın hasta edici dumanından!.. Böylece biz dostların, en azından şimdilik, kendimizi tam bizim için ayrılmış iki en kötü salgına karşı korumalıyız, — insandaki büyük iğrençliğe karşı! İnsana büyük acımaya karşı!..

15.

Sağlıklının, nasıl da hastaya bakıp, iyileştirme görevi olamayacağı bütün derinliğiyle bir kavranırsa — bu konunun derin kavrama ve anlama gerektirdiğinde ısrarlıyım ben — o zaman bir zorunluluk daha kavranmış olur — kendileri hasta olan doktorların ve hemşirelerin zorunluluğu: İşte şimdi çileci rahibin anlamını kavrıyoruz, iki elle sarılıyoruz ona. Çileci rahibi, hastalar sürüsünün alnına yazılmış bir kurtarıcı, bir çoban, bir savunucu olarak anlamalıyız: Onun müthiş tarihsel görevini, ancak böyle anlayabiliriz. Acı çekenler üstündeki egemenliği, onun krallığıdır, orada içgüdüsü yönlendirir onu, orada kendi sanatını uygular, ustalaşır, mutlu olur. Kendisi de hasta olmalıdır, derinden derine hastalarla kötü yola düşmüşlerle ilgisi olmalıdır — yoksa birbirlerini nasıl anlayacaklardı; bir de güçlü olmalıdır, başkalarından çok kendinin efendisi, güç istemine el sürmemiş olmalıdır, böy-

lece hasta güvenir ona, hem de korkar ondan; böylece hastaların desteği, direnci, dayanağı, boyunduruğu, terbiyesi, despotu ve Tanrısı olabilir. Sürüsünü korumalıdır — kime karşı? Sağlıklı olanlara karşı, kuşkusuz, bir de sağlıklıları kıskananlara karşı; bütün kaba, fırtınalı, dizginsiz, çetin, zorba, yırtıcı hayvan sağlığının ve gücünün doğal düşmanı ve küçümseyicisi olmalıdır. Rahip, nefret etmekten daha kolay küçümseyen daha ince hayvanın ilk biçimidir. Yırtıcı hayvanlarla savaştan kaçınmayacaktır; bir kuvvetler savaşından çok hile dolu (tinin hilesi) savaştan, burası çok açık, — savaşmak için, belli koşullarda kendinden yeni bir yırtıcı hayvan geliştirmek zorundadır ya da en azından — korku uyandıran ve çekici bir tilki değil de, kutup ayısı, oynak, yumuşak, soğuk, sabırlı kaplan özelliklerinin birleşmiş göründüğü yeni bir iğrenç hayvanı temsil etmek zorunda kalacaktır. Gereksinmeleri zorlandığında, diğer hayvanlar arasında, ayılara özgü ciddiyetle, saygın, kurnaz, soğuk, yalancı bir üstünlükle yürüyecektir; daha gizemli güçlerin çığırtkanı ve sözcüsü olarak, nerede yapabilirse orada, bu toprağı felaketle, uyumsuzla, çelişkiyle ekmeye azimli, her zaman acıyı egemen kılmadaki becerisinden son derece emin. Merhemini de ilacını da birlikte getirecektir, bundan kuşku yok; oysa doktor gibi davranmadan önce yaralamak zorundadır; yaranın acısını dindirirken aynı zamanda yaraya zehir katacaktır, — çünkü yapmayıp en iyi bildiği budur, bu büyücü ve hayvan terbiyecisinin, onun bulunduğu yerde, sağlıklı her şey zorunlulukla hastalığa dönüşür, bütün hastalıklar zorunlu alışkanlık haline gelir. Gerçekten de bu tuhaf çoban hasta sürüsünü korur, — kendine karşı korur onu, için için yanan kötülüğe, sinsiliğe, kötü niyetliliğe karşı, sürü içinde doğal olarak acı verici ve hasta olan başka her şeye karşı; kurnazlıkla, ciddi olarak, gizliden gizliye, bütün patlayıcıların en tehlikelisi olan hınç duygusunun sürekli biriktiği sürü içindeki anarşiye, dayanışmayı bo-

zan tehlikelere karşı savaşır; böylece, bu patlayıcının sürüyü ortadan kaldırmaması için susturulması temel sanatıdır onun; bu sanat onun en büyük yararıdır; rahipçe var olmanın değeri dile getirilmek isteniyorsa, en kısa formülü şu olacaktır: Rahip hınç duygusunun yönünü değiştirendir. Her acı çeken, içgüdüsel olarak, acısına bir neden, daha kesin olarak söylenirse neden olan bir kişi, dahası neden olan acı çekmeye eğilimli suçlu bir kişi arar, — kısacası duygularını herhangi bir bahane ile gerçeğinin ya da kopyasının üstüne boşaltabildiği canlı bir şey: Çünkü duyguların boşaltılması, en büyük hafiflemedir, yani, acı çekenin acısını uyuşturma çabası, her çeşit acıyı dindiren narkotiği elinde olmayarak istemesi. Yalnızca bu, acıyı duygularla uyuşturma isteği bile, öyle sanıyorum ki, hınç alma duygusunun, intikamın ve benzerlerinin gerçek fizyolojik nedenini oluşturur: — Bu neden benim açımdan oldukça yanlış bir biçimde, genellikle, koruyucu karşı darbede, düpedüz bir tepki önleyici önlemde, bir "refleks hareketi"nde, kafası kesilmiş bir kurbağanın yakıcı bir asitten kurtulmak için çırpınması gibi, herhangi bir apansız zarar görme ya da tehlikede aranıyor. Oysa arada temel bir fark var: Birinde, istenilen, daha sonra gelecek zararları önlemek iken, diğerinde, zulmedici, gizli, dayanılmaz bir acıyı, herhangi bir daha şiddetli duyguyla uyuşturma, en azından bir süre için bilincin dışına atmaktır, — çünkü bu bir duyguyu gerektirir, olabildiğince vahşi bir duygunun uyandırılması için en iyisinden bir bahaneyi "Biri kendimi kötü hissedişimden dolayı suçlamalı beni," — bu tür akıl yürütme, bütün hastaların ortak bir özelliğidir, gerçekten de, bu kötü hissedişin daha sıkı, daha gerçek nedeni, fizyolojik nedeni gizli kalır (— kim bilir belki de nervüs sympathicus'un[33] bir hastalığında ya da aşırı safra salgısında ya da kandaki potasyum sülfat ve fosfat eksikliğinde ya da kan dolaşımını engelleyen kar-

33 Sempatik sinir sistemi. (Çev. n.)

nın alt kısmındaki bozuklukta ya da yumurtalıkların bozulmasında ve buna benzer durumlarda gizlidir bu neden). Acı çekenler, acı dolu duygulara fırsat yaratmada gösterdikleri ürkütücü isteklilikle birleşirler; kuşkulu olmaktan, kötülükler ve yalandan zedelemeler üstüne kendi kendilerini yemekten hoşnutturlar; kötülüklerinin zehriyle kendilerini zehirleme ve ıstırap dolu kuşkuların zevkini sürme fırsatlarını sunan karanlık ve soru dolu olaylar için geçmişlerinin ve şimdilerinin bağırsaklarını karıştırıp araştırırlar — en eski yaralarını deşerler, en uzun süre tedavi görmüş yara izlerini kanatırlar, dostlarından, çocuklarından, onlara en yakın olanlardan caniler yaratırlar. "Acı çekiyorum: Biri, bunun için beni suçlamalı" — böyle düşünür her hasta koyun. Ama çobanları, çileci rahip, şöyle der onlara: "Haklısın, benim koyunum! Biri suçlamalı seni yalnızca sen kendini suçlamalısın!"... Yeterince yüzsüzlük, yeterince sahteciliktir bu; oysa en azından bir şey başarılır bununla, daha önce dediğimiz gibi, hınç duygusunun yönü — değiştirilir.

16.

Benim düşünceme göre, en azından çileci rahibin araştırmalarıyla tedavi edici yaşama içgüdüsünün içinde ne barındırdığını ve niçin böyle paradoksal ve döngüsel mantığa dayalı "suç", "günah", "günahkârlık", "mahrumiyet", "lanet" gibi kavramların zulmünün neye hizmet ettiğini tahmin edeceksiniz: Hastayı belli ölçüde zararsız kılma, tedavi edilemez olanın kendi kendini yok etmesini sağlama, daha yumuşak hastanın gücünü kendine döndürme, hınç duygusunun yönünü geriye çevirme ("Tek bir şey gereklidir") — ve böylece acı çekenlerin içgüdülerini, kendi kendilerini disiplin altına alma, kendi kendilerini denetleme, kendilerini yenme amacıyla sömürme. Bu çeşit bir "tedavi", böyle bir

düpedüz duygu tedavisi, fizyolojik anlamda gerçek bir tedavi olamaz, bu açık; yaşama içgüdüsünün böyle bir tedaviyi öngörüp amaçlaması bile düşünülemez. Bir yandan hastaları bir çeşit bir araya sıkıştırma ve örgütleme ("kilise" sözcüğü en bilinen ad bunun için), daha sağlıklı olanın, daha yetkin başarıların bir geçici korunması, diğer yandan sağlıklı ile hasta olan arasındaki bir uçurumun yaratılması — uzun bir süre için hepsi buydu! Bu kadardı! Çok fazlaydı... [Bu çalışmamda, gerek duyduğum okurlara, öncelikle temellendirmelerini göstermek zorunda olmadığım bir varsayımdan kalkıyorum: İnsanın "günahkârlığı" bir olgu değildir, yalnızca bir olgunun yorumudur, yani, fizyolojik bir bozukluktur — bu sonuncusu artık bizi bağlamayan dinsel, ahlaksal açıdan görülüyor. — Birinin kendini "suçlu" ya da "günahkâr" olarak duyuşu, nasıl insan kendini sağlıklı duyduğunda sağlıklı olmayabilirse, bu konuda haklılığının kanıtı olamaz. Büyücülerin yargılandığı davaları hatırlayalım: En keskin görüşlü ve insancıl yargıçlar bile sanıkların suçlu oluşundan kuşku duymadılar; "büyücülerin" kendileri de kuşku duymuyorlardı — yine de ortada bir suç yoktu. — Bu varsayımı daha genel bir biçimde dile getirirsek: "Ruhsal acı"nın bile bir olgu değil de, şimdiye dek tam ifadesini bulamamış olgu yorumu — bir nedensel yorum — olduğunu düşünüyorum — bilimsel ciddiyet için çok belirsiz bir yorum — çok zayıf bir soru işaretinin yerine geçen şişman bir sözcük. Birisi "ruhsal acı"sını dindiremediğinde, bu "ruh"unun bir özürü değil de, kabaca söylendiğinde, belki de, bir olasılıkla karnının özürüdür. (Kabaca söylemekle, bir kez daha yenileyeyim, kabaca işitilmeyi, kabaca anlaşılmayı demek istemiyorum...) Güçlü ve sağlıklı insan yaşantılarını (yanlış ya da doğru yapıp etmelerini) yemeklerini sindirir gibi sindirir, arada birçok sert lokma yutmak zorunda kalsa da. Bir yaşantıyı "hazır" değilken yaşamışsa, bu çeşit sindirimsizlik fizyolojik olabileceği kadar, başka bir

şey de olabilir — aslında, belki de diğerinin bir sonucudur. — Böyle bir anlayışla, kendi aramızda söylersek, bütün maddeciliğinin en güçlü muhalifi olunabilir...]

17.

Bu çileci rahip gerçekten de bir doktor mudur? Ona niçin doktor diyemeyeceğimizi gördük, o, daha çok, kendini bir "kurtarıcı" gibi duymaktan, bir "kurtarıcı" olarak saygı duyulmaktan hoşlanır. O yalnızca acının kendisiyle savaşır, acı çekenin isteksizliğiyle, acının nedeniyle, gerçek hastalıkla değil, — işte bu rahip tedavisine en temel karşı çıkışımızı oluşturmalıdır. Bir kez yalnızca rahibin sahip olup bildiği açıdan bakarsanız, oradan gördüğünüz, aradığınız, bulduğunuz şey karşısında şaşkınlığınız pek de kolay geçmez. Acıların hafifletilmesi, her çeşit "avuntu", — işte burada ortaya çıkıyor dehası; nasıl da yaratıcı olabiliyor bu avutma görevinde, nasıl da düşünmeden, korkusuz seçiyor yollarını! Hıristiyanlığa, özellikle, dâhiyane avutma yollarının büyük hazinesi denebilir; öylesine çok serinletici, yumuşatıcı uyuşturucu şeyler toplanmış ki onda, öylesine çok tehlikeli ve risk dolu bir amaca doğru yürüyor ki, en azından bir süre için, derin çöküntüyü, ağır yorgunluğu, fizyolojik olarak engellenmenin yarattığı melankoliyi, hangi uyarıcı duyguların alt edebileceğini sezmede öylesine zarif, öylesine bir çokbilmişlik, bir güneyli çokbilmişliği içinde ki! Öyleyse, genelleştirebiliriz: Bütün büyük dinlerin temel uğraşı salgın haline gelmekte olan belli bir bezginlik ve ağırlığa karşı savaşmaktır. Daha baştan şu olasılık düşünülebilir: Zaman zaman yeryüzünün belli bölgelerinde fizyolojik engellenme duygusunun büyük kitleler üzerinde egemenlik kurması, hemen hemen zorunludur; yine de, fizyoloji bilgilerinin eksikliğinden dolayı, bunun bilincine varamazlar; "neden" ve tedavi yalnızca psikolojik, ahlaksal alanda aranır, denebilir (— bu, benim, alışılmış anla-

mıyla, "din" denilen şeyi anlatırken, en genel formülümdür). Böyle bir engellenmenin çok çeşitli kökenleri olabilir: Belki de birbirine çok yabancı ırkların birbiriyle melez bir ırk meydana getirecek biçimde birleşmesi sonucundan böyle bir durum ortaya çıkmıştır (ya da sınıfların birbirleriyle yukarıda dendiği gibi birleşmesiyle — sınıflar da hep köken ve ırk farklılığını dile getirirler: Avrupalı "dünya acısı",[34] 19. yüzyıl "karamsarlığı" temelde, sınıfların birbirleriyle birdenbire anlamsız biçimde karışmasındandır) ya da hatalı göçlerden — uyum güçleri yetersiz bir iklime sokulan bir ırk (Hindistan'daki Hintliler) ya da yaşadıkları çağın etkisiyle, ırkın bezginliğinden (1850'den bu yana Parislilerin karamsarlığı) ya da hatalı yemek rejiminden (Ortaçağın alkolizmi, Shakespeare'deki derebeyi Christopher'in[35] otoritesine başvuran vejetaryenlerin saçmalığı) ya da kan bozukluğundan, sıtmadan, belsoğukluğu ve bunun gibi şeylerden (Otuz Yıl Savaşları'nda Almanların çöküntüsü, Almanya'nın yarısını kötü bir hastalığın pençesine düşürmüştü, bu olay böylece, Almanların yaltakçılığına, korkaklığına bir zemin hazırladı): Bütün böyle durumlarda, memnuniyetsizlik duygusuna karşı büyük bir savaş açıldı; kısaca, bunun en önemli biçimlerini ve yöntemlerini inceleyelim (burada, akla uygun olarak, felsefecilerin bu memnuniyetsizlik duygusuna karşı yine de bu duyguyla birlikte yürüttükleri kavgalarını bütünüyle görmezlikten geliyorum — yeterince ilginç, ama çok saçma, pratik açıdan etkisiz, çok fazla örümcek ağı örmeye benziyor, avareliğe; sanki acının bir hata olduğu kanıtlandığında, çocuksu bir varsayılına, acının yok olması gerektiği sanılıyor — aman dikkat! Acının yok olmasından çekiniliyor...) Bu baskın memnuniyetsizlik duygusuyla önce yaşama duygusunu genel olarak en düşük noktasına indirerek savaşılıyor. Elden geldiğince isteme ve arzu tümüyle yok ediliyor; duygular ve "kan"

34 Weltschmerz: Dünyanın gidişinden duyulan acı. (Çev. n.)
35 Shakespeare'in *The Taming of the Shrew* (Hırçın Kız) adlı oyunundan. (Çev. n.)

önleniyor (tuzdan sakınma; Hint fakirlerinin sağlıklarını koruma yolu); aşk yok, nefret de; kayıtsızlık var, intikam yok, refah yok; çalışma yok; dilenme var; mümkünse, kadın yok ya da elden geldiğince çok azı var; manevi acıdan Pascal'ın il faut s'abêtir'i işliyor burada.[36] Ahlak ve psikolojisinin terimleriyle söylendiğinde "bensizlik", "kutsallaştırma"; fizyolojinin terimleriyle "hipnotize etme" — insanlık için, bazı hayvanların kış uykusuna, birçok tropik bitkinin yaz uykusuna yaklaşma çabası, yaşamın bilince gerçekten girmeden, minimum metabolizmayla sürmesi. Şaşırtıcı ölçüde insan enerjisi bu amaç için harcanıyor — boşuna mı bütün bunlar?.. Kuşku yok, bu bütün çağlarda hemen her toplumda bol bol bulunan "kutsallık" sporcuları, aslında, böylesine sıkı bir eğitimle savaşmaktan gerçek kurtuluş yolunu keşfettiler, — sayılmayacak kadar çok durumda, kendilerini, derin bir fizyolojik çöküntüden, hipnotize etme sistemleri aracılığıyla, gerçekten kurtardılar: Yöntemleri, etnolojinin en evrensel olguları arasında sayılıyor. Yine, bu, bedeni ve arzuları, deliliğin zorunlu bir belirtisi olarak, aç bırakma programıyla ilgili bir temelden yoksundular (Derebeyi Christopher'ın ve "özgür ruhların" yapmaktan hoşlandığı, bir çeşit beceriksizce "biftek yeme"si gibi). Oysa, kesinlikle, her çeşit tinsel tahribe yol açabiliyorlardı, "iç ışığı"na örneğin Athos Dağı'nın Hesykhastları[37] gibi, görsel, işitsel sanrılara, şehvet dolu taşkınlıklara, cinsel vecd hallerine (Azize Therese'nin öyküsü). Bu gibi durumlara yüklenilen yorumlar, hep olabildiğince hayalci ve yanlıştır, bu çok açık: Yalnız, bu çeşit yorumlamayı istemede duyulan son derece inandırıcı minnettarlık sesini işitmezlikten gelmemeliyiz. En yüksek durum, kurtuluşun kendisi, şu en sonunda erişilen bütün hipnotize etme ve huzura erişme durumu, ifadelerinde en yüksek sembollerin bile yetersiz olduğu insanlar için hep bir kendi başına gizlilik, şeylerin teme-

36 Pascal'ın *Pensees*'inden alınma bir tümce: *İnsan kendini aptallaştırmalı* demek. (Çev. n.)
37 14. yüzyılda Athos Dağı'nda yaşayan mistik rahip grubu. (Çev. n.)

line bir giriş ve geri geliş, bütün yanılsamalardan kurtarma, "bilgi", "hakikat", "varlık", tüm hedeflerden, tüm arzulardan, yapıp etmelerden arınma, hayır ve şerrin ötesinde olmak sayılmıştır. "Hayır ve şer" der Budist — ikisi de ayak bağıdır; ikisinin de üstünde yetkin varlık vardır; "yapılan ve yapılmayan" der inanmış Vedanta, "ona acı vermez; bir bilge olarak hayır ve şerri kendinden uzaklaştırır; hiçbir yapıp etme krallığına zarar veremez; hayır ve şerrin ötesine geçmiştir": Bu düşünce bütünüyle Hindistan'da, Hindu ve Budistler arasında ortaktır. (Ne Hintli ne de Hıristiyan anlayışında, bu "kurtuluş"a erdemle ahlaksal iyileştirmeyle ulaşılmaz hipnotize etme aracı olarak erdemin değerini ne denli yüksek tutsalar da: Bu kulağımıza küpe olmalı — gerektir de bu ayrıca. Burada, doğru olarak kalmak, belki de, başka bakımlardan öylesine derinden ahlaklaştırma gibi görülen üç büyük dinde, gerçekçiliğin en iyi parçası sayılabilir. "Bilen için, ödev yoktur"... Erdemdeki artış ile elde edilemez kurtuluş; çünkü kurtuluş Brahman ile bir olmaktır; Brahman'da ise ne yetkinlik artışı ne de kusurlarda azalma söz konusudur: Çünkü onunla bir olunarak kurtuluşun erişildiği Brahman, ebediyen saftır. (Shankara'nın yorumundan alınan bu parçaları Hint felsefesi üstüne ilk Avrupalı uzman arkadaşı Paul Deussen[38] sunuyor.) Bundan dolayı, büyük dinlerde ortaya çıkan "kurtuluş"u saygıyla karşılayalım; oysa hayal edilmeyecek kadar yaşamaktan bezmiş bu insanların derin uykularına — Brahman'a giriş olarak, Tanrıyla gerçekleştirilen bir unio mystica[39] olarak derin uykuya yüksek bir değer biçmeyi ciddiye almak bizim için hiç de kolay değil. Tümüyle uykuya daldığında — en eski, saygıdeğer "kitap"da öyle yazıyor — ve tümüyle huzura kavuşup artık rüya göremez olduğuna, işte o zaman ey aziz sevgili, varlıkla birleşir o, kendine girer; — bilgisel kendi tarafından kucaklanarak, artık varlığın, dı-

38 Paul Deussen (1845–1919), altmış Upanişadı Almancaya çevirdi. Hint felsefesi ve Vedanta'lar üzerine yazılar yazdı, felsefe tarihiyle ilgili birçok cilt bıraktı geriye. (Çev. n.)

39 Mistik birleşme. (Çev. n.)

şının ya da içinin bilincine varamaz olur. Bu köprüden ne gün gelir ne de gece, ne "ölüm, ne acı, ne iyi etkilidir artık ne de kötü etkilidir", "Derin uykuda" der, bu üç büyük dinin en derin olanına iman edenler, "Ruh bedenden yükselir, en yüce ışığa girer böylece gerçek biçimine adımını atar: Orada en yüce ruhun kendisi dolaşır, şakalaşarak, oynayarak, kendini eğlendirerek, kadınlarla ya da arabalarla ya da dostlarla; artık bu arabaya bağlanmış hayvan gibi prana'nın (yaşamanın nefesinin) dizginlediği beden takıntısını düşünmez olur." Yine de, "kurtuluş" durumunda olduğu gibi, Doğulu bir abartmayla düzenlenmesine rağmen, temelde, dile getirilenin, açık, soğuk, Yunanımsı bir biçimde soğuk acı çeken Epikuros'un değerlendirmesinin aynısı olduğu unutulmamalıdır; hipnotize edici bir hiçlik duygusu, en derin uykunun huzuru, kısacası acı yokluğu — acı çekenler ve derinden çöküntüye uğramışlar, değerlerin değeri olarak en yüksek iyi sayacaklardır onu; olumlu bir değer olarak görüp, olumlu bir şey olarak duyacaklardır. (Aynı duygu mantığına göre, bütün karamsar dinler hiçliğe Tanrı diyeceklerdir.)

18.

Az bulunur bir kuvveti, her şeyden önce yürekliliği, kanıdan nefreti, "entelektüel stoacılığı" şart koşan, duyarlığın, acı çekme yetisinin, bu hipnotize edilerek bütünüyle körleştirilmesinden çok daha yaygın biçimde, çöküntü durumlarına karşı geliştirilen, her bakımdan kolay farklı bir alıştırma tekniği vardır: Mekanik etkenlik. Kuşkusuz, bu yolla acı çeken varlık pek de ihmal edilmeyecek ölçüde rahatlar: Bugün bu olguya, biraz da onursuz biçimde "çalışma mutluluğu" deniyor. Bu rahatlamada, acı çekenin ilgisi, tümüyle acısından uzağa çekilmiştir, — yalnızca bu etkinlik girmiştir bilincine, sonuçta acısı için çok az yer kalmıştır: İnsan bilincinin odası dardır çünkü! Mekanik etkinlik ve onunla ilgili

şeyler — mutlak düzenlilik, dakik bir anlamsız boyun eğiş, bir kez belirlenip bir daha değişmeyecek olan yaşama biçimi, tümüyle doldurulmuş bir zaman, "Kişisizleştirme" eğitimine yakılan belli bir yeşil ışık, kendini unutturmaya, "incuria sui"ye[40] —: Çileci rahip, nasıl da temelden, ince bir biçimde, acıyla olan savaşında kullanmasını beceriyor bütün bunların! Daha aşağı sınıflardaki acı çekenlerle iş esirleriyle ya da mahkûmlarla ilgilenirken (ya da kadınlarla: Hem iş esiri hem de mahkûmdurlar çoğunlukla), onlara daha önce nefret ettikleri şeylerdeki görece mutluluğu ve nimetleri göstermek için ad değiştirmek ve onları yeniden vaftiz etmedeki küçük bir ustalıktan fazlasına ihtiyacı yoktur: — Kölelerin başlarına gelenler karşısındaki memnuniyetsizlikleri hiç de rahibin icat ettiği bir şey değildir. — Çöküntüye karşı, daha da değerli bir savaşma yolu, kolayca elde edilebilen ve düzenli bir olay haline getirilen küçük sevinçler düzenlemektir; bu tedavi yöntemi sık sık öncekiyle birlikte uygulanır. Sevincin böyle bir ilaç olarak düzenlenmesinde en yaygın yol sevinç vermenin sevincidir (bir nimet sunma, armağan verme, rahatlama, yardım, yüreklendirme, teselli etme, övme, ödüllendirme gibi); "komşu sevgisi"ni ileri sürmekle çileci rahip, en dikkatli dozlarda olsa da, temelde, en güçlü, en yaşam onaylayıcı itkileri harekete geçirmektedir, — yani gücü istemeyi. Bütün bu iyilik yapma, yardım etme, yararlı olma, ödüllendirmedeki "en küçük ustalık" fizyolojik açıdan engellenenler için, en etkili teselli aracıdır; iyi bir biçimde akıl hocalığı yapılınca bol bol uygulanır: Yoksa, incitirler birbirlerini, doğal olarak, aynı temel içgüdüyle boyun eğip. Roma dünyasında Hıristiyanlığın başlangıcına bakıldığında, karşılıklı yardımlar için yoksullar, hastalar için, ölü gömmeler için kurumlar görülür, toplumun en alt tabakaları arasında geliştirilmiş, çöküntüye karşı temel çare olan bu kurumlarda, küçük sevinçler karşılıklı yardımlarla ortaya konup bilinçli bir biçimde

40 Kendine özen göstermeme. (Çev. n.)

uygulanır, — belki de bu o günlerde yeni bir şeydi, gerçek bir keşif? O günlerde "karşılıklı yardımı isteme", bir sürü oluşturmayı, "topluluğu", "toplamayı" isteme diye adlandırılan şeyler küçük ölçüde de olsa, ortaya çıkmış güç isteminin yeniden daha temel patlamalarına yol açacaktı: Çöküntü, karşı savaşta anlamlı bir zafer ve ilerlemedir, bir sürünün oluşması. Topluluğun büyümesiyle, birey için de yeni bir ilgi büyümüştü, onu kendinden nefretinin, memnuniyetsizliğindeki en kişisel öğesinin üstüne çıkaracaktı bu ilgi (Geulinex'in *despecto sui*'si).[41] Tüm hastalar, hastalıklar, zayıflık duygularını ve boş memnuniyetsizliklerini sarsan bir araç olarak, içgüdüleriyle sürü örgütlenmesinin peşinden koşacaklardı: Çileci rahip bu içgüdüyü öngörecek ve ileriye götürecekti; rahibin kurnazlığı sürüyü örgütlüyordu. İşte, bu olgu görmezlikten gelinmemelidir: Güçlüler, doğal olarak ayırmaya, zayıflar bir araya gelmeye eğilimlidir, eğer güçlüler bir araya gelirlerse, bu, ancak saldırgan bir toplu eylem ve güç isteminin toplu tatmini amacıyladır, bireysel vicdanın epey direnciyle karşılaşır; aksine zayıflar, bir araya gelmekten pek hoşlanırlar — içgüdüleri, "efendi" olarak doğanların (yani, insanın yırtıcı olan, yalnız olan türü) içgüdüleri kadar tatmin olur; örgütler, temelde, efendilerin keyiflerini kaçırır, tepelerini attırır. Her oligarşinin bir zulüm tutkusunu sakladığını bütün bir tarih öğretir bize, her oligarşi, bu tutkuyu denetlerken bireylerin duyduğu gerilimle sürekli titrer (örneğin Eski Yunanistan'da da böyledir: Platon'un yüzlerce sayfası tanıktır buna — kendine benzeyenleri ve kendini biliyordu o...)

19.

Çileci rahibin, şimdiye dek öğrendiğimiz çalışma yolları — yaşama duygusunu toptan körleştirme, mekanik etkinlik, küçük se-

41 Kendinden nefret. Arnold Geulinex (1624–1669) Belçikalı bir felsefeci. (Çev. n.)

vinçler, her şeyin üstünde "komşu sevgisi", sürü örgütleri, topluluğun güç duygusunu uyandırma, böylece de bireyin kendinden memnuniyetsizliğinin toplumun büyüme ve gelişmesinden aldığı zevkle susturulması — bunlar, modern ölçülere göre, memnuniyetsizlikle olan savaşında masum yollar. Şimdi, daha ilginç yollara, "suçlu yollara" dönelim. Tümü de tek bir şey içerir: Bir çeşit duygu taşkınlığı, — boş, kötürümleştirici, uzun süren acıyı en etkin biçimde uyuşturma çaresi olarak kullanılan; böylece de şu tek soruyu enine boyuna tasarlamada bir rahip kurnazlığı bitmek tükenmek bilmiyor: "Bir duygu taşkınlığı nasıl başarılır?".. Kulağa hiç hoş gelmiyor: Açıkça, eğer şöyle deseydim, daha sevimli gelirdi: "Çileci rahip, her zaman bütün güçlü duygulardaki heyecanı kullanır". Ama niye modern zayıfların kadınsı kulaklarına çarpıyor? Biraz da olsa, niçin kelimelerin yobazlığına baş eğiyoruz? Bizim için psikologlar, bizi iğrençleştirmeleri bir yana, davranışlarda bir yobazlık oluşturuyorlar. Çünkü bugün, bir psikoloğun iyi beğenisi (başkaları, örneğin dürüstlük diyorlar buna), varsa, bu giderek bütün insan ve şeyler hakkındaki modern yargıları çamurlaştıran utanılacak ölçüde ahlaklaştırılmış konuşma biçimlerine dirençlerinden gelir. Bu konuda kendimizi yanıltmamalıyız: Modern ruhların ve modern kitapların en ayırıcı özelliği, ahlaksal yalancılıkla kök salmış masumlukta bulunuyor. Bu "masumluğun" her yerde yeniden keşfedilmesi gerekliliği — işte bu, bütün sakıncalı işleri arasında, bugün bir psikoloğun üstesinden gelmesi gereken en tiksindirici olanını oluşturuyor; büyük tehlikemizin bir parçasını, — bizi, belki de doğrudan büyük tiksintiye götürecek yolu. Modern kitapların bütün amaçlarının ne olduğu (eğer sürüp gideceklerse, iyi ki, sürmemelerinden korkmak için sebebimiz yok, eğer bir gün, daha ciddi daha çetin, daha sağlıklı beğeniyle birlikte ele alınan öbür dünya olacaksa) — bütün modern şeylerin öbür dünya için neye yaradıklarını, yarayabildikleri konusunda kuşkum yok: Bir kusturucu ilaç onlar, —

ahlaksal tatlandırmayı ve sahteciliği, kendine idealizm diyen ve ne olursa olsun idealizm olduklarına inanan en içteki eminizmi olanaklı kılıyorlar. Bugünün eğitilmiş insanları, bizim "iyi insanlar"ımız yalan söylemezler — bu doğru; ama bu, hiç de onları onurlu kılmıyor! Gerçek yalan, sahiden kararlı "onurlu" yalan (bunun değeri için Platon'a başvurmalı) onlar için pek ciddi pek güçlü bir şey olacaktı; onlardan, onların isteyebileceği bir şeyi isteyecekti, gözlerini kendilerine çevirmeleri, kendilerindeki "doğru" ve "yanlış" olanı nasıl ayırt edeceklerini bilmeleri gerektiğini. Bütün becerebildikleri onursuz bir yalandır; bugün kendine "iyi insan" diyen kim varsa, kendini onursuz yalancılığın dışında başka bir şeyin karşısına koymaktan tümüyle âciz kişidir, temelsiz, ama masum, açık kalpli, mavi gözlü erdemli yalancılığın. Bu "iyi insanlar", — tümü de, temelden, bütünüyle ahlaklaştırılmışlardır, onur söz konusu olunca, işleri berbat edip koyarlar: Hangisi "insan hakkında" küçük bir hakikate tahammül edebilir!.. Ya da daha anlaşılır biçimde sorulursa: Hangisi gerçek bir yaşam öyküsüne tahammül edebilir! Bir çift ipucu: Lord Byron kendisi hakkında, çok kişisel şeyler yazdı, oysa Thomas Moore "pek iyi"ydi onlar için: Arkadaşının kâğıtlarını yaktı. Dr. Guinner, Schopenhauer'in yazılarını bıraktığı kişi de, aynısını yapmış: Schopenhauer da kendisi hakkında, belki de kendisine karşı (*eys hauton*) birkaç şey yazmıştı. Katı Amerikalı Thayer, Beethoven'ın yaşam öyküsünü yazan, apansız durdurdu çalışmasını: Bir noktada bu naif ve onurlu yaşama artık tahammül edememişti... Sonuç: Bugün hangi akıllı insan kendisi hakkında tek dürüst bir söz yazabilir? Kendi canını tehlikeye atanların kutsal düzenine ait olmaktır bu. Richard Wagner kendi yaşam öyküsünü yazmak için söz verdi: Kuşku yok, kurnazca yazılmış bir yaşam öyküsü olacaktır bu... Şimdi de Katolik rahip Jahnsen'in eşi bulunmaz bir biçimde sade ve zararsız olarak anlattığı Reform hareketinin yarattığı gülünç dehşeti düşünelim; biri çıkıp da bu hareketi farklı

düşünseydi; gerçek bir psikolog gerçek bir Luther'i anlatsaydı, bir toprak adamının ahlaksal basitliğini, bir Protestan tarihçinin yapmacıklı ve nazik utangaçlığını değil de, diyelim ki, güce karşı kurnaz bir hoşgörüden kaynaklanmayıp ruh gücünden doğan gözü kara Taine'i anlatsaydı ne olurdu?.. (Şunu söyleyelim bu arada, Almanlar, sonunda, bir sonuncu klasik tipin güzel bir örneğini yarattılar, — onun kendilerinden olduğunu iddia edip gururlanabilirler onunla: Leopold Ranke'yle,[42] causa fortior'un[43] klasik advocatus'uyla,[44] şu bütün kurnaz "gerçekler"in en kurnazıyla.)

20.

Oysa anlaşılmış olacağım; — yeterince sebebimiz var bunun için, biz psikologlar, bugünlerde kendimizle ilgili belli bir güvensizliği sarsamıyoruz, değil mi?.. Kim bilir, biz de, hâlâ kendi işimizde "gereğinden çok iyiyiz"; kim bilir, biz de hâlâ çağımız beğenisinin kurbanları, avları, hastalarıyız, ne denli çok, küçümseyici duygular içinde olsak da, — kim bilir bize bile mikrobunu bulaştırmış olabilir. Neydi o, bir diplomatın meslektaşlarına uyarısı? "Sakın ola, ilk hareketi başlatan duygularımıza güvenmeyelim beyler!" demişti; "Her zaman iyidir onlar"... İşte her psikolog da bugün meslektaşlarına aynı şeyi söylemelidir. Bunu göz önüne alarak, sorununuza dönüyoruz; gerçekten bizden belli bir ciddilik istiyor sorun; özellikle ilk hareketi başlatan duygulara "belli bir güvensizliği". Duygu taşkınlığı yaratmaya yarayan çileci ideal: Önceki yazımı hatırlayanlar, bu altı sözcükten kalkarak burada gösterilmek isteneni önceleyeceklerdir. İnsan ruhunu bir kez zıvanadan çıkarıp bütün küçük memnuniyetsizliklerden, boğucu ortamdan, çöküntüden bir yıldırım çarpmasıyla kurtararak, dehşetin,

42 Zamanının ünlü Alman tarihçisi (1795–1886). (Çev. n.)
43 Daha güçlü neden. (Çev. n.)
44 Savunucu. (Çev. n.)

buzun, alevin, büyük sevinçlerin içine daldırmak: Bu amaca giden yollar nelerdir? En güvenilir olanı hangisidir?.. Temelde her büyük duygunun böyle gücü vardır, yeter ki patlasın apansız: Öfke, korku, şehvet, kin, umut, zafer, umutsuzluk, zalimlik; gerçekten de, çileci rahip, ayırın gözetmeksizin, insandaki tüm vahşi köpekleri işe koşar, kâh birini kâh öbürünü serbest bırakır; hep, gözettiği aynı amaç için; insanları boğucu acılarından uyandırmak, çekingen sefaletlerini en azından kaçarken avlamak için, ama hep bir dinsel yorumla, kendini hep "haklı çıkararak". Bütün böylesi duygu taşkınlıklarının bedeli sonradan ödenir, burası apaçık — hastayı daha da hasta yapar —: Bundan dolayı, bu tür acı tedavisi, modern ölçülere göre, "suç"tur. Yine de, hakkını yemeyelim, bunun temiz bir vicdanla uygulaması için daha fazla ısrar edilir; çileci rahip, yararlılığını, kaçınılmazlığını düşünerek, en derin inançla ortaya koyar bunu — hatta, neden olduğu felaketler karşısında sık sık perişan da olur; böyle bir aşırılıktan alınan dehşetli fizyolojik intikam, ruhsal rahatsızlıklar bile, temelde, bu tür tedavinin tüm anlamını gerçekten çürütmez; yukarıda gösterildiği gibi, bu hastalığın tedavisi değil, yalnızca rahatlatarak, memnuniyetsizliği ortadan kaldırmak, çöküntüyle savaşmaktır. Böylece ulaşılır amaca. Çileci rahibin, insan ruhunu yüreğe işleyen, vecde getirici müzikle çınlatmak için göstermeye kalkıştığı belli başlı hüneri — herkesin bildiği gibi —, suçluluk duygusunu sömürmektir. Kaynağı hakkında önceki yazıda kısa ipuçları verildi — hayvan psikolojisinin bir parçasıydı, başka bir şey değil: Orada, suçluluk duygusunun sanki ilkel bir durumuna rastlıyoruz. Önce, suçluluk duygusunun gerçek ustası rahibin elleri arasında biçim kazanıyor — ne biçim ama! "Günah" — hayvansı "kara vicdan"ın rahipsi anlamıdır (gerisin geriye yöneltilmiş zulüm) — hasta ruhun tarihinde şimdiye dek ortaya çıkmış en büyük olaydır: Onda, dinsel yorumun en tehlikeli, en uğursuz

marifetine sahibizdir. Şu ya da bu biçimde, ama her durumda kafese kapatılmış bir hayvan gibi fizyolojik olarak, kendi varlığından dolayı acı çekiyor insan, kafası açık değil, niçin, ne diye? Sebebi bulmak için yanıp tutuşuyor — rahatlatıcı sebepleri —, yanıp tutuşuyor, ilaçlar ve uyuşturucular için de, sonunda, gizli olanı bilene gidip danışıyor da — görün, işte! Bir ipucu alıyor, büyücüsünden, rahipten, acısının nedeni hakkında ilk ipucunu: Onu, kendinde aramalıdır, bir suçta, geçmişin bir parçasında; acısını, bir cezalandırma olarak anlamalıdır... İşitiyor, anlıyor, bu bahtsız: Bundan böyle, tebeşirle çizilmiş bir dairenin içinde kalan tavuk gibi mahpustur. Çıkamaz bu çemberden: Hasta bir "günahkâr"a dönüşmüştür... İki bin yıldan beri, bu yeni hastanın "günahkâr"ın görünümünden kurtulamadık — hep böyle mi olacak? — Nereye baksak, hep aynı nesneye çakılan hipnotize edilmiş bakışlarını görüyoruz. Günahkârın ("Suç"a çakılmış, acısının tek nedeni olan); her yerde şeytani vicdanı, Luther'in dediği gibi şu "iğrenç hayvanı"; her yerde kusulmuş geçmişi, çarpıtılmış olguyu, rahip abasını, açlıktan ölen bedeni, yürek karasını, her yerde, yaşam içeriğinin yol açtığı acıyı yanlış anlama istemini, acının suçluluk duygusu, korku, ceza olarak yorumunu; her yerde, günahkârın kendini, huzursuz, hasta, şehvetli vicdanın zalim çarkı üstünde işkenceye yatırmasını; her yerde sessiz işkenceyi, aşırı korkuyu, zulmedilen kalbin azabını, bilinmeyen bir mutluluğun titreyişlerini, "kurtuluş" çığlıklarını. Gerçekten de bu işlemlerden oluşan sistemle eski çöküntüler, ağırlıklar, bezginlikler, kökünden yenilmiş oluyor, yaşamak yeniden çok ilginç duruma geliyor: Uyanık, sonsuza dek uyanık, uykusuz, kor halinde kömürleşmiş, harcanmış, ama hâlâ bıkılmamış —. Öylece insan, "günahkâr", bu sırrın sırdaşı oluyor. Bu eski, büyük büyücü, memnuniyetsizliğiyle olan savaşında çileci rahip, — açıkça kazanıyor, krallığı ortaya çıkıyor: Artık acıya kafa tutulmuyor, yanıp tutuşuluyor acıyla; "Daha faz-

la acı! Daha fazla acı!" diye haykırıyor, müritlerinin ve sırdaşlarının arzuları, yüzyıllardır. Her acılı duygu taşkınlığı, parçalanan, devrilen, ezilen, gizlenen, cezbeye tutulan her şey, işkence odasının gizleri, cehennem uyduruğunun kendisi — bütün bunlar, bundan böyle keşfedilip tahmin edilerek, sömürülüyor, tümü de büyücünün hizmetindedir, bundan böyle idealini, çileci ideali ele geçirmek için kullanılacaktır... "Krallığım, artık bu dünya değildir" — önceden olduğu gibi sürdürecektir, konuşmasını: Peki, hâlâ böyle konuşmaya hakkı var mıdır?.. Goethe otuz altı trajik durumun olduğunu iddia ediyor: Eğer bilinmiyorsa, buradan Goethe'nin çileci rahip olmadığı iddia edilebilir. Daha fazlasını biliyordu — o.

21.

Bütün bu rahipçe tedavi üstüne, "suçlu" tedavi üstüne yapılacak en küçük eleştiri bile gereksiz olacaktır. Çileci rahibin hastalarına (kutsal bir ad takarak, açıkça anlaşılacağı gibi, amaçlarının kutsallığına ikna olarak) buyurduğu böyle duygu taşkınlıklarından herhangi bir hastanın gerçekten yararlandığını kim savunabilir? En azından "yararlanma" sözcüğünün anlamı üstünde açık olmalıyız. Eğer ondan, bu davranış sisteminin insanı daha iyi duruma getirdiğini anlamayı istiyorsak, bir itirazım yok: "Daha iyi duruma gelme"den ne anladığımı ekleyeyim yalnızca — "evcilleştirilmiş", "kısırlaştırılmış"la aynı anlamı taşıyor. (Böylece, zarar görmüşle aşağı yukarı eş anlamlı...) Böyle bir sistem genel olarak hastaya, içi sıkılmış çökmüşe uygulandığında, onu daha iyi duruma getirse bile, her durumda daha da hasta yapar; kendilerine yöntemli bir biçimde, pişmanlık işkencesi, tövbekârlık, kurtuluş titremeleri yaşatılanlara ne olduğunu anlamak için, bir deli doktoruna başvurmalıdır. Ayrıca tarihe de: Nerede çileci rahibin te-

davisi etkinse orada hastalık, şaşılası bir hızla, derinliğine ve genişliğine yayılmıştır. Her zaman "başarısı"sını sağlayan neydi? Hastalığa eklenmiş bir perişan sinir sistemi büyük ve küçük ölçülerde, hem bireylerde, hem yığınlarda. Tövbe ve kurtuluş eğitiminin doruğuna ulaştığı dönemlerde muazzam sara salgınları görüyoruz; tarihte bilinen en büyüğü Aziz Vitus'un ve Aziz John'un Ortaçağ dansları; böylesi bir eğitimin ardından gelen diğer bir etki olarak, bazen, bir halkın ya da kentin (Cenova, Basel) huyunu suyunu tümüyle tersine çeviren korkunç felçlerle, uzun süren çöküntü durumlarıyla karşılaşıyoruz; — uykuda yürümekle ilgili olarak büyücü avı histerisini de katabiliriz buna. Yalnızca 1564 ile 1605 arasında, sekiz büyük salgın ortaya çıkmıştır —; ayrıca, sürükleyici biçimiyle, korkunç "Evviva la morte!"[45] çığlığının bütün Avrupa'da duyulduğu, ölüm arayan yığınların çılgınlığını da görüyoruz; şimdi kendine özgü şehvet dolu, tahrip etme hırsıyla kesintiye uğramış: Benzeri duygu değişimini, ne zaman çileci günah öğretisi yeniden büyük bir başarı kazansa, aynı kesintiler ve döne döne düşmelerle bugün de gözlüyoruz. (Dinsel nevroz bir şer biçimi olarak görünüyor; bunda kuşku yok; nedir o? Quaeritur.)[46] Geniş olarak ele alındığında, çileci ideal ve onun ahlak sistemi, bu kutsal niyetler perdesi altında bütün duygu taşkınlıklarını üretme yollarının en akıllıca, en sakıncasız, en tehlikeli sistemleştirilmesi, insanlığın, tüm tarihine korkunç ve unutulmaz biçimde yazılmış bulunuyor, yazık ki, yalnızca, tarihine değil... Bu ideal kadar, Avrupa'nın sağlığı ve ırksal gücü üstünde, böylesine tahrip edici etki yaratan başka bir şey bilmiyorum; abartısız ona, Avrupa sağlığının tarihindeki gerçek bela diyebiliriz. Etkisini, ancak Alman etkisiyle karşılaştırabiliriz. Avrupa'nın alkolle zehirlenmesini demek istiyorum. Alman ırkının politik

45 Yaşasın ölüm! (Çev. n.)
46 Bkz. s. 50'deki 31 no'lu dipnot. (Çev. n.)

ve ırksal egemenlikleriyle ilerleyen (— nereye kanı karışmışsa oraya kötülüğü de karıştırmıştır). — Sırada üçüncü olarak bulunan belsoğukluğudur — magno sed proxima inter vallo.[47]

22.

Çileci rahip ne zaman güçlense, ruh sağlığını tahrip eder; sonuç olarak da in artibus et litteris[48] beğeniyi tahrip eder, hâlâ da tahrip etmeyi sürdürüyor. "Sonuç olarak mı?" — Umarım, bu sonucun ne olduğu kolayca görülecek, en azından kanıtlamak zorunda kalmayacağım onu. Tek bir ipucu yalnızca: Hıristiyan edebiyatının temel kitabıyla ilgili, onun kendine özgü modeliyle, onun "kendi başına kitabıyla". Aynı zamanda kitapların egemenliği olan, Yunan-Roma egemenliğinin tam ortasında bile, henüz tümüyle bozulmamış, yıkılmamış eski edebiyat dünyasıyla yüz yüze insanların hâlâ, sahipliği bugünlerde ulusal edebiyatların yarısıyla değiş tokuş edilmiş kitaplar okuyabildiği zamanlarda, Hıristiyan kışkırtıcıların basitliği ve boşluğu — kilise babaları deniyor onlara — şunları söyleme cesaretini taşıyordu: "Bizim de bir klasik edebiyatımız var, Yunan edebiyatına gereksinimimiz yoktur", bunları söyleyerek gururla, dinsel efsaneler içeren kitapları, havarilerin mektuplarını, Hıristiyanlığın savunmalarını anlatan yazılarını gösteriyorlardı, bugün de aşağı yukarı İngiliz "Kurtuluş Ordusu", Shakespeare ve diğer "dinsizlere" karşı savaşında benzeri edebiyatı kullanıyor. "*İncil*"i sevmiyorum, bu kolayca tahmin edilebilir; bu, en fazla saygı görmüş, aşırı ölçüde saygıyla karşılanmış yapıtla ilgili olarak beğenimin yapayalnız kalışı huzurumu kaçırıyor (karşımda iki bin yıllık beğeni duruyor): Ama işte böyle! "İşte burada duruyorum, başka türlüsü elimden

47 Uzun bir aradan sonra, yine de bundan sonra. (Çev. n.)
48 Sanat ve edebiyatta. (Çev. n.)

gelmiyor," — olumsuz beğeniye sahip olacak cesaretim var. Tevrat'a gelince — evet, tümüyle başka bir şey var burada: Tüm saygımız Tevrat'adır. Onda, büyük insanlar, kahraman bir ülke, dünyada en nadir görülen nitelikteki bir şey, güçlü bir yüreğin eşi bulunmaz naifliğini buluyorum, üstelik, bir halk buluyorum onda. Öte yandan, İncil'de, yalnızca bir küçük tarikat yönetimini, düpedüz bir ruh rokokosunu, düpedüz kıvrım kıvrım süsleri saklı köşeleri, acayiplikleri, gizli dinsel toplantıların havasını buluruz, bu arada o döneme ait (Roma taşrasına), ne tam anlamıyla Yunanlılara ne de Yahudilere özgü olan kırsal yaşamın arada bir duyulan soluğunu da unutmamak gerek. Birbirinin içine geçmiş alçakgönüllülük ve kendini önemseme; insanı oldukça serseml eten duygu gevezeliği; sıkıntılı pantomim; iyi bir eğitimden eser bile yok, bu açık. Bu dindar insancıkların yarattığı küçük kötü alışkanlıklardan nasıl bir varlık çıkabilir ki! Kimse aldırmaz onlara, Tanrı bile. Sonunda, bu küçük taşralı insanlar "ebedi hayatın tacı"nı isterler; peki, ama ne adına? Hangi amaç için? — Arsızlıkları daha öteye götürmez onları, bir ölümsüz Petrus: Kim tahammül eder ona! Gülünçtür, hırsları: En kişisel şeylerini, ahmaklıklarını, acılarını, küçücük kaygılarını kusarlar, sanki varlığın kendisi onlarla ilgilenmek zorundaymış gibi; içine düştükleri dertlerin feryatlarına bile Tanrıyı karıştırmaktan asla bıkmazlar. Bu Tanrıyla sürekli içli dışlı olmanın yarattığı adi beğeni! Bu ısıran, pençeleyen Tanrıya karşı Yahudice, yalnızca Yahudice değil, ama bir sırnaşıklık!.. Doğu Asya'da, kendilerinden, ilk Hıristiyanların özlü şeyleri, derin saygının inceliğini öğrenebildiğini, küçümsenen küçük "dinsiz halklar" var; Hıristiyan misyonerlerin de tanık olduğu gibi, bu halklar, Tanrılarının adını bile ağızlarına almıyorlar. Bu bana yeterince ince bir nokta olarak görünüyor; kesinlikle, yalnızca "ilk" Hıristiyanlar için çok ince değil: Karşıtlığı görebilmek için, örneğin Luther'i anımsamalı, şu Almanya'nın şim-

diye dek yetiştirdiği "ağzı en iyi laf yapan", küstah köylüyü, Tanrıyla olan konuşmasında seçtiği ses tonunu, Luther'in kilisenin aracı azizlerine saldırısı, kuşkusuz temelde, şu yalnızca daha hevesli, daha sessizlerin en kutsal olana kabul edilmelerine, yontulmamışlara yaklaşmalarına izin veren, aşırı resmi, derin saygı etiketini, kilisenin iyi etiketini taşımaya gönülsüz yontulmamış bir herifin saldırısıydı. Her yerde, bu yontulmamışların sesi kesilmeliydi; oysa, köylü Luther, tümüyle farklı bir şey istedi; çünkü yeterince Alman değildi: Her şeyden önce doğrudan konuşmayı, kendisi olarak, "formal olmayan biçimde" konuşmayı istedi Tanrıyla... Öyle de yaptı. Kolayca görülebileceği gibi, çileci ideal, hiçbir yerde asla iyi beğeni, hatta terbiyeli davranma okulu oluşturmadı — en çok, resmi davranışlar okuluydu —; öyleydi, çünkü doğası gereği tüm terbiyeli davranışların ölümcül düşmanını barındırıyordu içinde, — ölçülü olma eksikliğini; ölçülü olmaya nefreti; kendisi "non plus ultra"ydı[49] çünkü.

23.

Çileci ideal yalnızca sağlığı ve beğeniyi tahrip etmekle kalmıyor, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı şeyleri de tahrip ediyor hepsini sayıp dökmekten kaçınıyorum. (Hiçbir zaman sonunu getiremezdim bu işin!) Burada amacım, bu idealin etkilerinin ne olduğunu değil de, yalnızca ne anlama geldiğini; neyi belirttiğini, arkasında, altında, içinde ne olduğunu, hangi soru işaretleriyle ve yanlış anlamalarla yüklü şeyin, geçici, anlaşılması zor ifadesi olduğunu aydınlatacağım. Yalnızca, bu amaçla, onun müthiş etkilerine, uğursuz etkilerine bakışı okurlarımdan esirgeyemiyorum: Onları, bu idealin anlamıyla ilgili sorunun en aşırı ve en korkunç yanlarına hazırlamak için. Bu idealin gücünün, şu müthiş gücün,

49 Aşırı uç. (Çev. n.)

anlamı nedir? Neden bu ölçüde ortalığı kaplamasına izin verildi? Neden karşı çıkılmadı? Çileci ideal bir isteme yi dile getirir: Peki, karşıt ideali dile getirecek karşıt isteme nerede? Çileci idealin bir amacı var, — bu amaç öylesine evrensel ki insan varlığının diğer ilgileri onunla karşılaştırılınca, küçük ve dar görünüyor; çağları, halkları, insanları amansız bir biçimde bu amacın ışığında yorumluyor; diğer yorumlara izin vermiyor; yalnızca kendi yorumu açısından tanımazlıktan geliyor, yadsıyor, evetliyor, pekiştiriyor (— Hiç böylesine sonuna kadar giden bir yorum sistemi olmuş mudur?); hiçbir güce boyun eğmiyor, üstelik diğer güçler karşısında ayrıcalığına, mutlak olarak derece üstünlüğüne inanıyor, — çileci idealin bir aleti, onu amacına, tek amacına götürecek bir yol, bir araç olarak bir anlam, bir var olma hakkı, bir değer kazanmamış hiçbir gücün yeryüzünde bulunacağına inanmıyor... Bu kapalı isteme, amaç, yorum sisteminin bir eşi nerede? Niçin böyle bir eş yok ortada? Nerede bu "diğer bir amaç"? Oysa, bana, bu ideale karşı uzun süreden beri başarılı bir savaş açmakla kalmayıp onu tüm önemli noktalarda egemenliği alan böyle bir amacın eksik olmadığı söyleniyor: Tüm modern bilim tanıkmış buna, — hani şu bilim, şu halis gerçeklik felsefesi, açıkça yalnızca kendine güvenen, açıkça kendi cesaretine, kendi isteme gücüne sahip şimdiye dek Tanrısız yaşayabilen, ötede olan, yadsıyan erdem. Böylesine gürültülü kışkırtıcıların gevezeliği, pek etkilemiyor beni: O gerçeklik zurnacıları kötü müzisyenlerdir, sesleri yeterince derinden gelmiyor, bilimsel vicdanın uçurumu konuşmuyor onlara — "bilim" sözcüğü bu zurnacıların ağzında düpedüz bir ırza geçme, bir kötüye kullanma, bir utanmazlık olup çıkıyor. Hakikat, burada söylenenin tam tersi: Çünkü bilim bugün hiç de kendi başına bir inanç değil, hele hele, kendi üstünde bir ideal olamaz, — genellikle bir tutku, bir aşk, bir şiddet, bir acı olduğu zaman bile, çileci idealin zıttı değil de tersine en son, en soylu biçimidir onun. Size tuhaf mı geliyor bu sözlerim?.. Bugün,

akademisyenler arasında yeterince alçakgönüllü ve değerli çalışkan kişiler de var, küçücük köşelerinde mutlular; orada mutlu oldukları için, zaman zaman pek de alçakgönüllü olmayan bir biçimde, bugünkü durumdan genel olarak hoşnut kalınması gerekliliğini talep ediyorlar, özellikle bilim alanında; — çünkü orada yapılacak bir yığın yararlı şey var. Bunu inkâr etmiyorum: Bu onurlu çalışkan insanların yaptıkları işten aldıkları zevk, yıkmayı isteyeceğim en son şey; kıvançlıyım onlardan. Oysa, bilim alanında ciddi olarak çalışılması, mutlu bilim işçilerinin varlığı, bilimin bütünüyle bir amacının, bir istemesinin, bir idealinin ya da büyük bir inanç tutkusu olduğunu kesinlikle kanıtlamaz. Dediğim gibi, durum tümüyle tersi: Çileci idealin en yeni görünüş biçimi olmadığı yerlerde — istisnalar, bu genel yargıyı çürütemeyecek kadar nadide, soylu, seçkindir —, bilim, bugün, her çeşit hoşnutsuzluğun, inançsızlığın, kemirici kurdun, despecto sui'nin[50] kara vicdanın gizlenme yeridir, — ideal yokluğunun, büyük sevgi eksikliğinin, bir gönülsüz hoşnutluğun hoşnutsuzluğundan doğan acının huzursuzluğudur. Ah, bilim bugün neleri gizlemiyor ki! Ne olursa olsun, ne kadar çok şeyi gizlemeye yönelik değil ki! En iyi akademisyenlerin yeterliliği, bilinçsiz çalışkanlıkları, gece gündüz tüten kafaları, teknikleri içindeki ustalıkları — bütün bunların gerçek anlamı ne kadar da sık, kendilerinden bir şeyleri saklama isteklerinde bulunuyor! Kendini uyuşturma aracı olarak bilim: Tanıştınız mı onunla?.. Kim akademisyenlerle bir arada olmuşsa, zararsız bir sözcüğün onları nasıl derinden yaraladığını bilir; tam da onu onurlandırmak istediğinizde bir akademisyen dostunuz çileden çıkabilir; sadece, gerçekten kimle ilişkide olduğunuz konusundaki dikkatsizliğiniz onu küplere bindirebilir; kim olduğunu kabule yanaşmayan, kendini uyuşturmuş, kendinin farkında olmayan acı çeken biridir o, tek bir şeyden korkar: Yeniden bilincine kavuşmaktan...

50 Kendini aşağı görme. (Çev. n.)

24.

— Bugün felsefeciler ve akademisyenler arasında kalmış son idealistlerin sözünü ettiğim şu az bulunur durumlarına bakın bir: Yoksa, onlar çileci idealin beklenen muhalifleri, karşı idealistler olmasın sakın? Gerçekten de, öyle olduklarına inanıyor, bu "inanmaz adamlar" (tümü de öyle, çünkü) bu noktada sözleri ve davranışlarıyla öylesine ciddi, öylesine tutkulular ki, bu idealin muhalifi oldukları inancı, inançlarının geriye kalan en son parçası olarak görünüyor: — Bundan dolayı inançlarının doğru olması mı gerekir?.. Biz "bilenler" giderek her çeşit inanana güvenimizi yitirir olduk; güvensizliğimiz, giderek geçmiş günlerdekinin tersine sonuçlar çıkarmamıza yol açıyor: Nerede inancın gücü epeyce ön plana çıksa, bundan belli bir kanıtlanabilme zayıflığı, hatta inanılanın olanaksızlığı[51] sonucuna varıyoruz. Biz de yadsımıyoruz inancın "saadet verdiğini": Tam da bundan dolayı, inancın bir şeyi kanıtladığını yadsıyoruz, — saadet veren daha güçlü inanç, inanılana karşı bir kuşku yaratıyor; "hakikat"i değil, belli bir olasılığını temellendiriyor — aldanmanın. Bizim durumumuz nasıl peki? — Bu hayır diyenler, tek bir noktada koşulsuz olan, bugünün dışlanmışları — düşünce temizliği iddiasında olanlar, bu sert, ciddi, yan tutmaz, kahraman ruhlar, çağımızın deccalleri, ahlaksızlar hiççiler, bu kuşkucular, ephetikler,[52] ruh hektikleri[53] (şu ya da bu anlamda tümü ve hektiktirler); yalnızca onlarda düşünce vicdanının yaşayıp bedenleştiği bu son bilgi idealistleri, — onlar, kesinlikle, ellerinden geldiğince çileci idealden kurtulduklarına inanıyorlar; bu "özgür, çok özgür ruhlar": Yine de, kendilerinde göremediklerini, açığa çıkarıyorum onlar için, — çünkü kendilerine çok yakınlar —: Bu ideal, kesinlikle onların da ideali; bugün yalnızca onlar temsil ediyor onu, belki de yalnız-

51 Unwahrscheinlichkeit. (Çev. n.)
52 Bkz. s. 132'deki 20 no'lu dipnot. (Çev. n.)
53 *Ephektik*'le aynı anlamda: Yargı vermekten kaçınan. (Çev. n.)

ca onlar; kendileri bu idealin en tinselleştirilmiş ürünleridir: En uçtaki akıncıları, en ileri keşif kolu, en tutkun, en ince, en akıl almaz ayartma biçimi: — Eğer bir bilmece söyleyeceksem, bu tümceyle söylemiş olayım!.. Artık özgür ruhlar değiller: Çünkü hâlâ hakikate inanıyorlar... Hıristiyan haçlıları doğuda Haşhaşilerin[54] ele geçirilemez düzeniyle, en düşük derecelilerin, benzeri keşişler düzeninde asla elde edilemeyen bir boyun eğmeyi yaşadığı şu en iyisinden özgür ruhlarla karşılaştıklarında, yalnızca en yüksek derecelilere bir secretum[55] olarak açık tutulan bir işaret ve sloganı şu ya da bu şekilde elde ettiler: "Hiçbir şey hakikat değildir, her şeye izin var"... Çok iyi, buydu işte ruhun özgürlüğü, onunla hakikatin kendisindeki inanç ortadan kalktı... Bu mağaranın Minotauros'unu[56] yaşantıları aracılığıyla tanıdı mı hiç?.. Kuşkum var, dahası başka şeyler de biliyorum: — Hiçbir şey, bu anlamda, özgürlükten, kurtuluştan daha yabancı değil onlara, o bir noktada koşulsuz olanlara, o sözde özgür ruhlar denenlere, hangi açıdan bakarsak bakalım, daha katı biçimde bağımlılar; kesinlikle, hakikate olan inançlarında herkesten daha çok katı, daha koşulsuzdurlar. Bütün bunları belki de çok yakından biliyorum: Şu böylesi bir inanca insanı bağımlı kılan saygıdeğer felsefeci çekingenliğini; şu en sonunda evet demeyi de hayır demeyi de yadsıyan zihin stoacılığını; şu olgusal olanın, factum brutum'un[57] önünde çakılıp kalma arzusunu; onunla Fransız biliminin bugünlerde Alman bilimine karşı bir tür ahlaksal üstünlük kurmaya çalıştığı, şu "petits faits"[58] (ce petit faitalism,[59] diyorum ona) yazgıcılığını; şu genelde bütün yorumları yadsımayı (kuvvetin, uyumun, kısaltmanın, ihmal etmenin, bırakıp gitmenin, içi boş olanı doldur-

54 Haçlı seferleri sırasında, Hıristiyanlara karşı, özellikle haşhaşın etkisiyle direnip savaş veren Müslüman topluluğu. (Çev. n.)
55 Giz. (Çev. n.)
56 Eski Yunan mitolojisinde, yarı insan, yarı boğa bir canavar. (Çev. n.)
57 Kaba, işlenmemiş, çıplak olgu. (Çev. n.)
58 Küçük olgular. (Çev. n.)
59 Küçük olguculuk. Burada faitalism, *"fatalism"*i, yazgıcılığı, çağrıştırıyor. (Çev. n.)

manın, yaratmanın, aldatmanın, yorumun özüne ait tüm ne varsa onların yorumlarını yadsımayı) — bütün bunlar, geniş olarak bakıldığında, bir cinselliğin yadsınması kadar, çileci erdemi dile getiriyor (temelde, bu yadsımanın yalnızca, özel bir biçimidirler). Bu adamları zorlayan şey, şu koşulsuz hakikati isteme, çileci idealin kendisine olan inançtır. Bilinçsiz bir imperatif olsa da — bunun hakkında yanılmamak gerek, — metafizik değere inançtır o, hakikatin mutlak değeri, yalnızca bu ideal tarafından güvence altına alınıp onaylanmıştır (bu idealle ayakta durur ya da düşer). Kesin olarak söylenirse, "belli önkoşulları olmayan" bir bilim yoktur; böyle bir düşünce düşünülemez, sonuç vermez mantıksal yanlıştır bu: Önce, bir felsefe, bir "inanç" olmalı ki, onunla bilim bir yön, bir anlam, her zaman bir sınır, bir yöntem, bir var olma hakkı kazansın. (Kim bunun tersini düşünürse, kim, örneğin felsefeyi "kesin bir bilimsel temel üzerine" dayandırmaya çalışırsa, önce, yalnızca felsefeyi değil, hakikatin kendisini de başaşağı çevirmek zorundadır; iki saygıdeğer yosmanın ilişkisi açısından bakıldığında, görgü kurallarının en vahim ihlali olabilir bu!) Evet, kuşku yok — şimdi, burada *Şen Bilim* adlı yapıtımın beşinci kitabından alıntı yapıyorum (344. Bölüm): — "Doğrucu insan, bilime olan inancın şart koştuğu en gözü pek, en uçtaki anlamıyla, bilimle, yaşama, doğa, tarih, dünyasından farklı bir dünyaya evet der; bu 'öbür dünyayı' evetlediği sürece, böylece, karşıtını, bu dünyayı, dünyamızı — yadsımış olmaz mı? ... Bilime olan inancımızın altında yatan hâlâ bir metafizik inançtır, — biz bugünün bilenleri, biz Tanrısız, antimetafizikçiler, biz de ateşimizi, hâlâ, bin yıllık, Tanrı hakikattir, hakikat Tanrısaldır diyen Hıristiyan inancından, Platon'un inancının yaktığı ateşten alıyoruz... Peki, ya bu inanç gittikçe daha inanılmaz duruma geliyor, hiçbir şey, bir hata, bir körlük, yalana dönüşmedikçe Tanrısal olmuyorsa — Tanrının kendisi bizim en uzun süren yalanımızsa?" — Bu noktada durup uzun uzun durumumuzu düşünmek gerekiyor. Bili-

min kendisinin bundan böyle yargılanması gerekiyor (bununla, böyle bir yargılanma sonunda, haklı kılınmanın sağlanacağını söylemiyoruz). Bu soruyla ilgili olarak en eski ve en yeni filozofları göz önüne alalım: Tümü de hakikati istemenin ne denli fazla haklı kılma çabası gerektirdiğinden habersizler; burada, her felsefede bir boşluk var — nereden geliyor bu? Çünkü şimdiye dek bütün felsefeye çileci ideal egemen olmuş; çünkü hakikat, varlık, Tanrı, en son yargı makamı olarak ileri sürülmüş, çünkü hakikatin bir sorun olmasına izin verilmemiş. Bu "izin verme" anlaşılıyor mu? — Çileci idealin Tanrısına olan inancın yadsındığı andan itibaren, yeni bir sorun ortaya çıkıyor: Hakikatin değeri sorunu. Hakikati isteme bir eleştiri gerektirir. — Ödevimizi belirleyelim böylece —, hakikatin değeri bir kez deneysel olarak sorgulanmalıdır... (Bu konunun çok kısa anlatıldığı izlenimine kapılanları, *Şen Bilim*'deki "Biz de ne ölçüde dindarız" başlıklı (344. Bölüm) ya da en iyisi, bu yapıtın beşinci kitabını tümüyle, *Tan Kızıllığı*'nın önsözüyle birlikte okumalıdır.

25.

Hayır! Çileci idealin doğal muhalifini araştırıp şu soruyu sorduğumda, bana sakın bilimle gelmeyin: "Karşıt ideali dile getiren karşıt isteme nerededir?" Bilim uzun uzadıya kendine yeten bir uğraş değildir; öncelikle, o, her açıdan, bir değer idealine gereksinme duyar, kendi kendine inanmaya hizmet edebilecek bir değer yaratıcı güce kendisi değerler yaratamaz. Çileci idealle ilgisi hiç de temelden bir karşıtlık göstermez; hatta, bu idealin içsel gelişmesinde itici bir gücü, — temsil eder. Karşı çıkışı ve kavgası, yakından incelendiğinde, bu idealin kendisiyle değil de, yalnızca onun dış cephesiyle, görünüşüyle, maskesiyle, geçici olarak sertleştirilip, katılaştırılarak, dogmalaştırılmasıyladır; bu idealde dışavurulan, aşikâr kılınanı yadsıyarak, ondaki yaşamı özgürleş-

tirir. Bu bilim ve çileci ideal ikilisi, aynı temele dayanırlar — bunu zaten göstermiş bulunuyorum —: İkisi de, hakikati çok büyük görme üstüne dayanırlar — (daha doğrusu: Hakikatin değerlendirilemez ve eleştirilemez olduğu inancı üstüne). Bundan dolayı onlar zorunlu müttefiktirler, — eğer savaşacaklarsa, birlikte savaşırlar, birlikte sorgulanırlar. Çileci idealin değerinin küçük görülmesi kaçınılmaz olarak bilimin de küçük görülmesini içerir: Bu olgu karşısında gözlerimizi dört açıp kulak kesilmeliyiz! (Sanat, önceden söyleyelim, çünkü bir gün, bu konuya daha uzun boylu çalışmak üzere, geri döneceğim, — işte sanat, onda yalanın kutsallaştırıldığı, aldatmayı istemenin temiz bir vicdana kavuştuğu sanat, çileci ideale bilimden daha temelli bir biçimde karşı çıkar: Bu, içgüdüsel olarak, Avrupa'nın şimdiye dek yetiştirdiği en büyük sanat düşmanı Platon tarafından içgüdüsel olarak sezildi. Platon'a karşı Homeros: Bütünleşmiş, gerçek bir karşıtlık — orada, "öte"nin, en içten savunucusu, yaşamanın büyük kara çalıcısı duruyor, buradaysa, iradesiz Tanrılaştırıcı, altın doğa. Kendisini çileci idealin hizmetine koşmak, bu yüzden bir sanatçının gerçekleştirebileceği en belirgin kokuşmadır; yazık ki, üstelik, en alışmış kokuşma biçimlerinden biridir: Çünkü hiçbir şey, sanatçıdan daha kolay kokuşabilir değildir.) Fizyolojik açıdan da, bilim çileci idealle aynı temele dayanır: Yaşamanın belli bir biçimde yoksullaştırılması ikisinde de bir önkoşuldur, — duygular soğutulur, yaşama temposu yavaşlatılır, içgüdüler yerine diyalektik konur; yüzlere ve davranışlara ciddiyet bulaştırılır (ciddiyet, uğraş veren, zorlukları yenmek için uğraşan yorucu bir yaşama metabolizmasının en yanılmaz işaretidir). Akademisyen önyüzüne adımlarını atmaya başladığı zaman, bir halkın tarihindeki dönemleri gözleyin: Bir tükenme dönemidir onlar, sık sık akşam ve çöküş dönemleri, — enerji taşkınlığı, yaşamın ve geleceğin kesinliği geçmişte kalan şeylerdir. Mandarinlerin[60] egemenliği her za-

60 Bkz. s. 78'deki 9 no'lu dipnot. (Çev. n.)

man bir şeylerin yanlış gittiği anlamına gelir: Demokrasinin ortaya çıkışında, savaş yerine uluslararası mahkemelerde, kadınların eşit haklar elde etmelerinde, acıma dininde ve yaşamanın çöküşüyle ilgili diğer belirtilerde benzer durum görülür. (Bir sorun olarak ortaya konmuş bilim; nedir bilimin anlamı? — *Trajedinin Doğuşu*'nun önsözüyle karşılaştırın.) — Hayır! Bu "modern bilim"! — Bu olguyla karşı karşıya gelelim artık! — Çileci idealin şu an sahip olduğu en iyi müttefiktir; tam da bu nedenden dolayı, en bilinçsiz, en gönülsüz, en gizli ve yeraltındaki müttefiktir! Şimdiye dek aynı oyunu oynadılar, "ruh fakirleri" ve bu idealin bilimsel karşı görüşlüleri (bu arada, bilimadamlarının karşıt bir ruh yapısı taşıdığı, onlarda bir ruh zenginliği olduğu sanılmamalı — öyle değiller, onlara ruh hektikleri[61] diyorum). Bunların ünlü zaferlerine gelince, kuşkusuz zafer kazanmışlardır — ama neye karşı? Çileci ideale karşı kesinlikle bir galibiyet kazanmamışlardır; çünkü çileci ideal, daha güçlü, daha kavranamaz, daha manevi, daha ahlakdışı oldu hep bir duvar, bir dıştan eklenen şeyle kendini ayakta tuttu, bilimsel acımasız biçimde çözüldü, yıkıldı. Gerçekten de dinsel kılıklı astronominin yenilgisi, bu idealin yenilgisi anlamına mı gelir?.. İnsan kendi varlığının bilmecesinin aşkın çözümü için belki de daha az istekli değil mi, şimdi bu varlık, şeylerin görülebilir düzeni içinde daha gelişigüzel, daha serseri, daha gereksiz biçimde ortaya çıkmıyor mu? İnsanın kendini küçültmesi, kendini küçültmeyi istemesi karşı çıkılamaz biçimde Kopernik'ten beri ilerlemedi mi? Ah! İnsanın onuruna ve birliğine, varlık zincirindeki eşi bulunmaz yerine olan inanç gerilerde kaldı, — o eski inancına göre hemen hemen Tanrı olan ("Tanrının çocuğu, Tanrı adam") tamı tamına bir hayvan olup çıktı... Kopernik'ten bu yana, insan kendini bir eğik düzlem üzerinde buluyor, — gittikçe daha hızlı kayıp uzaklaşıyor merkezden — nereye? Hiçliğe mi? "Hiçliğinin bir delip geçen duygusu"na doğ-

61 Bkz. s. 169'daki 53 no'lu dipnot. (Çev. n.)

ru mu?.. Haydi öyle olsun! Bu dosdoğru bir yol değil mi — eski ideale? Bütün bilim (insanı zayıflatıp ona haddini bildiren etkisi üstüne Kant'ın "benim önemimi ortadan kaldırıyor" diyerek dikkat çekici bir itirafta bulunduğu astronomi değil yalnızca...), bütün bilim, doğal olan da doğal olmayan da — benim bilgi özeleştirisi dediğim — şimdilerde, insanı şimdiye dek kendine olan saygısından caydırma konusu üstünde duruyor; sanki bu, insanın yüz karasından başka bir şey değilmiş gibi; şu da denebilir: Bilimin özsaygısı, kendi sert Stoacı[62] dinginlik biçimi, insanın en son ve en ciddi kendine olan saygısı olarak kendinden nefretinden desteklemeyi içerir (gerçekten de haklı olarak: Çünkü kendini aşağılayan kişi hep, "Nasıl saygı duyacağını unutmayan" kişi olagelmiştir...) Bu gerçekten de çileci ideale karşı çalışma mıdır? Hâlâ ciddi olarak inanılıyor mu (ilahiyatçıların bir an için tasarladıkları gibi). Kant'ın ilahiyat kavramlarına karşı ("Tanrı", "ruh", "özgürlük", "ölümsüzlük") kazandığı zaferin çileci ideale zarar verdiğine? — Şimdilik Kant'ın gerçekten de böyle bir niyeti olup olmadığı konumuzun dışında kalıyor. Kesin olan şu, Kant'tan bu yana, her çeşit aşkıncılar[63] bir kez daha oyunu kazanmışlardır, — ilahiyatçılardan kurtulmuşlardır: Ne büyük mutluluk! — Kant onlara, bundan böyle "yüreklerinden gelen isteği" izleyip kendi güçleriyle, olanca bilimsel saygıyı görerek yürüyebilecekleri gizil yolu göstermiştir. Aynı biçimde: Eğer, şimdi Tanrı olarak soru işaretinin kendisine tapıyorlarsa, kim, bundan böyle bilinemezcileri,[64] bilinmeyene, gizli olana saygı duyanları, ayıplayabilir ki? (Xaver Doudan,[65] bir zamanlar "l'habitude d'admirer l'inintelligible au lieu de rester tout simplement dans l'inconnu"nun[66]

62 Yaklaşık MÖ 300'de Citiumlu Zeno tarafından kurulan felsefe okulu. Bu okulun öğretisine göre, bilge kişi tutkularından arınmıştır: Haz ve acı etkilemez onu, doğa yasalarına boyun eğer. (Çev. n.)

63 Transzendentalisten. (Çev. n.)

64 Agnostikern. (Çev. n.)

65 Ximénés Doudan (1800–1872) Fransız eleştirmen. (Çev. n.)

66 Oldukça basit biçimde bilinmeyende kalmak yerine, kavranamaza hayran olma alışkanlığı. (Çev. n.)

oluşturduğu tahripten söz etmişti; eskilerin bunu — önlediğini düşünüyordu.) Diyelim ki, insanın "bildiği" her şey, yalnızca onun isteklerini tatmin etmekle kalmıyor, ayrıca onlarla çelişiyor, bir çeşit korku yaratıyor; bunun sorumluluğunu, "istekler"de değil de, "bilgi"de aramak, nasıl da bir Tanrısal kaçamak olurdu!.. "Bilgi yoktur: Sonuç olarak — Tanrı vardır!": Ne de yeni bir elegantia syllogismi![67] Çileci idealin nasıl bir zaferidir bu! —

26.

Yoksa, bütün modern tarih yazımı, belki de, daha bir yaşam kesinliğinde, ideal kesinliğinde bir tutumu mu sergiliyor? Bugünlerdeki en soylu iddiası, bir ayna olduğu; tüm teolojiyi yadsıyor; artık bir şey "kanıtlamak" istemiyor: Yargıç rolü oynamaya hor bakıyor, bunu da iyi beğenisine bağlıyor, — ne kadar kabul ediyorsa o kadar yadsıyor, saptıyor, "betimliyor"... Bütün bunlar yüksek dereceden çilecilik; ama aynı zamanda daha yüksek dereceden de hiççilik, bu konuda kendimizi aldatmayalım! Acı, sert, ama kararlı bir bakış görülüyor, — bir göz, yalnız bir kuzey kutbu kâşifi gibi uzağı görüyor (İçini görmemek için belki de, geriye bakmamak için?..). İşte kar; işte yaşam sessizleşiyor; işte son kargaların çığlıkları işitiliyor, "Nereye?", "Boşuna!", "Nada!" diyorlar — işte, burada hiçbir şey büyüyüp çoğalmıyor ya da en fazla Petersburg metapolitiği Tolstoycu "acıma" çıkabiliyor. Şu, öbür türlü tarihçiye gelince, belki de daha "modern" tiptekine, haz ve şehvet düşkünü olana, "sanatçı" sözcüğünü bir eldiven olarak kullanıp bugün derin gizemli düşünme övgüsünü bütünüyle tekeli altına alan, hem yaşamla hem de çileci idealle oynaşana: Ah, bu tatlı, kurnaz adamlar nasıl da çileciler ve kış manzaraları için bir özlem uyandırıyorlar insanda! Hayır! Bu tür "derin gizemli düşün-

67 *Tasım şıklığı.* (Çev. n.)

me"yi şeytan alsın! Ben şu tarihsel hiççilerle birlikte en kasvetli, gri, soğuk siste gezmeyi yeğliyorum! — Gerçekten de seçebilseydim tümüyle tarih dışı, tarihe karşı bir kişi olabilirdim (sesi, bugün Almanya'da, şimdiye dek bir mahcup ve sesini duyurmayan türün "güzel ruhunu", eğitilmiş proterler içinde, species anarchistica'yı[68] coşturan Dühring gibi). "Derin gizemli düşünme" yüz kez daha kötü —; böylesine "nesnel" koltuk akademisyenin yarattığı iğrenmeden, tarih önünde böylesi güzel kokulu şehvetten, yazgı Tanrıçasının zalim makasını yazık ki bir cerrahi hünerle kullandığı yerde, mahrum olduğu alkışının, mahrum olduğu yerde, yüksek dik sesini hemen açığa vuran Renan[69] parfümünden daha kötüsünü bilmiyorum. Bu benim beğenime ters düşüyor; sabrımı taşırıyor: Yitirecek bir şeyi olmayan, bu görüşlerle sabırlı olsun, — böyle bir görüş tepemi attırıyor, böyle bir "seyirci" beni, oyunun kendisinden daha çok, "oyun"a (anladığınız gibi, tarih oyunu) karşı kışkırtıyor; apansız Anakreon'umsu[70] keyifli bir coşkuya kapılıyorum. Boğaya boynuzlarını, aslana (khasm'a)[71] veren Doğa, niçin bana ayak vermiş?..[72] Kutsal Anakreon'a tekme atmak için, yalnızca kaçmak için değil; ödlek "derin gizemli düşünmeyi", tarih önünde şehvetli iğdiş edilmişliği, bu çileci ideallerle oynaşmayı, iktidarsızlığın adalet yobazlığını, şu kokuşmuş koltuğu parçalarına ayırmak için! Çileci idealle en içten saygılarımı sunuyorum, yeter ki saygıdeğer olsun! İnansın kendine ve bize oyun oynamasın! Sonunda, doyumsuz tutkularıyla, tüm bu fingirdek tahtakurularını sevmiyorum; yaşamı oyun haline getiren bu badanalanmış anıt mezarı; kendilerini bilgelikle sarmalayıp "nesnel" bakan, bu tükenmiş kullanılmış insanları; bu dinsiz-

68 Anarşist tür. (Çev. n.)

69 Ernest Renan (1823–1892). Birçok yapıt ortaya koymuş Fransız yazarı, özellikle *İsa'nın Yaşamı* (1863) adlı yapıtıyla tanınıyor. Nietzsche'nin sürekli saldırdığı bir yazar. (Çev. n.)

70 Anakreon, MÖ 540'da eser vermiş, lirik Yunan ozanı. (Çev. n.)

71 Dişlerin (oluşturduğu) uçurum. (Çev. n.)

72 Anakreon'un bir şiirinden. (Çev. n.)

ler gibi süslenmiş, saman kafaları üzerinde ideallerin şeytan külahını taşıyan kışkırtıcıları sevmiyorum; çileci ve rahip gibi davranan, ama temelde yalnızca trajik soytarılardan başka bir şey olmayan bu tutkulu sanatçıları; bugün gözlerini Hıristiyan Âri burjuvalar gibi yuvarlayıp en ucundan kışkırtma araçlarının, ahlaksal tavırların sabır tüketici biçimde kötüye kullanılmasıyla, halkın içindeki boynuzlu hayvanlığı ayağa kaldırmaya çalışan idealizmin bu en yeni spekülatörlerini, bu Yahudi düşmanlarını da sevmiyorum (— Bugün Almanya'da hiçbir dolandırıcının başarılı olamayışı, Alman ruhunun yadsınamaz biçimde apaçık olan kirlenmesiyle ilgilidir; bunun nedenini tümüyle sadece gazetelerle, politikayla, birayla, Wagnerci müzikle beslenmekte arıyorum, böyle bir beslenmenin önkoşullarıyla birlikte: İlkin ulusal kıskaca alınma ve budalalık, güçlü, ama kısır "Almanya, Almanya sen her şeyden büyüksün" ilkesi ve sonra "modern düşünceler"in paralysis agitans'i[73]). Avrupa bugün coşku araçları açısından, her şeyin ötesinde zengin ve yaratıcı bir durumda; ateş suyundan ve uyarıcılardan başka hiçbir şeye gereksinimi yokmuş gibi görünüyor. Böylece, ideallerdeki müthiş miktarda kalpazanlıktan da, ruhun en güçlü ateş suyundan da; böylece itici, kötü kokan, kalleş, her yerde alkolik havadan da başka bir şeye gereksinimi yok. Bilmek isterdim, kaç gemi yükü yalancı idealizmin, dinsizlik, giysileri, büyük laf zırıltısı; kaç ton şekerlenmiş manevi kılıkta sempati (firması: La religion de la souffrance);[74] ruhsal olarak çıplak ayaklı olanlara yardım etmeye hazır kaç "soylu öfke"nin uzun ince yürüme sopası; bugün havasının yeniden temizlenmesi için kaç Hıristiyan ahlak idealinin komedyeni, Avrupa'dan ihraç edilmek zorundadır. Bu aşırı üretimle, açıkça önü-

73 Kaslarda, önlenemeyen titremeler yaratan sinir sistemi bozukluğu, Parkinson hastalığı. (Çev. n.)

74 Istırap dini. (Çev. n.)

müzde yeni bir ticaret olanağı doğuyor; açıkça, küçük ideal putlarından, bu putlara sahip "idealistlerden" üretilecek "yeni bir", "iş" var. — Bu fırsatı kaçırmayın! Kimin cesareti var buna? — Elimizin altında "idealleştirilecek" bütün bir dünya var!.. Peki, ama neden cesaretten söz ediyorum: Burada yalnızca tek bir şey gerekli, tutuk olmayan, hiç tutuk olmayan bir el...

27.

— Yeter, yeter! Modern ruhların hem güldüren hem de canımızı sıkan tuhaflıklarını, karmaşıklıklarını bırakalım bir yana: Sorunumuz, çileci idealin anlamı sorunu, onlarsız olabilir: Bu sorunun dünle ya da bugünle ne ilişkisi olabilir ki! Bu konuları daha temelden, daha ciddi bir biçimde başka bir bağlamda ele alacağım (*"Avrupa Hiççiliğinin Tarihi Üstüne"* başlığı altında;[75] hazırlamakta olduğum *"Güç İstenci"*. *Bütün Değerlerin Yeniden Bir Değerlendirme Çabası* adlı yapıtta). Burada, göstermeye çalıştığım şey şu: En manevi alanlarda bile, çileci ideal, şimdi hep zararlı olabilen tek bir tür gerçek düşmana sahip: Bu idealin, komedyenlerine, — çünkü onlar güvensizlik yaratıyorlar. Bugün ruhun kuvvetli, güçlü olduğu, hilesiz çalıştığı başka her yerde, genel olarak idealler olmadan görüyor bu işi — bu idealsiz yapabilmenin yaygın adı "Tanrıtanımazlık"dır —: Gücü istemesinin dışında. Oysa bu isteme, bu idealin kalıntısı, inanın bana, bu en güçlü, en manevi ifadesiyle bu idealin kendisi, tümüyle çok küçük bir topluluğa aittir, eklemelerinden soyulduğunda, böylece kalıntısı çekirdeği kadar etkili değildir. Bağımsız namuslu Tanrıtanımazcılık (— Biz bu çağın manevi insanları soluduğumuz tek hava onun havasıdır!) bundan dolayı, göründüğü gibi, bu idealin karşıtı değildir; yalnızca onun gelişiminde en son evrelerinden biridir, son biçim-

75 Nietzsche, böyle bir çalışmayı tamamlayamadı. (Çev. n.)

lerinden ve içsel sonuçlarından biri, — sonunda kendine Tanrıya inanmadaki yalanı yasaklamış, iki bin yıllık hakikat eğitiminin saygı uyandıran felaketidir. (Bizden tümüyle bağımsız olarak, aynı gelişim süreci bir şeyi kanıtlamalıdır: Aynı ideal, aynı sonuca götürüyor; can alıcı noktaya, Buda'yla Avrupa takviminin başlangıcından beş yüz yıl önce erişilmiştir; daha kesin olarak söylenirse, Sankhya felsefesiyle, sonradan Buda tarafından yaygınlaştırılıp din haline getirilmiştir.) Bütün kesinliği içinde sorulursa, gerçekten de Hıristiyan Tanrısı neyi yenmiştir? Yanıt *Şen Bilim*'de (357. Bölüm) bulunabilir: "Hıristiyan ahlakının kendisi, doğruculuk kavramı gittikçe daha kesin anlamıyla alınırsa, Hıristiyan vicdanının itirafçı inceliği, bilimsel vicdana, ne pahasına olursa olsun düşünsel temizliğe dönüştürülmüş, yüceltilmiştir. Doğanın sanki iyiliğin ve Tanrı inayetinin kanıtı olarak görülmesi; Tanrısal, aklın görkeminin tarihinin, ahlaksal dünya düzeninin, ahlaksal niyetlerin sürekli tanığı olarak yorumlanması, insanın kendi başına gelenleri, dindar birinin yorumlamak istediği gibi, sanki her şey, önceden düzenlenmiş, her şey bir işaretmiş gibi, her şeyi ruhun kurtuluşu için gönderilmiş gibi yorumlayışı: Artık bütün bunların geçmişe karışışı, vicdanın buna karşı şeyler taşıması, her daha duyarlı vicdana ayıp, onursuz, sahte, feminizm, zayıflık, korkaklık gibi görünen, — ancak bu ciddiyet, bizi iyi Avrupalı kılacak, Avrupa'nın en uzun ve en cesur kendini yenmesinin mirasçıları yapacaktır"... Bütün büyük şeyler kendi yıkımlarını, kendilerinin üzerine yükselme edimiyle sağlarlar: Böylece, yaşamanın yasası, yaşamanın özündeki zorunlu "kendini yenme" yasası, sonunda, hep, yasa koyucunun kendine seslenir: Patere legem, quam ipse tulisti.[76] Bu yolla bir dogma olarak Hıristiyanlık, kendi ahlakı tarafından yıkılıyor; aynı biçimde, ahlak olarak Hıristiyanlık da şimdi yıkılmalıdır, — bu olayın eşiğinde bulunuyoruz.

76 Kendi önerdiğin yasaya boyun eğ. (Çev. n.)

Hıristiyan doğruculuğu, art arda gerçekleştirdiği çıkarımların ardından, en çarpıcı çıkarımıyla, kendine karşı çıkarımla son bulacaktır; bu "Bütün bu hakikatı istemenin anlamı nedir?" sorusunu ortaya koyduğunda olacaktır... İşte burada, yine sorunuma, sorunumuza, bilmediğim dostlarıma değiniyorum (— çünkü şimdiye dek hiç dost tanımadım): Bizdeki şu hakikati isteme, kendinin bilincine bir sorun olarak varıyor, tüm varlığın anlamı, bu değilse nedir? Hakikati isteme bilincine vardıkça — bundan kuşku yok — ahlak giderek ortadan kalkacak artık: Yüz perdeden oluşan bu büyük oyun, Avrupa'nın gelecek iki yüz yılı için ayrılmış bulunuyor, en korkuncu, en sorgulanabilir olanı, belki de en umutlusu tüm oyunların...

28.

Çileci idealin dışında, insanın, bir hayvan olan insanın, şimdiye dek bir anlamı olmadı. Dünyadaki varoluşunun hiçbir amacı yoktu; "İnsana ne gerek var?" sorusu yanıtsızdı; insan ve dünya için isteme eksikti; her büyük insan yazgısının ardında, nakarat olarak koca bir "Boşuna!" çınladı: İşte çileci idealin anlamı tam da bu: Eksik olan bir şey, insanı çepeçevre saran müthiş bir boşluk — kendini nasıl haklı kılacağını, açıklayacağını, evetleyeceğini bilmiyordu; anlamının yarattığı sorundan dolayı acı çekiyordu; başka bir şeyden dolayı da yaralıydı, temelde hastalıklı bir hayvandı: Oysa, çektiği acının kendisinden gelmiyordu sorunu; "Niçin bunca acı?" soru çığlığına yanıtı yoktu. En cesur, acıya en alışık hayvan olan insan, böyle bir acıyı olumsuz bulmuyor; istiyor onu, hatta arıyor, yeter ki ona bunun anlamı gösterilsin, acısının bir amacı ortaya konsun. Acının kendisi değil de anlamsızlığı, şimdiye dek insanlığın üzerine bir lanet olarak çökmüştür — ve çileci ideal insana anlam sundu! Şimdiye dek sunulmuş tek anlamdır bu; herhangi bir anlam, anlam yokluğundan daha iyidir;

çileci ideal her bakımdan düpedüz "Faute de mieux"[77] olagelmiştir. Onunla, acı yorumlandı; müthiş boşluğun doldurduğu sanıldı; kapı, her çeşit kendini öldürücü hiççiliğe kapatıldı. Yorum — kuşku yok bundan — yeni acılarla geldi, daha derin, daha içsel, daha zehirli daha bir hayat yıkıcı acılarla: Bütün acıları *suç* açısından gördü... Bütün bunlara rağmen — insan kurtuldu böylece, bir anlam sahibi oldu, artık rüzgârda sallanan bir yaprak, saçmalığın, anlamsızlığın bir oyuncağı değildi, bundan, böyle bir şey isteyebilirdi, — istemenin sebebi, hedefi, nesnesi arasında fark yoktu, öncelikle: İstemenin kendisi kurtarılmıştı. Çileci idealden kalkarak yön kazanan şu istemenin gerçekten neyi dile getirdiğini artık kendimizden saklayamayız. Bu, insandan hatta daha fazla hayvandan, hele hele maddeden duyulan nefreti, bu duygulardan, aklın kendisinden tiksinmeyi, bu mutluluktan ve güzellikten, korkuyu, bütün görüntülerden, değişmeden, oluştan, ölümden, istemeden, özlemin kendisinden kurtulma özlemini — bütün bunların anlamını iyice anlamaya kalkalım — hiçliği istemeyi, yaşama karşısındaki gönülsüzlüğü, yaşamanın en temel önkoşullarına karşı başkaldırmayı; oysa bu bir istemedir, öyle de kalacaktır!.. Başta söylediğim sonucu tekrarlarsak: İnsan istememeye karşı hiçliği istemeyi seçiyor...

77 Kötünün iyisi, ehvenişer. (Çev. n.)

Hınç duygusunu yakından
incelemeyi düşünen
psikologlara karşı söyleyeceğim şu:
Bu bitki, en iyi anarşist ve
Yahudi düşmanları arasında açıyor,
bir de gizli yerlerde çiçekleniyor hep,
menekşe gibi, ama farklı bir kokuyla.

Friedrich Nietzsche

internet satış:
www.saykitap.com
10 TL
ISBN 978-975-468-405-6
9 789754 684056
SAY YAYINLARI